

Państwowa Szkoła Wyższa
im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

Sandra Tur
Dawid Błaszczak
Olga Filipiak
Wiesław Romanowicz
Dorota Tomczyszyn

ASPIRACJE ŻYCIOWE I PERSPEKTYWY ROZWOJU MŁODZIEŻY W POWIECIE BIALSKIM

Biała Podlaska 2018

Państwowa Szkoła Wyższa
im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

Sandra Tur
Dawid Błaszczak
Olga Filipiak
Wiesław Romanowicz
Dorota Tomczyszyn

ASPIRACJE ŻYCIOWE I PERSPEKTYWY ROZWOJU MŁODZIEŻY W POWIECIE BIALSKIM

Biała Podlaska 2018

Wydawca

Państwowa Szkoła Wyższa
im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

Recenzenci

dr hab. Elżbieta Perzycka, prof. US
dr hab. Elżbieta Opiłowska, prof. UW

Korekta

Gabriela Kuc-Stefaniuk
www.twojtekst.eu

© Copyright by Państwowa Szkoła Wyższa
im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej,
Sandra Tur, Dawid Błaszczak,
Olga Filipiak, Wiesław Romanowicz, Dorota Tomczyszyn

Publikacja powstała w ramach projektu dofinansowanego z dotacji podmiotowej
na utrzymanie potencjału badawczego (dotacji bazowej),
pt. „Strategie życiowe i perspektywy rozwoju młodzieży w powiecie bialskim”

ISBN 978-83-64881-41-1

Nakład: 150 egzemplarzy

Liczba arkuszy wydawniczych: 6,3

Wydawnictwo PSW JP II
ul. Sidorska 95/97, p. 334R
21-500 Biała Podlaska
www.pswbp.pl

Skład, druk i projekt okładki

Agencja Reklamowa TOP, ul. Toruńska 148, 87-800 Włocławek
tel.: 54 423 20 40, fax: 54 423 20 80, www.agencjatop.pl

Spis treści

Wstęp	5
Rozdział 1. Wybrane koncepcje teoretyczne w problematyce związanej z młodzieżą	9
<i>Dorota Tomczyszyn, Sandra Tur, Wiesław Romanowicz</i>	
1.1. Pojęcie „młodzież” w teorii socjologicznej	9
1.2. Stan i perspektywa rozwoju województwa lubelskiego	16
1.3. Społeczny wymiar autorytetu i wartości	23
1.3.1. Autorytety – pojęcie, rodzaje, autorytety realne w percepcji młodzieży	23
1.3.2. Wartości jako element moralności młodzieży	27
Rozdział 2. Metodologia badań	33
<i>Dawid Błaszczak</i>	
2.1. Założenia, cel badań	33
2.2. Problemy i hipotezy badawcze	35
2.3. Metody, techniki, narzędzia badawcze	36
2.4. Organizacja badań i charakterystyka badanej grupy	37
Rozdział 3. Preferencje i kryteria wyboru drogi edukacyjnej i zawodowej młodzieży w powiecie bialskim	43
<i>Olga Filipiak, Dawid Błaszczak, Sandra Tur</i>	
3.1. Możliwości edukacyjne badanej młodzieży	43
3.2. Szanse znalezienia pracy w regionie w opiniach badanej młodzieży	53
3.3. Wnioski	60
Rozdział 4. Ocena możliwości samorealizacji przez młodzież powiatu bialskiego	63
<i>Wiesław Romanowicz, Olga Filipiak, Dorota Tomczyszyn</i>	
4.1. Ocena atrakcyjności powiatu bialskiego w opiniach młodzieży	63
4.2. Autorytety młodzieży z powiatu bialskiego	77
4.3. Wartości, postawy i zachowania moralne badanej młodzieży	85
4.3.1. Wartości młodzieży powiatu bialskiego	86
4.3.2. Orientacje moralne badanej młodzieży	89

4.3.3. Stosunek do wybranych zachowań moralnych	96
4.4. Wnioski	101
Zakończenie	104
Summary	108
Spis tabel.....	110
Spis wykresów.....	113
Literatura.....	114
Kwestionariusz ankiety	119

Wstęp

Badania dotyczące młodzieży wpisują się w problematykę badawczą socjologii młodzieży. Współcześnie rzeczywistość społeczna ulega szybkim zmianom, co wpływa na zachowania społeczne. Młodzież to grupa społeczna szczególnie wrażliwa na wszelkiego rodzaju przeobrażenia zachodzące w porządku społecznym. Mówi się, że młodzi stanowią zwierciadło, w którym mogą przejrzeć się dorośli, a wyróżniające ich cechy to: chęć zmiany, niezależności, zdobywania nowych doświadczeń, nastawienie na nowości. Młodzież zawsze stawiała przed niełatwymi wyborami, zmagając się z trudnościami, jakie napotykała na swojej drodze. Dorastanie to trudny czas wchodzenia w dorosłe życie, na nowo zdefiniowanie swojej roli społecznej. Młodzi poszukują odpowiedzi na nurtujące ich pytania, zadają je często dorosłym, uzyskując różnorodne odpowiedzi. Wchodzenie w świat dotąd nieznany to fascynująca podróż. Przewodnikami na tej drodze mogą być starsze pokolenia wyposażone w bagaż doświadczeń, określony system wartości i elementy tradycji. Obserwując zachowania dojrzałych członków społeczeństwa, młodzież może czerpać wiele. Na tej podstawie możliwe jest tworzenie scenariuszy własnego życia, a tym samym ponoszenie odpowiedzialności za swoje wybory. Dorośli także mogą uczyć się od młodych, przede wszystkim otwartości i wrażliwości. Te dwa na pozór odmienne światy powinny się uzupełniać.

Młodzież potrzebuje autorytetów w swoim życiu oraz trwałych punktów odniesienia. Podobnie jest z wartościami, które stanowią niejako rdzeń egzystencji człowieka. Jednostka poszukuje wartości, a gdy ich nie może znaleźć lub je utraci, pojawia się dyskomfort i pustka, którą trudno wypełnić. Z socjologicznego punktu widzenia człowiek po prostu jest ukierunkowany na wartości. Współczesny świat lansuje wartości konsumpcyjne, w tym nastawienie na przyjemność, egoizm, hedonizm, utylitaryzm. Świat zdominowany przez konsumpcję proponuje młodym ludziom łatwe scenariusze osiągnięcia szczęścia. Konsumpcyjny styl życia, orientacja na wartości materialne, ucieczka od odpowiedzialności często prowadzą do kryzysu, w którym trudno odnaleźć się młodym ludziom. Pojawia się frustracja, szczególnie wtedy, gdy nie posiada się wystarczających środków do uczestniczenia w, jak to określił G. Ritzer, spektaklach konsumpcji.

W Polsce nadal istnieją różnego rodzaju bariery (środowiskowe, rodzinne, materialne, strukturalne, świadomościowe, zdrowotne), które uniemożliwiają młodzieży zdobycie wykształcenia, pracy czy nawet godne życie. W tym kontekście warto zwrócić uwagę na system edukacyjny w Polsce oraz jego nieustanne przeobrażenia. Zmiany te w szczególny sposób odbijają się na młodzieży, gdyż to ona bezpośrednio doświadcza ich skutków. Podkreślić należy, iż wykształcenie jest jednym z ważniejszych czynników, który wpływa na poziom życia oraz zwiększa szanse na spełnienie marzeń zawodowych. Młodzi ludzie coraz bardziej są świadomi faktu, iż zdobywając wykształcenie zgodne z zapotrzebowaniem na rynku pracy, budują sobie lepszą przyszłość. Zauważyć

należy, iż w Polsce corocznie wzrasta liczba osób z wyższym wykształceniem. Współczesny rynek pracy zdominowany jest przez usługi i w tej gałęzi gospodarki najwięcej osób znajduje zatrudnienie. Procesy globalizacji, technologiczacji wpływają na kształtowanie się rynku pracy, a także na powstawanie nowych zawodów i popyt na wysoko wyspecjalizowanych pracowników. Zmniejszają się bariery, jeśli chodzi o mobilność pracowników, którzy nastawieni są na zmiany, świadomi konieczności ciągłego uczenia się, podwyższania swoich kwalifikacji i zdobywania kolejnych kompetencji. Młodzi ludzie powinni dziś wiedzieć, iż wielokrotnie w trakcie swojej kariery zawodowej będą zmieniać pracę, miejsce zamieszkania czy nawet zawód.

Badanie świata młodzieży jest wkroczeniem w trudną, lecz niezwykle interesującą problematykę badawczą. Najczęściej analizom poddawane są postawy, systemy wartości czy problemy, z jakimi boryka się młodzież. J. Mariański, wybitny polski socjolog, stwierdza, iż współczesna młodzież polska jest wysoce zróżnicowana, trudna do jednoznacznej diagnozy, natomiast można w niej wskazać pewne ogólne tendencje¹. Taki cel przyświecał także autorom niniejszej publikacji. Z perspektywy zmian, jakie zachodzą w Polsce, ważne jest, by zbadać, w jaki sposób wpływają one na decyzje życiowe podejmowane przez młodzież. Szczególnie ważna w tym obszarze jest diagnoza postaw młodzieży wobec autorytetu oraz określenie, jakimi wartościami kieruje się ona w życiu.

Interesującym problemem jest także sposób postrzegania perspektyw życiowych, zawodowych i edukacyjnych przez młodzież. Ponadto na uwagę zasługują kwestie związane z mobilnością na rynku pracy, ze szczególnym uwzględnieniem regionalnych uwarunkowań. Niepokojące dla każdego regionu są migracje ludzi młodych i wykształconych, którzy opuszczają miejsce swojego zamieszkania w wyniku niemożliwości znalezienia zatrudnienia lub braku szans kontynuowania edukacji. Niesie to ze sobą negatywne skutki dla danego terytorium, przede wszystkim utratę kapitału ludzkiego i społecznego, a także niekorzystne przeobrażenia w strukturze społeczno-demograficznej, co powoduje chociażby przyspieszenie tempa starzenia się ludności. Ponadto zmiany liczby ludności w wieku mobilnym wpływają na lokalny rynek pracy. Negatywnie o regionie świadczy, gdy młodzi nie widzą w nim szans dla swojego rozwoju. W odniesieniu do powiatu bialskiego oraz perspektyw rozwoju młodzieży na tym obszarze brakowało badań pokazujących obecny stan rzeczywistości w tej kwestii. Podkreślić należy także wagę szeregu uwarunkowań społecznych, ekonomicznych i kulturowych, które wpływają na podejmowane przez młodych decyzje dotyczące własnej przyszłości.

Opracowanie, ze względu na analizowane pojęcia oraz metodologię, ma charakter socjologiczny. To praca badawcza powstała w Zakładzie Socjologii Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej. Obszar badań wpisuje się w subdyscyplinę o bardzo dużym dorobku naukowym i badawczym – socjologię młodzieży. W badaniach posłużono się autorską ankietą pt. „Strategie życiowe i perspektywy rozwoju młodzieży w powiecie biał-

¹ J. Mariański, *Wprowadzenie*, w: *Wartości i postawy młodzieży polskiej*, t. 1, red. D. Walczak-Duraj, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2009, s. 6.

skim”, która została przeprowadzona wśród uczniów i studentów na terenie powiatu bialskiego.

Publikacja składa się ze wstępu, czterech rozdziałów, zakończenia, wykazu literatury, spisu wykresów i tabel oraz aneksu. W analizie badawczej wprowadza teoretyczny zarys podejmowanej problematyki badawczej. W rozdziale pierwszym wyjaśniono pojęcie „młodzież” w oparciu o literaturę socjologiczną, wyjaśniono problemy definicyjne związane z tą kategorią społeczną oraz główne kryteria i perspektywy badawcze przyjmowane w analizowaniu tego terminu. Ponadto odwołano się do pojęcia autorytetu, podkreślając istotną jego rolę w życiu jednostki i grup społecznych. Przytoczone zostały definicje autorytetu, jego rodzaje i klasyfikacje pozostające w dyskursie naukowym. Odwołano się także do problemu wartości jako elementu moralności młodzieży. Wyjaśniono pojęcie wartości, ich charakter oraz miejsce, jakie zajmują w porządku społeczeństwa. Opisane zostały również wybrane badania dotyczące roli autorytetu i wartości w życiu młodych ludzi. Przedstawiono także stan i perspektywy rozwoju województwa lubelskiego jako punkt odniesienia do dalszych rozważań podjętych w monografii.

Rozdział drugi został poświęcony opracowaniu metodologicznych aspektów badań, m.in. określono cel i główne założenia badań, postawiono problemy badawcze oraz hipotezy. Przedstawione zostały metody, narzędzia i techniki badawcze oraz omówiona została organizacja badań własnych oraz charakterystyka badanej grupy.

Rozdział trzeci pracy zawiera prezentację preferencji i kryteriów wyboru drogi edukacyjnej i zawodowej młodzieży w powiecie bialskim. Omawiając szczegółowe wyniki przeprowadzonych badań, skupiono się na analizie możliwości edukacyjnych oraz szans znalezienia pracy w powiecie bialskim w opiniach badanej młodzieży. Rozdział kończą wnioski wysunięte na podstawie zebranego materiału badawczego.

Kolejny rozdział, czwarty, zawiera ocenę możliwości samorealizacji przez młodzież powiatu bialskiego na podstawie analizy odpowiedzi respondentów, dotyczących oceny jego atrakcyjności. W dalszej części zaprezentowano wyniki badań własnych. Skupiono się na autorytetach, wartościach, zachowaniach moralnych badanej młodzieży. Opisano wskazywane przez młodzież wartości, orientacje oraz ich stosunek do wybranych zachowań moralnych. Rozważania kończą wskazane przez autorów wnioski z badań.

Niniejsza publikacja może wzbogacić stan dotychczasowej wiedzy w zakresie strategii, orientacji życiowych perspektywy rozwoju współczesnej młodzieży, szczególnie młodych ludzi z powiatu bialskiego, których dotyczyły prowadzone badania. Serdeczne podziękowania autorzy pracy składają Recenzentom za cenne uwagi zamieszczone w recenzjach oraz studentom i uczniom szkół średnich, którzy wzięli udział w badaniach.

Rozdział 1

Wybrane konceptcje teoretyczne w problematyce związanej z młodzieżą

1.1. Pojęcie „młodzieży” w teorii socjologicznej

Zainteresowanie młodzieżą jako istotnym zagadnieniem badawczym wpisuje się w szereg nauk, poczynając od socjologii, pedagogiki, psychologii, historii po antropologię społeczną, politologię, a nawet medycynę. Socjologia młodzieży to jedna z bardziej rozwiniętych subdyscyplin socjologii. Już w XIX wieku „ojciec socjologii”, A. Comte, podkreślał, iż młodzież stanowi istotny czynnik postępu, jest wyposażona w instynkt zmiany. Obecnie nie można mówić o kształtowaniu się porządku społecznego bez odwołania się do ważnej kategorii socjologicznej, jaką jest młodzież. Rozkwit badań nad młodzieżą przypada na drugą połowę XX wieku, głównie pod wpływem wydarzeń związanych z rewoltą studencką w latach 60., która przetoczyła się przez wiele krajów europejskich i w USA. Wówczas wielu badaczy społecznych dostrzegło w tej kategorii socjologicznej duży potencjał badawczy, ale także swoistego rodzaju fenomen o dużym potencjale kulturowym. Młodzież okazała się wówczas wielką siłą zdolną tworzyć własną kulturę, ale przede wszystkim silną grupą kontestatorów rzeczywistości społecznej. Dzisiaj osobom młodym przypisuje się wiele możliwości: tworzenia nowych scenariuszów (wektorów) zmiany społecznej, kreowania nowego porządku społecznego i gospodarczego.

Historycznych źródeł pojęcia „młodzież” dopatruje się w XIX wieku, łącząc powstanie tej kategorii społecznej z rewolucją przemysłową i przeobrażeniami społeczno-gospodarczymi zachodzącymi w tym okresie. Młodość, postrzegana jako nowy etap życia, związana jest z powstaniem nowej klasy społecznej, tj. mieszczaństwa. Początkowo mieszczaństwo dużą wagę przywiązywali do

edukacji w celu zdobycia i polepszenia statusu społeczno-materialnego². Inaczej sytuacja wyglądała w rodzinach chłopskich i rzemieślniczych, gdzie główny nacisk kładziono na przyuczanie dzieci do zawodu wykonywanego przez rodziców, a nie na edukację³. W wyniku rewolucji przemysłowej, migracji ze wsi do miasta, dzieci z rodzin robotniczych także zaczęły się kształcić, jednak nauka była nadal bardzo krótka ze względu na konieczność podejmowania pracy bezpośrednio po ukończeniu szkoły⁴. Trzeba jednak zwrócić uwagę na rolę młodzieży w ruchach wolnościowych – już od momentu powstań narodowych w Polsce: styczniowego, listopadowego, a wiele lat później w powstaniu warszawskim. W literaturze przedmiotu⁵ to wiek XX jest określanej jako moment przełomowy, jeśli chodzi o zainteresowanie młodzieżą jako zagadnieniem badawczym.

Definicji pojęcia „młodzież” jest bardzo dużo. W socjologicznym ujęciu widoczne są dwie perspektywy. Po pierwsze możemy traktować młodzież jako kategorię społeczną, do której należą jednostki młode pod względem chronologicznym i biologicznym, bez wyraźnego podobieństwa według cech społecznych. Po drugie można utożsamiać młodzież z pojęciem abstrakcyjnym, jakim jest młodość rozumiana jako stan, który przeżywają osoby młode, bądź faza rozwojowa⁶. Franciszka W. Wawro dodaje: „Młodzież stanowi kategorię społeczną niezwykle chłonną percepcyjnie i ujawniającą wrażliwość w odczytywaniu trendów wartościowania i wspierających je wzorców zachowań funkcjonujących w społecznym tle jej życia”⁷.

Sytuacja społeczna młodzieży, niezależnie od okresu historycznego, zawsze była niezwykle złożona. Młodość należy traktować jako zjawisko biologiczne, psychologiczne, socjologiczne, ale w szczególności kulturowe⁸. M. Zielińska zauważa fakt, iż „Młodzież jako kategoria socjologiczna przyciąga uwagę wielu badaczy z wielu powodów szczególnie w okresie wstrząsów społecznych, radykalnych zmian organizacji ładu społecznego, znaczących przeobrażeń społecznych”⁹.

Według T. Palecznego młodzież to „część grupy kulturowej, która ze względu na podleganie procesowi socjalizacji nie zinternalizowała jeszcze w pełni wartości i norm kulturowych ani nie nabyła przepisów ról społecznych, przez

² D. Hildebrandt-Wypych, *Pokolenie młodzieży-próba konceptualizacji*, s. 107, <http://repozytorium.ukw.edu.pl/handle/item/546> [2 II 2018].

³ P. Piotrowski, *Subkultury młodzieżowe. Aspekty psychospołeczne*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2003, s. 12.

⁴ Tamże, s. 12.

⁵ M. Siwko, *Młodzież polska w integrującej się Europie*, Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Koszalińskiej, Koszalin 2006, s. 34.

⁶ M. Filipiak, *Od subkultury do kultury alternatywnej. Wprowadzenie do subkultur młodzieżowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2003, s. 24.

⁷ F.W. Wawro, *Patriotyzm w rozumieniu młodzieży polskiej*, w: *Młodzież w kontekście formowania się nowoczesnych społeczeństw*, red. F.W. Wawro, Wydawnictwo KUL, Lublin 2004, s. 68.

⁸ D. Hildebrandt-Wypych, *Pokolenie...*, dz. cyt., s. 106.

⁹ M. Zielińska, *Zróżnicowanie postawy wobec wybranych wymiarów rzeczywistości społecznej jako wyznaczniki odrębności pokoleniowej*, w: *Wartości i postawy młodzieży polskiej*, t. 1, red. D. Walczak-Duraj, dz. cyt., s. 51.

co bardziej niż inni członkowie grupy podatna jest na sprzeciw wobec nich i ich odrzucenie”¹⁰. Osoba młoda szuka zatem swojego miejsca w zarówno w grupie społecznej, jak i w większym systemie społecznym. T. Paleczny rozpatruje młodzież w kategoriach strukturalnych i funkcjonalnych¹¹. W pierwszym ujęciu młodzież postrzega socjalizację jako przymusową, w strukturze społecznej młodzi nie mają stałego miejsca, są jedynie przedmiotami oddziaływania kultury. W ujęciu drugim młodzież przyjmuje system norm i wartości obowiązujących w grupie, nie posiada jasno wyznaczonych ról, ale jej obowiązkiem jest nabywanie i internalizacja wzorów ról społecznych.

Dla B. Fatygi młodzież to zarówno „nastoletni uczniowie ostatnich klas szkół podstawowych, uczniowie szkół średnich oraz studenci i inni „młodzi dorośli”, którzy, mając nawet za sobą moment startu życiowego, zarazem nie zrywają związków z grupami subkulturowymi, organizacjami, ruchami i środowiskami, w których koncentruje się przeważająca część lub – rzadziej – całość ich aktywności życiowych”¹².

Maciej Szymański, powołując się na H.M. Griesego, podaje, że „młodzież to grupa społeczna, która istnieje w ogóle tylko dlatego, że jej członków łączą określone styczności, że przenikające się w różnorodny sposób formalne i nieformalne grupy młodzieżowe tworzą podstawę pośredniej łączności między młodymi ludźmi, że dopiero w tej przestrzeni społecznej odnajdują oni własną świadomość i formy własnej życiowej aktywności. Fakt, że młodzież jest grupą społeczną, oznaczają, iż charakteryzującej ją wspólnoty zachowań, uporządkowania wewnętrznego oraz wewnętrznych poczynań nie da się zrozumieć jako prostej sumy zachowań jednostek, jako właściwości czysto indywidualnej”¹³. Jest to zjawisko historyczne, pewnego rodzaju fenomen społeczno-kulturowy, którego nie da się wyjaśnić tylko za pomocą kategorii wiekowych, gdyż zdaniem H. Griesego powstało ono w wyniku zmian form produkcji i kształcenia.

W ujęciu antropologicznym M. Mead¹⁴ pokazuje młodzież na tle trzech rodzajów kultur: postfiguratywnej, kofiguratywnej i prefiguratywnej. Kultura postfiguratywna wyznacza trwały porządek społeczny, jasne normy i wzory społeczne. Osoby młode w tej kulturze czerpią z doświadczenia osób dorosłych (rodziców, dziadków), nie ma znaczących różnic pokoleniowych. To starsze pokolenia stanowią autorytet dla młodszych generacji. Egzystencja opiera się na trwałych, ogólnie przyjętych zasadach moralnych i religijnych. W kulturze kofiguratywnej osoby młode zaczynają buntować się wobec pokoleń star-

¹⁰ M. Filipiak, *Młodzież – próba definicji*, w: *Psychologiczne i społeczne dylematy młodzieży XXI wieku*, red. G.E. Kwiatkowska, M. Filipiak, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2009, s. 13.

¹¹ E. Michałowska, *Świat dorosłych w opiniach młodzieży: wsparcie, rygorizm czy obojętność?*, w: *Wartości i postawy młodzieży polskiej*, red. D. Walczak-Duraj, t. 1, dz. cyt., s. 241.

¹² B. Fatyga, *Dzicy z naszej ulicy. Antropologia kultury młodzieżowej*, Ośrodek Badań Młodzieży, Instytut Stosowanych Nauk Społecznych, UW, Warszawa, s. 62, http://www.ipsir.uw.edu.pl/UserFiles/File/Katedra_Socjologii_Norm/TEKSTY/BFatygaDzicy_z_naszej_ulicy.pdf [2 II 2018].

¹³ M. Szymański, *Ścieżki kariery studentów socjologii UAM*, Wydawnictwo Promotor, Kraków 2010, s. 19.

¹⁴ M. Mead, *Kultura i tożsamość. Studium dystansu międzypokoleniowego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1978.

szych, wykazują też chęć myślenia odmiennego niż rodzice, co uwarunkowane jest między innymi zachodzącymi w społeczeństwie procesami takimi jak: industrializacja, postęp technologiczny. Młodzież staje się otwarta na zmiany, grupą odniesienia stają się rówieśnicy, starsze pokolenia mają częściowy wpływ na postawy młodych, ale ci często negują wartości i wzorce przejawiane przez starszych. Z kolei w kulturze prefiguratywnej styl życia i zachowania przekazywane są starszemu pokoleniu przez młode. Otwarcie na przyszłość, realizację własnych projektów życiowych to cechy młodych w tej kulturze. To młodzież staje się niejako nauczycielem i przewodnikiem starszej generacji.

Barbara Fatyga¹⁵, charakteryzując młodzież, wskazuje na ważne jej atrybuty. Po pierwsze młodzież wykazuje się dużą niepewnością związaną z okresem dojrzewania fizycznego, psychicznego, jak i społecznego. Po drugie młodzi w wyniku szybkiego uczenia się są otwarci na świat, nowe wyzwania. Po trzecie coraz bardziej widoczny jest wpływ młodzieży na kształtowanie kultury, gdzie grupa ta jest także aktywnym jej uczestnikiem.

Należy zauważyć, iż na aktualną sytuację młodzieży w obecnym świecie mają wpływ wydarzenia historyczne, przeszłość. To one w zasadniczy sposób kształtują życie społeczne, w szczególności ludzi młodych. Przeszłość (wojny, rewolucje, kryzysy, katastrofy, nowe odkrycia) są przedmiotem przeżywania ludzi młodych (szczególnie tych wrażliwych), ale także kształtują nowy porządek społeczny, w którym na nowo należy określić swoją rolę i miejsce¹⁶. Ponadto takie procesy jak globalizacja czy technicyzacja wpływają na rolę młodzieży w społeczeństwie.

Najczęściej wymienia się następujące kryteria, na podstawie których młodzież jest wyodrębniana jako osobna kategoria społeczna. Są to¹⁷:

1. Kryterium biologiczne powiązane z okresem dojrzewania biologicznego i dojrzałości płciowej. Obecnie mamy do czynienia z następującymi tendencjami: obniżaniem się wieku osiągnięcia dojrzałości płciowej młodzieży, wydłużaniem się fazy młodości i cyklu kształcenia, dłuższym pozostawianiem na utrzymaniu rodziców.
2. Kryterium psychologiczne związane z osiągnięciem dojrzałości intelektualnej, emocjonalnej, pozwalającej m.in. na rozwój poznawczo-moralny, uzyskanie autonomii, samodzielności, kształtowanie tożsamości.
3. Kryterium pedagogiczne związane z procesami wychowania i edukacji, gdzie istotną rolę pełni rodzina i szkoła. Współcześnie zauważa się wydłużanie cyklu kształcenia, co wpływa na przesuwanie się granicy wiekowej, w której młodzież wchodzi aktywnie na rynek pracy. Zmieniają

¹⁵ M. Sińczuch, *Młodzież w epoce późnej nowoczesności – czas, przestrzeń, kultura*, w: *Młodzież w czasie wolnym. Między przyjemnością a obowiązkiem*. Z prac Sekcji Socjologii i Edukacji Polskiego Towarzystwa Socjologicznego, red. E. Narkiewicz-Niedbalec, M. Zielińska, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2011, s. 64.

¹⁶ K. Wielecki, *Problem konceptu pokoleniowości w czasach kryzysu postindustrialnego*, w: *Młodzież w czasie wolnym. Między przyjemnością a obowiązkiem*. Z prac Sekcji Socjologii i Edukacji Polskiego Towarzystwa Socjologicznego, red. E. Narkiewicz-Niedbalec, M. Zielińska, dz. cyt., s. 20.

¹⁷ B. Galas, *Młodzież*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 3, red. T. Pilch, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2004, s. 326-330.

się modele rodziny, a także wpływ tradycyjnych instytucji i systemów wartości na zachowania młodzieży.

4. Kryterium społeczne związane z podejmowaniem różnorodnych ról społecznych przez młodzież (ucznia, obywatela, pracownika, małżonka, rodzica), które uwarunkowane są czynnikami: historycznymi, prawnymi, społecznymi, kulturowymi.
5. Kryterium ekonomiczne związane z procesem usamodzielniania się młodzieży, rozpoczynaniem życia niezależnego pod względem finansowym od rodziców, odrębne zamieszkanie, poszukiwanie pracy.
6. Kryterium prawne opierające się na uzyskaniu zdolności do podejmowania czynności prawnych oraz odpowiedzialności prawnej młodzieży.

W analizowanej literaturze¹⁸ młodzież jako istotny przedmiot badawczy może być rozpatrywana w pięciu kategoriach jako:

1. Kontestatorzy obecnego porządku społecznego.
2. Sprawiający problemy obiekt oddziaływania dorosłych (np. szkoła, uczelnia wyższa).
3. Konkurent w dostępie do dóbr (pozycji społecznych).
4. Zwierciadło epoki, w której żyje.
5. Problematyczna kategoria socjologiczna niedająca się łatwo zdefiniować.

W kontekście aktualnych rozważań dotyczących młodzieży i jej miejsca w świecie warto zwrócić uwagę na fakt, iż współczesność charakteryzuje się zmiennością, nieprzewidywalnością, dynamicznością. Świat teraźniejszości podlega bardzo szybkim zmianom społecznym, kulturowym i gospodarczym. Żyjemy w świecie dosyć złożonym, pełnym przeciwieństw i sprzeczności charakteryzujących porządek społeczny. W społeczeństwach dynamicznych – zdaniem K. Mannheim¹⁹ (w odróżnieniu od statycznych) – możliwe jest wyzwolenie siły młodych ludzi poprzez współpracę z nimi oraz stworzenie możliwości szybkiego rozwoju społecznego. Pozwala to na przełamanie zastanego porządku społecznego. Młodzież tak pojmowana staje się aktorem społecznym mającym istotny wpływ na zmiany w porządku społecznym.

Trudno jest jednoznacznie określić ramy wiekowe jednostek zaliczanych do młodzieży, jest to niejako stan między okresem dziecięcym a dorosłością. Na obecną kondycję młodzieży ma wpływ szereg zmian cywilizacyjnych i procesów społecznych. Należy jednak zauważyć, iż wydłuża się granica określająca maksymalny wiek młodzieży, gdyż coraz częściej jest to wiek do 35 lat. Te nieścisłości wskazują na fakt, iż kryterium demograficzne nie może być jedynym dystynktywnym, jeśli chodzi o definicję młodzieży. Współczesna kultura istotnie wpływa na taki stan rzeczy poprzez propagowanie kultu młodości,

¹⁸ M. Niezgoda, *Młodzież. Kłopotliwa kategoria socjologiczna*, „Jagiellońskie Studia Socjologiczne”, 2014, nr 1, s. 16, <http://www.ejournals.eu/jagiello%C5%84skie-Studia-Socjologiczne/2014/Numer-1/art/3752/>, [5 II 2018].

¹⁹ W. Pawliczuk, *Definicje terminu „młodzież” – przegląd koncepcji*, „Borgis – Postępy Nauk Medycznych”, 2006, nr 6, s. 311-315, <http://www.czytelniamedyczna.pl/2708,definicje-terminu-mlo-dziez-przeglad-koncepcji.html> [30 I 2018].

witalności, nowoczesnego stylu życia. Młodość to jedna z najbardziej pożądanych wartości we współczesnym społeczeństwie określanym mianem konsumpcyjnego. B. Barber²⁰ opisuje infantyлизację konsumentów, szczególnie w odniesieniu do społeczeństwa amerykańskiego, w którym syndrom ten jest pewną formą zdziecinnienia, jakiej poddawani są dorośli konsumenci m.in. poprzez zaszczepienie starszym gustu młodych.

Podkreśla się, iż cechy wspólne młodzieży takie jak: dążenia, wzory zachowań, język, prawa i obowiązki, ubiór, sposób spędzania czasu wolnego są zróżnicowane pod względem historycznym, geograficznym, cywilizacyjnym i społecznym²¹. To także stwarza trudności w jednoznacznym zdefiniowaniu tej kategorii społecznej.

W kontekście współczesnego społeczeństwa F. Tenbruck wskazuje zmiany związane z podejściem do młodości widoczne w: braku jednoznacznej granicy wyznaczającej fazę młodości (w rezultacie coraz więcej starszych jednostek zalicza się do młodzieży); coraz częstsze postawy młodzieży charakteryzujące się niestałością, impulsywnością, niepewnością, nastawieniem na doznania i pragnienia; rozwój subkultur młodzieżowych oraz uniezależnienie się od dorosłych, coraz większą izolację młodych; rozwijanie się nowych form „zdziecinnienia” w wielu sferach życia: kulturze, stylach życia; ujednolicanie się wizerunku młodzieży w krajach uprzemysłowionych²².

Marian Niezgoda wskazuje, iż kondycja młodzieży jest niejako odbiciem procesów zachodzących w danym społeczeństwie ze względu na dwa istotne punkty, po pierwsze młodzież wykazuje się dużą otwartością na zmiany zachodzące w obszarach wartości, ideologii, nowości i technologii; po drugie jest bardzo podatna na przeobrażenia w systemie edukacyjnym i ekonomicznym, stając się często ofiarą tych zabiegów²³. J. Kociuba, pisząc o kryzysie współczesnej młodzieży, podaje: „Za kryzys młodzieży odpowiadają dorośli – cyniczni demoralizatorzy (także gwiazdy medialne). Kryzys młodzieży poprzedzony jest kryzysem w świecie dorosłych (...). Dzisiejsza młodzież doświadcza nierzadko zawieszenia w próżni normatywnej, a jej potrzeby wartości obiektywnych, dobra i sensu są zdeprawowane lub zakłámane”²⁴.

Pojęcie młodzieży rozpatrywane jest także w aspekcie pokolenia. Pokolenie można rozumieć jako zbiorowość ludzi, których łączą wspólne przeżycia takie jak: wojny, rewolucje, przewroty polityczne, przeżywane jednak w sposób indywidualny ze świadomością, że nie jest się samemu, ale wśród innych, którzy doświadcniają tego samego²⁵. K. Mannheim wskazuje, by nie traktować wspólnej daty urodzenia jako cechy konstytuującej pokolenie, bo są to wspólne doświadczenia, uczestnictwo w ważnych wydarzeniach historycznych, spo-

²⁰ B. Barber, *Skonsumowani. Jak rynek psuje dzieci, infantyлізуje dorosłych i połyka obywateli*, Warszawskie Wydawnictwo Literackie, Warszawa 2008.

²¹ M. Filipiak, *Od subkultury...*, dz. cyt., s. 25.

²² W. Pawliczuk, *Definicje...*, dz. cyt., s. 311-315.

²³ M. Niezgoda, *Młodzież...*, dz. cyt., s. 20.

²⁴ J. Kociuba, *Tożsamość współczesnej rodziny – kryzys czy przemiana?*, w: *Psychologiczne i społeczne dylematy młodzieży XXI wieku*, red. G.E. Kwiatkowska, M. Filipiak, dz. cyt., s. 34.

²⁵ P. Sztopmka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2009, s. 154-155.

łecznych, poczucie przynależności²⁶. B. Fatyga wprowadza rozróżnienie na pokolenie w rozumieniu wąskim i szerokim²⁷. W pierwszym wymiarze pokolenie należy rozumieć jako grupę osób o bardzo bliskich relacjach przyjacielskich, wśród których znajdują się buntownicy lub racjonalizatorzy o podobnym statusie. W drugim wymiarze pokolenie to wspólnota pokoleniowa utożsamiająca się z wybranymi elementami światopoglądu, mentalności, hierarchii wartości, wspólnoty języka, jednak często anonimowa.

Młodzię jako pojęcie można rozpatrywać w kilku wymiarach: biologicznym (biorąc pod uwagę zmiany fizjologiczne związane z okresem dorastania), psychologicznym (szczególną uwagę zwraca się na zmiany intelektualne, psychiczne związane z trudnym okresem dojrzewania); społecznym (młodzię postrzega się jako grupę mającą w pełni uczestniczyć w życiu społecznym)²⁸.

Z kolei M. Filipiak, odwołując się do ustaleń poczynionych przez M. Braun-Gałkowską, wskazuje za badaczką trzy obszary zmian, jakie zachodzą na etapie dorastania jednostki²⁹:

1. Usamodzielnianie się młodego człowieka. Coraz mniejszą rolę zaczyna odgrywać rodzice jako autorytety, wzory do naśladowania. Na tym etapie młodzię poszukuje przyjaźni, pojawiają się pierwsze relacje miłosne.
2. Poszukiwanie własnej autonomii. Młody człowiek buduje swoją hierarchię wartości, wzrasta potrzeba budowania życia według swoich zasad. Wzrasta w tym czasie rola i opinia innych, którzy stają się głównym punktem odniesienia.
3. Nabywanie nowych umiejętności społecznych i poznawczych.

Obecnie możemy wymienić następujące kierunki badań nad młodzię³⁰:

1. Pozytywne i negatywne aspekty procesów socjalizacji i wychowania.
2. Aspiracje edukacyjne, zawodowe, systemy wartości młodzię. Ten obszar badawczy cieszy się największym zainteresowaniem wśród badaczy.
3. Procesy adaptacji młodzię do życia społecznego oraz sposoby radzenia sobie z rzeczywistością społeczną.
4. Badanie subkultur młodzięowych oraz ruchów kontrkulturowych.
5. Analiza współczesnych typów orientacji młodzię (np. pokolenie X, pokolenie Y, pokolenie C, pokolenie JP2).

Młodość to czas kształtowania postaw, a także okres kształtowania własnej osobowości. Wiek młodzięczy stwarza specyficzną sytuację życiową, pełną trudności i przeciwności, z którymi młody człowiek uczy się sobie radzić.

²⁶ B. Galas, *Młodzię*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 3, red. T. Pilch, s. 334.

²⁷ B. Fatyga, *Dzicy z naszej ulicy. Antropologia kultury młodzięowej*, dz. cyt., s. 152.

²⁸ L. Myszk, *Autoidentyfikacje współczesnej młodzię- przyczynek do dyskusji na temat: Młodzię, czyli kto?*, „Kultura – Społeczeństwo – Edukacja”, 2013, nr 2(4), s. 144, <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/kse/article/view/10979> [27 II 2018].

²⁹ M. Filipiak, *Od subkultury...*, dz. cyt., s. 26-27.

³⁰ M. Niezgoda, *Młodzię...*, dz. cyt., s. 28-30.

Tadeusz Paleczny³¹ przypisuje młodzieży następujące właściwe jedynie tej grupie cechy:

1. Osoby młode nie posiadają jeszcze wykształconych predyspozycji do wypełniania określonych ról społecznych.
2. Młodzi nie dysponują jasnymi wzorami zachowań pochodzącymi ze środowiska rodzinnego, szkolnego.
3. Młodzież przeciwstawia się zastanemu porządkowi społecznemu, neguje obowiązujące zasady.
4. Młodzież samodzielnie definiuje role społeczne poprzez odpowiednie kompetencje poznawcze oraz identyfikację.

Młodzież to ważna kategoria społeczna. Współcześnie jest aktywnym podmiotem życia społecznego i publicznego. Podejmowanie nowych wyzwań, szybkie reagowanie na zmiany oraz nastawienie na innowacyjność to atrybuty młodych ludzi. Jednocześnie okres młodości to czas poszukiwania własnej tożsamości, autorytetów, definiowanie otaczającego świata na swój sposób. W związku z tym próba poznania strategii życiowych współczesnej młodzieży wpisuje się w chęć lepszego zrozumienia kondycji młodego człowieka. Badający współczesną młodzież staje wobec ważnego zadania – nie tylko opisu czy diagnozy, ale również możliwości ewentualnej zmiany opisanego stanu rzeczy.

Do celów badawczych autorzy powołują się na definicję B. Fatygi³², w której autorka wskazuje na kilka istotnych atrybutów młodzieży. Pierwszy dotyczy okresu dojrzewania, a tym samym niepewności z nim związanej. Drugi dotyczy otwarcia na świat, nowe doświadczenia oraz wskazuje na szybkość uczenia się tej grupy społecznej. Trzeci natomiast obrazuje duży wpływ młodzieży na kształtowanie kultury, gdzie jednocześnie grupa ta jest także aktywnym jej uczestnikiem. Może to wynikać z faktu, iż dobra kultury coraz bardziej przenikają do świata wirtualnego – tworzone są m.in. wirtualne spacer po muzeach, sztuka dostępna jest na „wyciągnięcie ręki”, z drugiej strony sama młodzież w coraz większym stopniu kreuje trendy oraz uzewnętrznia swoje artystyczne talenty właśnie w Internecie.

1.2. Stan i perspektywa rozwoju województwa lubelskiego

Miejsce, w którym człowiek mieszka i się wychowuje, ma bardzo duże znaczenie w kontekście naszych przyszłych wyborów związanych ze szkołą, pracą i miejscem zamieszkania naszej rodziny. Region zamieszkania może stwarzać możliwości związane z przyszłością, ograniczać je lub ich pozbawiać. Wpływa to na późniejsze zamiary związane z migracją, co z perspektywy rozwoju danego miejsca może mieć daleko idące negatywne konsekwencje. Zadaniem

³¹ T. Paleczny, *Grupy subkultury młodzieżowej. Próba analizy – propozycje teoretyczne*, „Kultura i Społeczeństwo”, 1993, nr 3, za: E. Michałowska, *Świat dorosłych w opiniach młodzieży: wsparcie, rygorizm czy obojętność?*, [w:] *Wartości i postawy młodzieży polskiej*, t.1, red. D. Walczak-Duraj, dz. cyt., s. 240.

³² M. Sińczuch, *Młodzież w epoce...*, dz. cyt., s. 64.

władz lokalnych jest między innymi zapewnienie takiej bazy edukacyjnej, jak i zawodowej, która zachęciłaby młodego człowieka do pozostania na danym terenie.

Regionem interesującym, w kontekście niniejszej książki, będzie województwo lubelskie, jako tło dla analizowanego w części metodologicznej powiatu bialskiego. Powiat bialski jest największym jego powiatem i trzecim pod względem wielkości w Polsce. Główną siedzibą powiatu jest miasto Biała Podlaska, gdzie znajdują się wiodące ośrodki i instytucje życia społecznego i kulturalnego. Na terenie powiatu znajduje się 19 gmin (17 gmin wiejskich i 2 gminy miejskie), 340 miejscowości wiejskich oraz 328 sołectw. Biała Podlaska jest stolicą Południowego Podlasia i tym samym należy do głównych ośrodków życia kulturalnego województwa lubelskiego. Ważnym elementem krajobrazu podlaskiego są obiekty zabytkowe, m.in.³³: obiekty sakralne, cmentarze, obiekty gospodarcze (wiatraki, młyny, stajnie, wozownie, obory, magazyny, gorzelnie, spichlerze, stodoły, suszarnie tytoniu), parki, obiekty mieszkalne, dwory, obiekty obronne (fortyfikacje, obwarowanie, arsenały itp.), obiekty pełniące funkcje publiczne, pałace, zamki, inne (np. ogrodzenia, bramy, piwnice, pawilony ogrodowe, altany, grotty, kostnice, figury, studnie, „baszty”, oranżerie), zabytki wielkoobszarowe (układy urbanistyczne). Obok licznych zabytków powiat bialski posiada też instytucje oświaty, które są jednym z najważniejszych elementów systemu społecznego, stanowiące o wspólnych wartościach całego społeczeństwa. Oprócz licznych szkół podstawowych i gimnazjalnych znajdujących się w powiecie, na terenie miasta Biała Podlaska zlokalizowane są dwie uczelnie wyższe: Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej oraz Akademia Wychowania Fizycznego w Warszawie Zamiejscowy Wydział Wychowania Fizycznego w Białej Podlaskiej. Baza lokalowa wyżej wymienionych uczelni jest stale modernizowana i dostosowywana do potrzeb współczesnego młodego człowieka. Duży nacisk kładzie się również na ofertę edukacyjną, która jest niezwykle bogata. Przyszły student ma do wyboru wiele kierunków, które wychodzą naprzeciw oczekiwaniom przyszłych pracodawców. „W grupie wiekowej 3-24 lata na poziomie ponadgimnazjalnym (16-18 lat) kształci się 13,5% mieszkańców (13,3% wśród dziewczyn i 13,7% wśród chłopaków). Na 1 oddział w szkołach ogólnokształcących przypada 22 uczniów. 24 uczniów przypada na oddział w szkołach średnich zawodowych i artystycznych. W przedziale wiekowym odpowiadającym edukacji w szkołach wyższych (19-24 lat) znajduje się 33,1% mieszkańców powiatu bialskiego w wieku potencjalnej nauki (33,6% kobiet i 32,7% mężczyzn)”³⁴.

„Powiat bialski na teren wielokulturowy. Spowodowane jest to migracjami, osiedleniami na tym terenie: Tatarów, Ukraińców, Białorusinów, Litwinów, Polaków z różnych części Polski. Oprócz tego teren ten to miejsce rozwoju różnych wyznań: prawosławia, katolicyzmu, grekokatolicyzmu, islamu i judaizmu. Powiat bialski posiada zatem potencjał ludzki i kulturowy, ukształtowaną

³³ B. Kaliszuk i inni, *Strategia Rozwoju Powiatu Bialskiego na lata 2007–2015, Biała Podlaska 2008*, s. 41-42, http://www.powiatbialski.bip.lublin.pl/upload/pliki/srpb_2007_2015.pdf [31 I 2018].

³⁴ www.polskawliczbach.pl/powiat_bialski [20.06.2018].

tradycję wraz z materialnymi obiektami, świadczącymi o wielokulturowości terenu. Można uznać, że poziom kultury, szczególnie ludowej, nawiązującej do tradycji i obrzędów ludowych, jest wysoki. Świadczą o tym osiągnięcia zespołów śpiewaczych i obrzędowych, solistów, instrumentalistów oraz twórców, z różnych dziedzin kultury, a szczególnie ludowych³⁵. Na opisywanym terenie liczne są również środowiska malarzy i plastyków, od wielu lat promujących region.

Powiat bialski zamieszkuje 111 922 mieszkańców, z czego 50,4% stanowią kobiety, a 49,6% mężczyźni. Jest to stan na koniec 2017 roku. „W 2016 roku zarejestrowano 959 zameldowań w ruchu wewnętrznym oraz 1 188 wymeldowań, w wyniku czego saldo migracji wewnętrznych wynosi dla powiatu bialskiego – 229. W tym samym roku 34 osób zameldowało się z zagranicy oraz zarejestrowano 6 wymeldowań za granicę – daje to saldo migracji zagranicznych wynoszące 28. 61,5% mieszkańców powiatu bialskiego jest w wieku produkcyjnym, 19,1% w wieku przedprodukcyjnym, a 19,5% mieszkańców jest w wieku poprodukcyjnym. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w powiecie bialskim wynosi 3 184,04 PLN, co odpowiada 74.20% przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto w Polsce. Stopa bezrobocia w powiecie bialskim na koniec 2017 roku wyniosła 10,3%. Wśród aktywnych zawodowo mieszkańców powiatu bialskiego 6 158 osób wyjeżdża do pracy do innych gmin, a 3 208 pracujących przyjeżdża do pracy spoza gminy – tak więc saldo przyjazdów i wyjazdów do pracy wynosi – 2 950. 57,4% aktywnych zawodowo mieszkańców powiatu bialskiego pracuje w sektorze rolniczym (rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo), 9,9% w przemyśle i budownictwie, a 14,4% w sektorze usługowym (handel, naprawa pojazdów, transport, zakwaterowanie i gastronomia, informacja i komunikacja) oraz 1,1% pracuje w sektorze finansowym (działalność finansowa i ubezpieczeniowa, obsługa rynku nieruchomości)”³⁶.

Województwo lubelskie zamieszkuje ponad 2 mln mieszkańców, co ze względu na potencjał ludnościowy stawia je na środkowej pozycji wśród wszystkich województw. Stolicą województwa jest miasto Lublin, najważniejszy ośrodek społeczno-kulturowo-gospodarczy. Lublin ma prawie 350 tysięcy mieszkańców. Zdecydowanie dużym atutem regionu jest mediana wieku ludności: 35,4 lata dla mężczyzn oraz 39,9 lat dla kobiet³⁷. Z drugiej strony spadek liczby urodzin powoduje, że liczba ludności regionu systematycznie maleje. Istotnym czynnikiem jest też to, iż województwo posiada stosunkowo wysoki wskaźnik starzenia się społeczeństwa – 6 w skali kraju. „Miasto z różnych względów rozwijało się jednak przez ostatnie pięć lat wolniej niż najważniejsze metropolie krajowe. Według raportu PwC³⁸ indeks rozwoju gospodarczego Lublina wynosił w tym okresie nieco ponad 20%. Z pewnością jednym z czynników było położenie geograficzne na tzw. ścianie wschodniej, co stanowi poważną barierę rozwojową. Jak wskazano w rządowym dokumen-

³⁵ B. Kaliszuk i inni, *Strategia Rozwoju...*, dz. cyt., s. 80.

³⁶ www.polskawliczbach.pl/powiat_bialski [20.06.2018].

³⁷ Główny Urząd Statystyczny, *Prognoza demograficzna na lata 2007-2035*, Warszawa 2007.

³⁸ *Raport na temat wielkich miast Polski*, Raport Price Waterhouse Coopers, Warszawa 2010, s. 6.

cie *Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej do roku 2020* wyodrębnienie pięciu regionów (warmińsko-mazurskiego, podlaskiego, lubelskiego, podkarpackiego oraz świętokrzyskiego) w ramach specjalnego programu wynikało z faktu, że są to najbiedniejsze regiony w Unii Europejskiej, charakteryzujące się stosunkowo najniższymi wskaźnikami spójności społeczno-gospodarczej. Powyższa sytuacja jest efektem bardzo złożonych procesów, na które złożyły się wydarzenia historyczne, decyzje polityczne oraz wieloletnia nieumiejętna polityka regionalna. Region lubelski jest trzecim województwem pod względem wielkości obszaru w Polsce, obejmując 25 tysięcy km, będąc jednocześnie najsłabiej zaludnionym i zurbanizowanym. Województwo cechuje słabnąca dynamika rozwoju, niski udział usług rynkowych i przemysłu oraz wysoki udział rolnictwa w regionalnej gospodarce. Problemem lubelskiej gospodarki jest niska wydajność pracy, niekorzystna struktura gospodarki, mała konkurencyjność i innowacyjność oraz dominacja rolnictwa jako sektora o niskiej wartości dodanej. Niekorzystnym zjawiskiem jest też niewielkie tempo modernizacji i wymiany majątku trwałego. Rozwój przedsiębiorczości charakteryzuje się niskim tempem wzrostu. Tym niemniej Lublin zanotował w tym okresie najszybszy wzrost kapitałów mierzonych przez PwC w porównaniu z innymi ośrodkami miejskimi³⁹. Z drugiej strony województwo lubelskie wyróżnia się znaczącym potencjałem akademickim i to on powinien być atutem regionu i jednocześnie dawać szansę na przewagę konkurencyjną. „W przemyśle przewagę mają gałęzie tradycyjne charakteryzujące się niskim poziomem technologicznym. Rolnictwo stanowi jeden z najważniejszych działów gospodarki województwa lubelskiego. Najważniejszym miernikiem siły gospodarczej regionu jest poziom PKB na mieszkańca. W województwie lubelskim stanowi on 68,5% średniej krajowej, plasując region na ostatnim miejscu w kraju. Region lubelski jest najsłabszym województwem i osiąga wynik 68,5% średniej krajowej. Do czasu wejścia do Unii Europejskiej Rumunii i Bułgarii był to najniższy wynik w krajach Wspólnoty Europejskiej. Dodatkowo czynniki strukturalne związane z koniecznością modernizacji przemysłu oraz niską innowacyjnością funkcjonujących przedsiębiorstw powodują, że region lubelski bardzo często porównywany jest z innymi zacofanymi regionami Europy, takimi jak włoskie Mezzogiorno oraz Niemcy Wschodnie (dawne NRD). Paradoks województwa lubelskiego jest taki, że warunki gospodarcze, demograficzne oraz ekonomiczne nie są sprzyjające dla rozwoju szkolnictwa wyższego, a z drugiej strony jedną z głównych możliwości rozwoju dla tego regionu jest rozwój kapitału ludzkiego oraz gospodarki opartej na wiedzy⁴⁰. Interesująca nas grupa badawcza studentów oraz maturzystów z jednej strony zdecydowanie może poprawiać sytuację ośrodków akademickich, które cieszą się dużym zainteresowaniem. Z drugiej strony konkurencja w postaci ośrodków akademickich z Warszawy czy Krakowa może spowodować odpływ

³⁹ D. Antonowicz, *Uczelnie wyższe w regionie lubelskim*, w: *Kapitał intelektualny Lubelszczyzny 2010-2013 w kontekście analiz statystycznych*, Toruń 2011, s. 5-8, <http://www.kil.lubelskie.pl/wp-content/uploads/2013/08/Uczelnie-wy%C5%BCsze-w-regionie-lubelskim.pdf> [28 II 2018].

⁴⁰ Tamże, s. 5-8.

najlepszych uczniów. Analiza kapitału intelektualnego Lubelszczyzny zdecydowanie wskazuje na niedostatki atrakcyjności regionu, który obecnie mocno promuje kulturę i naukę, co nie przekłada się na realne możliwości związane ze znalezieniem satysfakcjonującej, dobrze płatnej pracy, możliwością podniesienia umiejętności zawodowych podczas trwania nauki, brakiem współpracy uczelni z przedsiębiorcami z regionu. „Miejsce regionu z najniższych pozycji w rankingach atrakcyjności podnieść mogą tylko jego mieszkańcy. Wśród studentów, tych, którzy chcą studiować nauki humanistyczne, najbardziej uderzającą jest brak chęci poprawienia swoich perspektyw zawodowych. W pewnym sensie wydają się oni być pogodzeni ze swoim losem. Pytani odpowiadają, że studia nie przygotowują ich do zawodu, nie mają nadziei na dobre zarobki, mimo to nie planują wyjechać. Chcą pracować w administracji publicznej. Uderza apatia – brak wiary w siebie, miasto, region i brak chęci do zmiany otoczenia. Wzbudzenie wśród studentów i absolwentów ambicji do zmiany to drugie kluczowe zadanie dla władz Lubelszczyzny. Skoro młodzi, zdolni mieszkańcy tego regionu nie wierzą w pozytywne zmiany w województwie lubelskim, to kto w nie dziś uwierzy? Jednym ze sposobów na to jest wzmocnienie obszarów peryferyjnych. Mieszkańcy odległego Dębina czy Tomaszowa Lubelskiego powinni mieć alternatywę, szukając miejsca do nauki czy rozwoju zawodowego. Temu powinny służyć lepsze powiązania między siedzibami miast powiatowych i rozwój infrastruktury komunikacyjnej. Lubelszczyzna nie ma wyboru, będąc obecnie jednym z najbiedniejszych regionów w Unii Europejskiej, musi infrastrukturalnie wykonać skok do przodu”⁴¹. W województwie lubelskim zlokalizowanych jest bardzo dużo uczelni wyższych, niestety te wiodące położone są w Lublinie, co zmniejsza możliwości edukacyjne osób mniej zamożnych, zamieszkujących odległe miejsca. Z drugiej strony niska innowacyjność uczelni i słaba współpraca z przedsiębiorstwami wpływa na rozwój tylko edukacji, a nie całego jej otoczenia. Zwrócili też na to uwagę autorzy analizy kapitału intelektualnego Lubelszczyzny, stwierdzając, że „Duża koncentracja w stolicy regionu posiada swoje pozytywne, jak i negatywne konsekwencje. Na pewno duże skupienie uczelni stwarza dobre warunki do uzyskania efektu synergii w sferze badań naukowych, tworzenia się międzyuczelnianych, interdyscyplinarnych zespołów badawczych, także sprzyja nowym międzyuczelnianym inicjatywom edukacyjnym (których niestety jest bardzo mało, a dominuje atmosfera wrogości, zwłaszcza pomiędzy konkurującymi ze sobą uniwersytetami). Duże nagromadzenie ośrodków edukacyjnych oraz naukowych ma również znaczenie społeczne w kontekście rozwoju kapitału społecznego. Brak silnych ośrodków naukowych (publicznych lub prywatnych) w pozostałych miejscowościach regionu powoduje, że Lublin jest centrum życia kulturalnego i naukowego, a instytucje szkolnictwa wyższego są ważnymi podmiotami organizującymi życie społeczne. Jednocześnie nadmierne nagromadzenie uczelni (zwłaszcza dublujące się oferty dydaktyczne lubelskich uniwersytetów) po-

⁴¹ D. Antonowicz, *Strategie życiowe maturzystów wiodących szkół średnich i studentów uczelni wyższych w regionie lubelskim*, w: *Kapitał intelektualny Lubelszczyzny 2010-2013 w kontekście analiz statystycznych*, s. 31-32

woduje, że dostępność do kształcenia na poziomie wyższym jest niska w tym bardzo dużym, ale słabo zurbanizowanym regionie, charakteryzującym się słabą infrastrukturą drogową oraz kolejową. (...) w kontekście badań naukowych koncentracja tylu różnorodnych uczelni jest niewątpliwie wielkim autem regionu, ale w wymiarze edukacyjnym nie jest to sytuacja korzystna. Niestety, potencjał, jaki tworzą uczelnie publiczne w Lublinie, nie jest wykorzystany, a ich nadmierna orientacja na edukację powoduje, że są one dla siebie przede wszystkim wyniszczającą konkurencją⁴².

Rozpatrując atrakcyjność regionu z punktu widzenia młodzieży, należy również zastanowić się nad rynkiem pracy. Jest to jedna z najistotniejszych kwestii, która rzutuje na całe życie. Interesująca, dająca możliwości rozwoju oraz dobrze płatna praca to argumenty, które pozwalają łączyć plany dotyczące przyszłości z danym regionem czy miejscem. Stolica województwa, Lublin, niewątpliwie jest miejscem najszybciej rozwijającym się, ale i też dającym największe szanse na znalezienie pracy, w szczególności w sektorze usług. Z drugiej strony województwo jako całość jest regionem jednym z najbardziej w Polsce, a tym samym najmniej atrakcyjnym dla potencjalnych inwestorów. W licznych opracowaniach często można się spotkać z zarzutami małej urbanizacji i industrializacji województwa oraz utrudnioną dostępnością transportową. „Niestety region lubelski nadal ma niską atrakcyjność dla działalności przemysłowej. Jako powiat lubelski większe znaczenie mają tereny w samym Lublinie i pobliżu. Tutaj atrakcyjność zwiększa się dla działalności zaawansowanej technologicznie i działalności w sferze usług. Jednak jako region na tle pozostałych województw wypadamy słabo. Jako aglomeracja miejska jesteśmy atrakcyjnym miejscem, ze względu na ośrodki badań i kadre naukową. Gorzej w tej materii jest w terenie. (...) Lubelskie nadal postrzegane jest jako ośrodek akademicki, a położenie w sąsiedztwie granicy UE i m.in. zaszczości historyczne rzutują na poziom inwestycji w regionie. Dodatkowo na przedostatnią pozycję ma wpływ infrastruktura drogowa. W regionach dysponujących obiektywnie gorszymi atutami, kluczowe staje się zarządzanie inwestycyjne, które niestety zbyt często ograniczone jest do ogólnej promocji lub nadmiernie na niej się skupia. Bardzo ważnym aspektem w podniesieniu atrakcyjności inwestycyjnej jest przygotowanie terenów pod inwestycje oraz tworzenie zachęt inwestycyjnych”⁴³. Wszystko to nie stwarza sprzyjających warunków dla osób młodych, które coraz chętniej opuszczają swoje miejsce zamieszkania w celu poszukiwania dobrze płatnej pracy, która dawałaby szansę utrzymania własnej rodziny w przyszłości. „Wpływ na obecną strukturę zatrudnienia w regionie mają nie tylko wyjazdy za granicę ludzi pragnących znaleźć dobrze płatną pracę, ale również pozyskiwanie przez inne regionalne rynki pracy wysoko wykwalifikowanych osób. Młodzi ludzie wyjeżdżają szukać pracy przede wszystkim w województwie mazowieckim. Lubelski rynek pracy jest stosunkowo słabo przygotowany do wyzwań związanych z budową

⁴² D. Antonowicz, *Uczelnie wyższe...*, dz. cyt., s. 14-15.

⁴³ www.lublin112.pl/lubelskie-na-przedostatnim-miejscu-w-rankingu-atrakcyjnosci-inwestycyjnej-wojewodztw/ [1 III 2018].

nowoczesnej gospodarki opartej na wiedzy, która promowana jest przez władze samorządowe województwa lubelskiego, gdyż Lubelszczyzna to przede wszystkim teren rolniczy”.⁴⁴ W województwie lubelskim zlokalizowanych jest kilka Ochotniczych Hufców Pracy, które mają na celu wspomóc młode osoby w znalezieniu odpowiedniej drogi edukacyjnej i zawodowej, natomiast studenci mają do dyspozycji akademickie biura karier, które również zajmują się pomocą w wyborze odpowiedniej drogi zawodowej bądź znalezieniem pracy. „W województwie lubelskim w ramach Lubelskiej Komendy Wojewódzkiej OHP działają 4 Centra Edukacji i Pracy Młodzieży (Lublin, Biała Podlaska, Chełm, Zamość), 2 Ośrodki Szkolenia i Wychowania (Zamość i Radzyń Podlaski), 5 Środowiskowych Hufców Pracy (Lublin, Chełm, Włodawa, Puławy, Kraśnik), 4 Hufce Pracy (Tomaszów Lubelski, Świdnik, Łuków i Biłgoraj) oraz Gospodarstwa Pomocnicze w Radzynie Podlaskiej i Zamościu. W jednostkach organizacyjnych OHP w województwie lubelskim młodzież ma szansę skorzystania nie tylko z usług doradcy zawodowego, ale również ukończenia szkoły gimnazjalnej czy ponadgimnazjalnej oraz szansę na zdobycie konkretnego zawodu dzięki uczestnictwu w kursach i szkoleniach organizowanych przez OHP. Jednym z działań Ochotniczych Hufców Pracy było przekazanie placówkom oświatowym środków finansowych na założenie Szkolnych Ośrodków Karier. Od 2003 roku w szkołach województwa lubelskiego powstało 17 Szkolnych Ośrodków Kariery (15 z nich istnieje do dziś). Głównym zadaniem tych ośrodków jest pomoc uczniom w zdobyciu wiedzy i umiejętności, kształtowaniu postaw i zachowań niezbędnych do realizowania drogi zawodowej oraz poznawaniu reguł rządzących rynkiem pracy. Większość Szkolnych Ośrodków Kariery powstała na terenach wiejskich i w małych miastach. (...) W poszukiwaniu pracy dla absolwentów szkół wyższych zaangażowane są także akademickie biura karier. Zadaniem tych jednostek organizacyjnych jest pomoc studentom i absolwentom w uzyskaniu porad zawodowych oraz informacji o rynku pracy. Biura współpracują również z pracodawcami oraz przeprowadzają dla nich rekrutację na wolne stanowiska w ich firmach. Dzięki możliwości bliższego poznania przez pracowników biur karier aktualnych potrzeb pracodawców co do kwalifikacji zdobytych przez studenta w trakcie nauki uczelnie mogą weryfikować strukturę i programy nauczania. W ten sposób absolwent poszukujący pracy w swoim zawodzie ma większe szanse na wejście od razu na rynek pracy po zakończeniu studiów. Na lubelskich uczelniach działa 16 akademickich biur karier”⁴⁵.

Z jednej strony województwo lubelskie jest rejonem atrakcyjnym pod względem kulturowym, turystycznym czy w kontekście młodzieży – atrakcyjnym edukacyjnie. Liczne badania wskazują, iż w porównaniu z walorami kulturowymi czy turystycznymi dla młodzieży ważniejsze jest zaplecze edukacyjne i zawodowe. O ile pierwsze rzutują na całą przyszłość i wybory z nią związane,

⁴⁴ P. Błędowski i inni, *Migracje a rynek pracy w województwie lubelskim*, Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej, s. 32, http://www.cbos.pl/PL/efs/migracje_lubelskie/images/migracje_%20rekommendacje.pdf [1 III 2018].

⁴⁵ Tamże, s. 37-42.

o tyle te drugie zaczynają mieć znaczenie po zaspokojeniu tych pierwszych. Atrakcyjność regionu ze względu na krajobraz czy otoczenie schodzi zdecydowanie na drugi plan. Jest to związane w szczególności z innym etapem życia, w którym znajdują się młode osoby, stojące na progu wyborów kariery zawodowej i edukacyjnej.

Dwie największe uczelnie mieszczące się w Lublinie – Katolicki Uniwersytet Lubelski i Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej – cieszą się uznaniem w Polsce i umożliwiają wybór z bogatej oferty edukacyjnej. Z drugiej jednak strony województwo ma problem z zapewnieniem miejsc pracy dla absolwentów. O ile rynek usług jest jednym z największych, o tyle nie jest to rodzaj pracy, z którą osoby młode wiążą swoją przyszłość na stałe. Województwo jest też w większości regionem rolniczym, co zdecydowanie utrudnia zdobywanie rynku przez młodzież zamieszkałą poza Lublinem czy większymi miastami. Osoby takie często są bardziej „nieśmiałe”, jeśli chodzi o poszukiwanie zatrudnienia w większych miastach. W raporcie opracowanym przez Wojewódzki Urząd Pracy w Lublinie na temat czynników aktywności zawodowej osób młodych⁴⁶ można znaleźć listę aspektów, która jest ważna dla młodzieży podczas poszukiwania pracy. Należą do nich: aspekt finansowy, możliwość rozwoju, dobra atmosfera w miejscu pracy, możliwość zachowania równowagi pomiędzy pracą a życiem prywatnym, brak stresu w pracy, możliwość realizacji swoich zainteresowań, praca zgodna z posiadanym wykształceniem, odpowiedzialne i ambitne zadania itp. Młodzi ludzie, którzy są na początku swojej drogi zawodowej i jednocześnie podejmują zatrudnienie, widzą, iż rynek pracy w dzisiejszych czasach stawia na elastyczność pracowników i możliwości szybkiego dostosowywania do zmieniających się warunków na rynku pracy. Z drugiej strony młodzi pracownicy dostrzegają możliwość zdobywania doświadczenia i niezbędnych umiejętności, których mogą nauczyć się tylko w danym miejscu pracy. Są również przygotowani na ewentualne zmiany miejsca pracy i większą mobilność na rynku.

1.3. Społeczny wymiar autorytetu i wartości

1.3.1. Autorytety – pojęcie, rodzaje, autorytety realne w percepcji młodzieży

Człowiek poszukuje drogowskazów. Takie stałe punkty odniesienia w życiu są tym ważniejsze, im bardziej niestabilna, zmienna jest rzeczywistość, w której funkcjonuje. Współczesne czasy prezentują wiele możliwości wyboru, stwarzają sytuacje informacyjnego zagubienia, wpływają na wieloznaczność definiowania, oceniania. W takiej sytuacji ogromne znaczenie posiadają autorytety, które są dzisiaj niezwykle potrzebne w socjalizacji dzieci i młodzieży,

⁴⁶ G. Gach, P. Krzesiński, *Czynniki aktywności zawodowej osób młodych*, Wojewódzki Urząd Pracy w Lublinie, Lublin 2016, s. 11.

zarówno z perspektywy mikrospołecznej, jak i w kontekście makrostrukturalnym.

Zadając sobie pytanie o autorytety, należy najpierw podać definicję i znaczenie pojęcia. Wówczas można pytać młodych ludzi o wskazanie tych, którzy w ich ocenie zasługują na miano autorytetów. Zadanie to jednak nie jest łatwe, ze względu na interdyscyplinarne wykorzystanie tego pojęcia. Słowo „autorytet” pochodzi z języka łacińskiego, etymologicznie oznacza „powagę”, „znaczenie”, „odpowiedzialność za coś”, „wpływ osobisty”. Autorytet w klasycznym rozumieniu, według „Encyklopedii PWN”, oznacza kategorię lub zjawisko psychospołeczne opisywane w naukach o człowieku w celu oznaczenia doniosłego wpływu wywieranego przez osobę lub instytucję na rozwój umysłowości lub stosunki między ludźmi przyjmującymi uległe jej twierdzenia lub normy, odczuwając przy tym respekt i uznając jej powagę, zwierzchność lub kompetencję⁴⁷.

Dyskurs na temat autorytetu w poglądach wybitnych przedstawicieli nauk humanistycznych podjął L. Witkowski: „pojmowanie autorytetu oznacza, że jest on (...) autentycznym autorem autotelicznego akcentu autonomicznie afirmowanego. Autorytet musi być w pełni normatywnej realizacji jego ontologii i jakości działania: autentyczny, pozbawiony gry pozorów; autorski, podejmujący samodzielny wysiłek; skazujący autoteliczne wartości i cele; nazywający dobitnie wyróżniony przedmiot wysiłku, stanowiący akcent ukierunkowujący płaszczyznę działania; zaangażowany w dojrzałe rozpoznawanie złożoności strukturalnej bez ulegania presji zewnętrznej; podejmując pełną przeżycia i namietności, walkę o uznanie aksjologicznego zobowiązania jako sensu własnego życia i tożsamości”⁴⁸.

Autorytetami są więc osoby znaczące, będące znawcami danej dziedziny, do opinii lub przykładu których człowiek odwołuje się na różnych etapach życia. Autorytet posiada osoba, która dysponuje dużą wiedzą, ale też, w zależności od przyjętych społecznie wartości, ma dużą charyzmę, siłę wpływu lub nacisku.

Rozważania na temat znaczenia autorytetów podejmuje wiele dyscyplin naukowych. Psychologowie patrzą na zagadnienie autorytetu jako na cechy człowieka, socjologowie używają tego pojęcia w ujęciu relacji międzyludzkich, pedagogowie wskazują na autorytet jako środek wychowawczy, efekt wychowawczy, metodę wychowania. Znaczeniem autorytetu zajmuje się także filozofia, moralność, prawo. Z tej perspektywy można uświadomić sobie wieloznaczność w definiowaniu pojęcia. Jego analizę, opartą o podstawy filozoficzne, można odnaleźć w pracy J.M. Bocheńskiego. Autor wyróżnił autorytet epistemiczny (odnosi się do osoby, która posiada wiedzę w jakiejś dziedzinie, jest rzeczoznawcą) i deontyczny (jest to osoba, która ma władzę ze względu

⁴⁷ *Encyklopedia PWN*, hasło: autorytet, <https://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/autorytet.html> [23 II 2018].

⁴⁸ L. Witkowski, *Wyzwania autorytetu w praktyce społecznej i kulturze symbolicznej. Przechadzki krytyczne w poszukiwaniu dyskursu dla teorii*, Impuls, Kraków 2009, s. 93.

na pewne reguły, zasady, dyrektywy)⁴⁹. Typologię autorytetu można oprzeć na różnych kryteriach. Ze względu na nośnik (podmiot) wyróżniamy autorytety grupowe, osobowe, instytucjonalne (szkoła, kościół), idealne (zasady, normy wpływające na zachowania ludzi). Ze względu na dziedzinę, której dotyczy autorytet, mogą być autorytety moralne, religijne, naukowe, polityczne itd.⁵⁰

Autorytet jest traktowany przedmiotowo lub podmiotowo. W rozumieniu konkretnej osoby lub instytucji wynika z podmiotowego traktowania. Autorytetem się jest jako wzór do naśladowania, źródło porad, wskazówek, kompetencji, pomoc w trudnych sytuacjach. Można mówić o autorytecie w kontekście instytucjonalnym, na przykład jako powadze sądu, autorytecie trybunału, autorytecie kierownika, dyrektora (autorytet wynika wówczas z pełnionej funkcji).

Janusz Goćkowski twierdzi, że autorytet staje się podmiotem miarodajności, żywym wzorem kompetencji. Podmiotowe rozumienia autorytetu prowadzi do wyróżnienia kilku rodzajów autorytetów:

1. Autorytet przewodnika nauczyciela – jest to cecha trenera, nauczyciela, wykładowcy mistrza, osób uczących innych ludzi.
2. Autorytet znawcy dobrych rozwiązań lub problemów praktycznych: kiedyś szamani, dzisiaj funkcję tę pełnią inżynierowie, technicy, konstruktorzy, planiści.
3. Autorytet znawcy prawdy – trudny do zdefiniowania, ale wynika z etyki i moralności, tworzą go filozofowie, teolodzy, przewodnicy duchowi, reporterzy.
4. Autorytet twórcy będącego klasykiem albo awangardzistą – chodzi o jednostki wyznaczające kierunek życia, rozwoju, kreujące daną funkcję, np. kreatorzy mody, trenerzy sylwetki, dietetycy, klasycy danej dyscypliny naukowej, sportowej, artystycznej.
5. Autorytet zwierzchnika – wynika ze stosunków podległości, ale nie tylko, bo to także charyzma osoby pełniącej daną funkcję, gdy ta osoba jest liderem, przywódcą.
6. Autorytet mędrca – ten rodzaj wynika z mądrości danej osoby, ze znajomości życia, jego realiów i może być związany z wiekiem jednostki lub jej przeżyciami życiowymi⁵¹.

Węszą klasyfikację proponuje M. Płotkowski. Wyróżnia pięć rodzajów autorytetów:

1. Autorytet oparty na doświadczeniu życiowym wychowawcy, czyli jego wiedzy, wykształceniu, zdolności i mądrości.

⁴⁹ J.M. Bocheński, *Co to jest autorytet?*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1993, s. 244-266 (opr. i przełożenie J. Parys: *Co to jest autorytet? Logika i filozofia. Wybór pism*); W.M. Banach, *Zagadnienie autorytetu O. Józefa Marii Bocheńskiego, analiza problemu*, „Filo-Sofija”, 2013, nr 21 (2013/2), s. 151-157.

⁵⁰ J.F. Jacko, *Autorytet a kompetencje-perspektywa edukacyjna*, w: *Komunikacja społeczna a wartości w edukacji*, red. W. Maliszewski, Wydawnictwo A. Marszałek, Toruń 2007, s. 130.

⁵¹ J. Goćkowski, *Autorytet*, w: *Encyklopedia socjologii*, t. 1 A-J, red. Z. Bokszański, A. Kojder, Oficyna Naukowa, Warszawa 1998, s. 48-50.

2. Autorytet desygnowany, odnoszący się do pozycji społecznej wychowawcy, wynikający z uznania dla jego stanowiska bądź funkcji.
3. Autorytet oparty na nieformalnych umowach, zaufaniu, kontraktach, które wychowawcy zawierają w codziennych interakcjach ze swoimi wychowankami.
4. Autorytet wypływający z władzy, którą posiada osoba sprawująca zwierzchnictwo nad innymi ludźmi.
5. Autorytet emocjonalny wynikający z uczuć szacunku, miłości bądź obawy czy lęku wobec wychowawcy⁵².

Przedmiotowe podejście do autorytetu można odnieść do opracowania G. Simmla, który rozumie autorytet jako byt samodzielny. Autorytet staje się instrumentem do uzyskania określonych celów, spełnia określone funkcje społeczne. Takie rozumienie wskazuje, że autorytet będzie tu traktowany jako zewnętrzny konstrukt względem autorytetu podmiotowego. Autorytet ojca to przykład autorytetu naturalnego, który istnieje samoistnie – bez względu na to, czy dziecko uważa ojca za autorytet⁵³.

Dokonyje się także podziału autorytetu na faktyczny i kreowany (przypisany). Autorytet faktyczny wynika z zewnętrznych względem odbiorcy i potwierdzonych źródeł, np. stopnia naukowego, osiągnięć w sporcie. Autorytet przypisany to wynik przedstawienia osoby jako eksperta w danej dziedzinie, w efekcie czego odbiorcy postrzegają go jako specjalistę (autorytety wykreowane medialnie)⁵⁴.

Jak wynika z dotychczasowych rozważań, występuje wiele rodzajów autorytetów, jednak bezsporne jest, że człowiek będący autorytetem wywiera wpływ, motywuje do określonego działania. Jest to poważanie, jakim cieszy się osoba lub instytucja ze względu na swoją wiedzę, władzę lub postawę moralną, osoba stawiana za wzór do naśladowania, mająca wpływ na postawy i myślenie innych⁵⁵.

W 2009 roku CBOS przeprowadził badania wśród Polaków dotyczące wzorów i autorytetów. Zdaniem 44% badanych w życiu publicznym nie ma osób, które można uznać za autorytet. W 2009 roku największym autorytetem Polaków byli rodzice (52%) oraz papież Jan Paweł II – traktowany jako wzór osobisty (17%). W dalszej kolejności wymieniano dziadków (6%), współmałżonków (6%), nauczycieli, profesorów i wychowawców (5%). Nieliczni badani wskazywali na postacie historyczne, publiczne, przełożonych, przyjaciół, dalszych członków rodzin⁵⁶.

⁵² M. Płotkowski, „Autorytet” jako pojęcie kanoniczne, w: *Autorytet. Wczoraj – dziś – jutro*, red. J. Zimny, Wydawnictwo KUL, Stalowa Wola, 2014, s. 28-29.

⁵³ P. D. Piórkowski, *Autorytety. Idole, pozory, eksperci i celebryci*, Wydawnictwo Witanet, Warszawa 2016, s. 15.

⁵⁴ Tamże, s. 22-23.

⁵⁵ M. Wasylewicz, *Autorytety medialne – starcie czy wsparcie (?) autorytetów realnych współczesnej młodzieży*, Lubelski Rocznik Pedagogiczny, t. XXXV, z. 1-2016, s. 100.

⁵⁶ CBOS, *Wzory i autorytety Polaków* BS/134/2009, s. 3, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2009/K_134_09.PDF [23 II 2018].

Z kolei TNS OBOP przeprowadził w 2011 roku badanie osób w wieku 19-26 lat. Młodzi Polacy wyrazili podobne opinie jak osoby badane przez CBOS dwa lata wcześniej. Wśród osób z życia publicznego największym uznaniem cieszył się Jan Paweł II – tak uznało 47% respondentów. Jednak największymi autorytetami młodzieży okazali się rodzice – 53% wyborów⁵⁷.

Magdalena Wasylewicz pytała o autorytety uczniów gimnazjum (215 osób). Młodzież poprawnie rozumiała pojęcie autorytetu. Rodzina pozostała podstawową kategorią wyboru dla 42% osób. Najczęściej wskazywano ojca i matkę, rodziców łącznie oraz starsze rodzeństwo. Następną wskazywaną kategorią były osoby medialne 41% (aktorzy – 19%, piosenkarze – 10%, sportowcy – 8%, fikcyjne postacie np. z literatury – 2%). W ocenie 28% badanych taką osobą był Jan Paweł II. Nauczycieli wskazało 8% gimnazjalistów. Niewiele większym autorytetem cieszył się Kościół katolicki (9%). Okazało się, że młodzież dość często kieruje uwagę na medialne wzorce autorytetów, jednak nadal rodzina stanowi najczęściej źródło jej autorytetów⁵⁸.

Kolejne badania przeprowadzono w 2012 roku w województwie kujawsko-pomorskim przez J. Domalewskiego w grupie 2205 uczniów klas III gimnazjum. Stwierdzono, że dla 3/4 badanych gimnazjalistów rodzice są niekwestionowanymi autorytetami. Autor badań postawił tezę, że mimo zmian pokoleniowych istnieje wspólnota wartości i silne więzi dzieci i ich rodziców. Rzadziej autorytetami badanej młodzieży byli inni członkowie rodziny, sportowcy, muzycy (w tym piosenkarze), nauczyciele⁵⁹.

W zasadzie każdy młody człowiek intuicyjnie wyczuwa przesłanki, podstawy uznania kogoś za autorytet. O autorytecie świadczy właśnie sposób postrzegania danej osoby. Ktoś jest autorytetem wówczas, gdy za takiego uznaje go choćby jedna osoba. Bycie autorytetem to pewnego rodzaju misja, która powinna wpływać na podnoszenie swoich kompetencji i autentyczność w postrzeganiu siebie samego i swoich odbiorców. Pomimo doniesień o kryzysie lub transformacji rodziny, dezorganizacji życia rodzinnego młodzi Polacy wciąż szukają autorytetów w najbliższej rodzinie.

1.3.2. Wartości jako element moralności młodzieży

Gdy przyjmiemy, że podstawą wszelkich działań jednostki jest osiągnięcie uprzednio określonego celu, to zasadniczym elementem refleksji staje się sposób i zaangażowanie środków niezbędnych do jego osiągnięcia. Stąd w społecznym rozumieniu moralności wartością jest cel, a sposobami jego osiągnięcia stają się normy kulturowe. Za J. Mariańskim można przyjąć, że na „pojęcie

⁵⁷ Badanie telefoniczne TNS OBOP dla „Gazety Wyborczej” 2011, <http://wyborcza.pl/51,76842,9317749.html?i=0> [23 II 2018].

⁵⁸ M. Wasylewicz, *Autorytety medialne...*, dz. cyt., s. 106.

⁵⁹ J. Domalewski, *System wartości młodzieży gimnazjalnej. Raport z badań przeprowadzonych wśród uczniów klas III gimnazjum województwa kujawsko-pomorskiego*, Wydawnictwo Kuratorium Oświaty w Bydgoszczy. Fundacja ABCXXI – Cała Polska czyta dzieciom, Toruń-Bydgoszcz 2013, s. 24.

moralności składają się takie elementy jak: cel, normy moralne, oceny moralne, wzory zachowań oraz sankcje⁶⁰.

W kompleksowym ujęciu socjologicznym moralność obejmuje „wartości, normy i inne nakazy powinnościowe oraz wzory zachowań związane z dobrem lub złem, które są uznawane w grupie społecznej lub w całym społeczeństwie za obowiązujące i wymagane od wszystkich członków. Jest to ogół norm, zasad, ocen, wzorów, ideałów zmierzających do regulowania stosunków pomiędzy ludźmi (jednostka-grupa, grupa-grupa). Całokształt zachowań jednostki lub grupy społecznej jest oceniany według funkcjonującego w danym społeczeństwie systemu norm, zasad moralnych”⁶¹.

Wartości moralne stoją u podstaw norm moralnych, uzasadniają i często powołują je do funkcjonowania. Wartością – której najogólniejszą definicję podał J. Szczepański – jest dowolny przedmiot materialny lub idealny, idea lub instytucja, przedmiot wyimaginowany lub rzeczywisty, w stosunku do którego jednostki lub zbiorowości przyjmują postawę szacunku, przypisują mu ważną rolę w swoim życiu i dążenie do jego osiągnięcia odczuwają jako przymus⁶².

Można również przyjąć, że wartości są to standardowe wzorce, które kierują postępowaniem jednostki, sposobem, w jaki podejmuje ona decyzje, rozwiązuje konflikty i stara się zaspokoić swoje potrzeby. Oprócz relatywizmu kulturowego na koncepcję wartości wpływają w znacznej mierze subiektywne preferencje. Wartości kierują podejściem jednostki do zagadnień społecznych, wpływają na postawy polityczne lub religijne, decydują o tym, w jaki sposób jednostka przedstawia siebie innym, ocenia i osądza postępowanie. Ogólną cechą wartości jest jej przedmiotowo-podmiotowy charakter. Wartość konstituuje się dzięki podmiotowi, który ocenia podmiot jako wartość i odwrotnie nie można mówić o wartości bez przedmiotu, który oceniany jest przez podmiot. Pomiędzy badaczami moralności istnieje dysonans w kwestii sposobu istnienia wartości, a mianowicie jej zależności czy niezależności od świadomości ludzkiej. Zwolennicy koncepcji subiektywistycznych zakładają istnienie wartości jako zależnych od świadomości człowieka, będących wytworem jego ocen. Nie istnieją wartości same w sobie, są one jedynie wtórnym produktem ludzkich doświadczeń. Z kolei według koncepcji obiektywistycznej wartości są niezależne od człowieka, urzeczywistniają się w jego życiu, ale są samodzielne w stosunku do ocen.

Według J. Mariańskiego wartości mają zarówno subiektywny, jak i obiektywny charakter. Subiektywność wartości przejawia się w przeświadczeniu podmiotu, iż dany przedmiot wart jest jego starań i zaspokoju jego potrzeby. Obiektywność wartości zależy od potencjalnych i realnych właściwości danego obiektu, które posiada. Za przykład może służyć wolność. Jej subiektywna wartość przejawia się w przekonaniu, że jest ona w stanie zaspokoić wszelkie potrzeby człowieka związane z samorealizacją. Ujęcie wolności w sensie obiektywnym każe ją rozumieć jako brak przymusu, sytuację, w której może-

⁶⁰ J. Mariański, *Socjologia moralności*, RW KUL, Lublin 2006, s. 291.

⁶¹ Tamże, s. 249.

⁶² J. Szczepański, *Elementarne pojęcia socjologii*, PWN, Warszawa 1970, s. 97.

my dokonywać wyborów spośród wszystkich dostępnych możliwości. Z socjologicznego punktu widzenia wartości odnoszą się do elementarnych, nadrzędnych i powszechnych ujęć celów podejmowanych w obrębie grup społecznych, kultury czy społeczeństwa. Mają charakter kulturowo relatywny i historycznie zmienny. Zarówno wartości, jak i normy z nich wynikające są dla jednostki rodzajem wewnętrznego imperatywu, do którego przestrzegania i utrwalania są zmuszone⁶³.

Za normatywnym porządkiem społeczeństwa stoją wartości, lecz nie są one źródłem powstawania norm. Wszystkie wartości implikują rzeczywistą hierarchię, opartą na koncepcji dobra lub tego, co najlepsze, podczas gdy z norm wynika tylko formalne optimum w postaci deontycznych potencjalności, takich jak obowiązek, zezwolenie, zakaz, które mogą nie tworzyć żadnej takiej hierarchii⁶⁴.

Anna Pawełczyńska pisze o „wartościach uniwersalnych i partykularnych. Te pierwsze związane są z założeniem istnienia dobra bezwzględnego, które istnieje poza historią i jest obecne w każdym społeczeństwie. Stąd wyodrębniamy wartości moralne i normy z nich wynikające spośród wszelkich innych wartości i norm regulujących w sposób nietrwały partykularne interesy ludzkich społeczeństw. Wtedy dobro nie jest włączone w historyczne mechanizmy przemian na równi z innymi nietrwałymi zjawiskami społecznymi. Zmienne układy społeczno-historyczne nie wywierają wpływu na treść wartości uznawanych powszechnie, mogą natomiast wpływać na niektóre sformułowania norm moralnych, wynikających z tych wartości. Na przykład taka wartość uniwersalna jak miłość bliźniego nie ulega zmianie, natomiast normy szczegółowe, wskazujące, jak tę wartość zrealizować, mogą być mniej lub bardziej rygorystyczne w zależności od warunków społeczno-ekonomicznych, w jakich człowiek żyje i działa”⁶⁵.

Problemem orientacji wartościujących polską młodzież zajmowało się wielu socjologów. Systematyczne badania rozpoczął wśród warszawskiej młodzieży w latach 60. XX wieku S. Nowak. Następnie H. Świda-Ziemba i Z. Kwieciński (pedagog) kontynuowali je w latach 70. i 80. Opublikowane wyniki tychże badań ukazały pewną prawidłowość, która wskazywała, że dla ówczesnej młodzieży polskiej najważniejszymi wartościami była miłość, małżeństwo i rodzina. Młodzież preferowała tradycyjny, rodzinny styl życia oraz wybierała życie w kręgu rodziny i przyjaciół, a nie angażowanie się w działalność społeczną czy polityczną. W końcu lat 80. i w latach 90. oprócz wartości afiliacyjnych młodzież wysoko sobie ceniła status materialny⁶⁶.

Obecne orientacje wartościujące współczesną młodzież polską warunkowane są różnorodnymi czynnikami. Z jednej strony tłumaczy się je wpływami

⁶³ J. Mariański, *Socjologia...*, dz. cyt., s. 334-335.

⁶⁴ P. Pharo, *Socjologia a moralność*, PWN, Warszawa 2008, s. 204.

⁶⁵ A. Pawełczyńska, *Głowy hydry. O przewrotności współczesnego zła*, Test, Warszawa 2004, s. 73.

⁶⁶ Por. *Ciągłość i zmiana tradycji kulturowej*, red. S. Nowak, PWN, Warszawa 1989; H. Świda-Ziemba, *Wartości egzystencjalne młodzieży lat dziewięćdziesiątych*, Instytut Stosowany Nauk Społecznych, Warszawa 1999.

stylu życia i kultury zachodnioeuropejskiej (w tym przypadku mowa głównie o lansowanych nastawieniach indywidualistycznych i konsumpcyjnych). Z drugiej zaś strony akcentuje się negatywne znaczenie nowego typu barier i utrudnień, jakie młodzież spotyka na drodze do realizacji aspiracji i celów osobistych, a które są związane z jej usytuowaniem w nie zawsze korzystnych dla startu życiowego układach społeczno-środowiskowych (przede wszystkim stratyfikacyjnych i rodzinnych). „Wylansowane w nowej przestrzeni społecznej wzorce dynamicznego ukierunkowania się na osiąganie tzw. sukcesu życiowego, którego wyznacznikiem są wysoka pozycja zawodowa, materialna, wykształcenie i swoiście rozumiany prestiż społeczny, osiągnąć mogą być głównie dzięki zasobom kulturowym i materialnym rodziny. Stają się one dostępne przede wszystkim dla tej kategorii młodzieży, której rodziny dysponują odpowiednimi możliwościami”⁶⁷.

Człowiek jako jednostka i jako członek różnych grup społecznych jest ukierunkowany na poszukiwanie wartości. „Odnajdywanie i doświadczanie tych wartości jest ważnym i niezbędnym źródłem kształtowania się poczucia sensu życia. Utrata tych wartości pociąga za sobą różnego rodzaju stresy, frustracje, obniżenie poziomu poczucia sensu życia lub nawet jego brak oraz zachwianie funkcjonowania w życiu społecznym. Sens życia jest kształtowany zarówno przez wartości o charakterze ogólnym, których realizacja rozciąga się w czasie, jak i przez wartości związane z celami doraźnymi, mniej wpływającymi na całościową organizację życia indywidualnego i zbiorowego. I jedno, i drugie stanowią motywacyjną przestrzeń działań”⁶⁸.

Trzeba zauważyć, że w kontekście przemian ustrojowych w Polsce głównym nurtem, czy regułą przemian moralnych, staje się tzw. etyka sytuacyjna, która zakłada względność wobec tradycyjnych wartości i norm moralnych. Konsekwencją takiego stanowiska jest rozwój relatywizmu czy permissywizmu moralnego. Relatywizm moralny zakłada subiektywizację postaw oraz wyborów jednostki i najczęściej sytuowany jest w kontekście rozwoju teorii modernistycznych. Permissywizm, według H. Świdry-Ziemby, „występuje przy uznaniu względnie wysokiej rangi wartości moralnych, w ich wymiarze ogólnie-abstrakcyjnym, a także przy względnej zgodzie co do treści obowiązujących norm moralnych. Towarzyszy temu wszakże – paradoksalnie – duża tolerancja wobec nieprzestrzegania tych norm, odnoszących się do siebie i innych ludzi. W ten sposób cenione normy moralne tracą moc regulacyjną”⁶⁹.

Badania socjologiczne informują, że „w ciągu ostatnich pięciu lat w zasadzie nie zmieniła się hierarchia podstawowych wartości cenionych przez Polaków, minimalnie zyskała na znaczeniu jedynie przyjaźń. Bardziej znaczące zmiany dotyczą natomiast wartości uznawanych za nieco mniej istotne w codziennym

⁶⁷ W. Wawro, *Kierunki wartościowania młodzieży licealnej*, w: *Młodzież a kultura życia*, red. W. Wawro, KUL, Lublin 2008, s. 117.

⁶⁸ J. Mariański, *Małżeństwo i rodzina w świadomości młodzieży maturalnej – stabilność i zmiana*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2012, s. 165.

⁶⁹ H. Świda-Ziemba, *Paradoksy postaw etycznych młodzieży licealnej i studentów*, w: *Wartości, postawy i więzi moralne w zmieniającym się społeczeństwie*, red. J. Mariański, L. Smyczek, WAM, PTS, Kraków 2008, s. 144.

życiu. Od 2008 roku wyraźnie ubyło respondentów szczególnie ceniących pożytyłość ojczyzny (spadek o 8 punktów), wykształcenie (spadek o 7 punktów) oraz dobrobyt i bogactwo (spadek o 5 punktów). Nieco mniejsze znaczenie przypisywane jest obecnie również pracy zawodowej (spadek o 3 punkty) oraz możliwości udziału w demokratycznym życiu społeczno-politycznym (spadek o 2 punkty). Minimalnie przybyło tych, którzy za istotne w swojej codziennej egzystencji uznają kolekcjonowanie przygód i wrażeń (wzrost z 4% do 6%)⁷⁰.

Również ogólnopolskie badania realizowane przez CBOS pt. „Młodzież 2016” potwierdziły, że lista podstawowych dążeń młodych ludzi kształtuje się od wielu lat bardzo podobnie. Najważniejsze są: miłość i przyjaźń oraz udane życie rodzinne. W dalszej kolejności młodzież docenia zawodowy wymiar swojej egzystencji. Można jednak zauważyć, że znaczenie rodziny w kontekście najważniejszych celów życiowych młodzieży od kilku lat nieznacznie, ale w miarę systematycznie słabnie⁷¹.

Przedstawione powyżej wyniki badań ogólnopolskich realizowane na próbach losowych, jak również różnego rodzaju badania przyczynkarskie realizowane indywidualnie, ukazują w zakresie wartości i celów życiowych w miarę stabilny obraz młodzieży naszego kraju. Obecnie nie dostrzega się istotnych turbulencji bądź zmian w zakresie indywidualnej identyfikacji tego, co dla niej ważne. W ich opiniach stale powtarzają się te same elementy, których realizacji oczekują od siebie, jak i od pozostałych członków społeczeństwa. Istotnym i stale aktualnym przedsięwzięciem badawczym staje się systematyczne śledzenie postaw młodzieży w zakresie wartości i celów, które umożliwi zdiagnozowanie najważniejszych problemów życiowych młodego pokolenia.

⁷⁰ Rodzina – jej współczesne znaczenie i rozumienie – Komunikat z badań CBOS, BS/33/2013, s. 2.

⁷¹ Por. R. Boguszewski, *Aspiracje młodzieży i plany życiowe*, Raport z badań CBOS *Młodzież 2016*, Warszawa 2016, s. 77.

Rozdział 2

Metodologia badań

2.1. Założenia, cel badań

Formowanie się nowego porządku społecznego i tzw. nowoczesnych społeczeństw wyzwala wśród młodego pokolenia wiele dążeń, oczekiwań oraz aspiracji uwarunkowanych zarówno subiektywnym spojrzeniem i oceną otaczającej rzeczywistości, jak również obiektywnymi uwarunkowaniami makrospołecznymi – reperkusjami globalizacji czy hybrydyzacji. „Postęp nauki, techniki, cywilizacji, (...), propagowany w kulturze masowej nowoczesny styl życia stwarzają nowe możliwości rozwoju osobowego i społecznego. Poszerzają się horyzonty realizacji własnych pragnień, marzeń i ambicji”⁷². W tle meandrow przełomu XX i XXI wieku zaobserwować można nasilenie się procesów systemowych, które w literaturze przedmiotu określa się mianem transformacji ustrojowej. Trafnie pisze M. Ogryzko-Wiewiórowska, że „Te uniwersalne tendencje w Polsce nakładają się na procesy transformacyjne lat dziewięćdziesiątych”⁷³. Ich bezpośrednie skutki to zachwianie równowagi w relacjach interpersonalnych, radykalna przebudowa struktury społecznej i wyhamowanie lub całkowity zanik stabilizacji zawodowej i finansowej. „Ustrojowa transformacja przyniosła Polsce i Polakom (...) liberalne formy życia społecznego, oparte na rywalizacji i konkurencji. Osłabiły też zaufanie do autorytetów (...). Upadły autorytety. Ujawniło się niespotykane od dawna rozwarstwienie, a także poczucie zagrożenia bezpieczeństwa”⁷⁴.

Z drugiej strony należy zaznaczyć, że proces transformacji to nie tylko permanentne pasmo porażek i trudności, ale oczekiwane, zwłaszcza przez młode pokolenie, obywatelskie swobody, będące krokiem wstępnym do rozwoju indywidualnych aspiracji. „Wielu bardzo młodych ludzi robi karierę życiową,

⁷² M. Ogryzko-Wiewiórowska, *Świat dla młodych u progu nowego wieku*, w: *Młodzież w kontekście formowania się nowoczesnych społeczeństw*, red. F.W. Wawro, Wydawnictwo KUL, Lublin 2004, s. 43.

⁷³ Tamże, s. 43.

⁷⁴ Tamże, s. 43.

osiąga sukcesy niewyobrażalne dla ich rodziców”⁷⁵. Efektem szeroko pojętej transformacji systemowej jest radykalna zmiana sytuacji i położenia społecznego młodego pokolenia, co przekłada się na zakres i dynamikę percepcji oraz ocenę współczesnego świata. Zmiany, jakie mają miejsce we współczesnym świecie, wyznaczają trajektorie życiowych wyborów i decyzji podejmowanych przez młodzież w zakresie:

- indywidualnej kariery edukacyjnej i zawodowej,
- sposobu postrzegania i oceny swoich perspektyw życiowych,
- mobilności na rynku pracy, z uwzględnieniem zarówno lokalnych, jak i regionalnych uwarunkowań.

Zakres przeprowadzonych badań obejmuje analizę szerokiego spektrum uwarunkowań społecznych, ekonomicznych i kulturowych, determinujących proces podejmowania przez młodzież decyzji dotyczących własnej przyszłości. Badania umożliwiają zrozumienie uwarunkowań i motywów, jakimi kieruje się, podejmując decyzje dotyczące miejsca ułatwiającego budowanie perspektywicznej ścieżki edukacyjnej oraz zawodowej czy też sprzyjające temu. Praca zawodowa w percepcji młodych ludzi jest próbą połączenia samorealizacji z pasją, mierzoną nie tylko wysokością wynagrodzenia. „W ponowoczesnych społeczeństwach posiadanie pracy jest ważne dla zachowania poczucia własnej wartości”⁷⁶. Wykształcenie jako wartość wielowymiarowa, zarówno ekonomiczna, jak i autoteliczna, staje się coraz ważniejsze, czego dowodem może być relacja poziomu edukacji do poziomu zamożności. „Wartość edukacji w naszych czasach gwałtownie wzrasta, co jest naturalną konsekwencją przechodzenia (...) do realiów społeczeństwa informacyjnego, świata opartego na wiedzy”⁷⁷. Przedmiotem analiz będzie ponadto próba poznania opinii młodzieży maturalnej i studentów powiatu bialskiego na temat wyboru strategii życiowych, a następnie określenia perspektyw osobistego rozwoju.

Celem przeprowadzonych badań jest analiza deklaracji dotyczących: po pierwsze budowania przez młodzież powiatu bialskiego ścieżki kariery życiowej, w tym również zawodowej, po drugie rozpoznanie stanu świadomości wyżej wymienionej młodzieży na temat własnego rozwoju. Punktem wyjścia, a zarazem inspiracją do przeprowadzenia badań, były między innymi opracowania badawcze A. Kolasy-Nowak pt. „Wybory życiowe maturzystów wiodących szkół średnich Lubelszczyzny”, D. Antonowicza – „Strategie życiowe maturzystów wiodących szkół średnich i studentów uczelni wyższych w regionie”, L. Gołdyki – „Oceny stanu i perspektywy rozwoju regionu wśród maturzystów wiodących szkół średnich Lubelszczyzny” oraz „Wybory życiowe studentów uczelni wyższych w regionie lubelskim”. Wszystkie realizowane w ramach projektu systemowego „Kapitał Intelktualny Lubelszczyzny 2010-2013”⁷⁸. Omawiając publikacje będące punktem odniesienia do przeprowa-

⁷⁵ M. Ogryzko-Wiewiórowska, *Świat dla młodych...*, dz. cyt., s. 43.

⁷⁶ E. Sowa-Behtane, *Młodzież ponowoczesna*, Akademia Ignatianum, Wydawnictwo WAM, Kraków 2015, s. 79.

⁷⁷ Tamże, s. 83.

⁷⁸ www.kil.lubelskie.pl [12 III 2018].

dzonych badań, nie sposób pominąć ogólnopolskich opracowań redagowanych przez J. Czapińskiego i T. Panka pt. „Diagnoza społeczna”, powstałych na kanwie cyklicznych badań realizowanych od 2000 roku⁷⁹. Z opracowań lokalnych na uwagę zasługują artykuły: B. Danieluk i A. Przystojekkiej „Dojrzałość do podejmowania decyzji o wyborze kariery zawodowej przez młodzież”⁸⁰, M. Ogryzko-Wiewiórowskiej „Świat dla młodych u progu nowego wieku” i J. Jezior „Perspektywy realizacji wartości wykształcenia, pracy i zawodu w opinii młodzieży studiującej”⁸¹.

2.2. Problemy i hipotezy badawcze

Na potrzeby niniejszego opracowania autorzy dokonali wyodrębnienia konkretnych problemów i hipotez badawczych. „Hipoteza jest szczególnym, sprawdzalnym oczekiwaniem wobec rzeczywistości, które wynika z ogólnej tezy”⁸². E. Babbie zwraca uwagę na ścisłą zależność hipotez z tezami i procedurą badawczą. „Badanie jest tak zaplanowane, by potwierdziło hipotezę”⁸³. Na kartach „Słownika socjologii i nauk społecznych” przeczytać można, że „(...) testowanie hipotez wymaga jasnego sformułowania oczekiwanego związku między badanymi pojęciami oraz określenia danych, które powinny zostać zebrane, aby testowanie było możliwe”⁸⁴. Wyodrębnione problemy badawcze dotyczą przede wszystkim preferencji i kryteriów wyboru drogi edukacyjnej i zawodowej oraz oceny szans i możliwości rozwoju osobistego. Treść problemów badawczych brzmi następująco:

1. Jakie są preferencje i kryteria wyboru drogi edukacyjnej?
2. Jakie są preferencje i kryteria wyboru drogi zawodowej?
3. Jak młodzież ocenia szanse znalezienia pracy w regionie?
4. Jak młodzież ocenia możliwości samorealizacji życiowej w powiecie białskim?
5. Jakimi wartościami młodzież kieruje się w życiu?
6. Jak młodzież ocenia atrakcyjność regionu i czy wiąże z nim swoją przyszłość?

Z kolei przygotowane i opracowane hipotezy badawcze są następujące:

1. Przy wyborze drogi edukacyjnej i zawodowej młodzież będzie się kierowała możliwościami znalezienia pracy. Młodzi ludzie wcześniej zdobywają orientację o wymaganiach rynku pracy i kształtują własne opinie w tym zakresie.

⁷⁹ diagnoza.com.pl [12 III 2018].

⁸⁰ G.E. Kwiatkowska, M. Filipiak (red.), *Psychologiczne i społeczne dylematy młodzieży XXI wieku*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2009, s. 95-100.

⁸¹ F.W. Wawro, *Młodzież w kontekście formowania się nowoczesnych społeczeństw*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2004, s. 43-57, 103-128.

⁸² E. Babbie, *Badania społeczne w praktyce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003, s. 67.

⁸³ Tamże, s. 67.

⁸⁴ G. Marshall, *Słownik socjologii i nauk społecznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005, s. 116.

2. Młodzież w niewielkim stopniu widzi szanse znalezienia pracy w regionie.
3. Młodzież widzi duże trudności w samorealizacji życiowej w powiecie bialskim.
4. Podstawowymi wartościami w życiu młodzieży jest rodzina, zdrowie i praca.
5. Młodzież ocenia atrakcyjność regionu ze względu na różnorodność kulturową, dostępność edukacyjną i walory turystyczne.
6. Zmiennymi kontekstowymi, jakie zostały wyróżnione w pracy są: płeć, wykształcenie rodziców, typ szkoły, miejsce zamieszkania oraz sytuacja materialna

Problematyka badawcza obejmuje ponadto zagadnienia związane z celem i aspiracjami życiowymi młodzieży, motywami podjęcia edukacji, preferowanymi formami zatrudnienia, próbą konceptualizacji pojęcia sukcesu życiowego, wyborem autorytetów i wartości, oceną szans realizacji planów i marzeń zawodowych, oceną walorów oraz możliwości rozwoju na obszarze powiatu bialskiego.

2.3. Metody, techniki i narzędzia badawcze

Elementarną metodą gromadzenia danych zastosowaną w niniejszych badaniach jest sondaż diagnostyczny, na potrzeby którego opracowano kwestionariusz ankiety. „Badania sondażowe mogą być zastosowane do celów opisowych, wyjaśniających i eksploracyjnych. Są one stosowane głównie w takich projektach badawczych, w których jednostkami analizy są pojedynczy ludzie”⁸⁵. Ich zaletą jest możliwość aplikacji do dużej zbiorowości. „Badania sondażowe są chyba najlepszą dostępną metodą dla tych badaczy, którzy chcą zbierać oryginalne dane w celu opisywania populacji zbyt dużej, by obserwować ją bezpośrednio”⁸⁶. O racjonalności zastosowania przez autorów sondażu diagnostycznego przemawia jeszcze jeden fakt: „Sondaże są też doskonałym narzędziem pomiaru postawy i poglądów w dużej populacji”⁸⁷.

Na potrzeby realizacji badań przygotowane i wykorzystane zostaną dwa autorskie narzędzia badawcze: kwestionariusz ankiety dla maturzystów oraz kwestionariusz ankiety adresowany do studentów. „Kwestionariusze są używane w związku z wieloma metodami obserwacyjnymi w naukach społecznych (...), są podstawowym narzędziem w badaniach sondażowych i są z nimi najbardziej bezpośrednio powiązane (...)”⁸⁸. Sukces badań sondażowych zależy zatem od umiejętności budowy kwestionariusza, z zachowaniem reguł dotyczących opracowania jego części składowych, m.in. formatu kwestionariusza

⁸⁵ E. Babbie, *Badania...*, dz. cyt., s. 268.

⁸⁶ Tamże, s. 268.

⁸⁷ Tamże, s. 268-269.

⁸⁸ Tamże, s. 276.

oraz formatu odpowiedzi, kolejności stawianych pytań, instrukcji do kwestionariusza, dystrybucji i zwrotów itd.⁸⁹

Założeniem zespołu przygotowującego i wdrażającego procedurę badawczą było przeprowadzenie badań wśród 600 respondentów: 300 maturzystów i 300 studentów uczących się w wybranych szkołach średnich i wyższych ulokowanych na obszarze powiatu bialskiego. Należy podkreślić, że wyniki badań mają niewątpliwie wymiar lokalny, a przedmiotem analizy jest pakiet wypowiedzi młodzieży uczącej się i studiującej w jednym powiecie, co więcej, pochodzącej w większości z tego powiatu. Niemniej przygotowany projekt badawczy oraz opracowany materiał empiryczny może być aplikowany do badań porównawczych. Na jego podstawie można również dokonać próby wyprowadzenia ogólnych wniosków i założeń o szerszym zasięgu społeczno-przestrzennym.

2.4. Organizacja badań i charakterystyka badanej grupy

Prezentowane w monografii badania przeprowadzone zostały w listopadzie i grudniu 2017 roku, na grupie 600 osób, z czego połowa to uczniowie szkół średnich, zaś druga połowa to studenci. Badania przeprowadzone zostały w kilku szkołach ponadgimnazjalnych o różnym profilu kształcenia i różnej typologii: w technikach, liceach, szkołach zawodowych, a ponadto w szkole wyższej, kształcącej studentów na kilkunastu kierunkach licencjackich, inżynierskich, a także magisterskich. Dobór próby miał charakter celowy i wynikał przede wszystkim ze znajomości problematyki i celów badań przez zespół koordynujący badania. Na potrzeby niniejszych badań należy to uznać za działanie stosowne, adekwatne do potrzeb badawczych. „Niekiedy właściwe jest dobranie próby na podstawie własnej wiedzy o badanej populacji oraz celach badań”⁹⁰. Logika doboru próby jest niezwykle interesującym, a zarazem szerokim tematem. W książce E. Babbiego, w części poświęconej historii doboru próby, przeczytać można, że „Dobór próby w naukach społecznych rozwijał się (...) z badaniami zachowań i preferencji politycznych”⁹¹.

Analizowana grupa badanych wykazuje określone cechy społeczno-demograficzne, łącznie z odniesieniem do pochodzenia społecznego ankietowanych. Szczegółowy rozkład populacji, w obrębie której przeprowadzono badania, zawarty został w poniższym zestawieniu tabelarycznym. W metryczce ankiety zapytano respondentów między innymi o wykształcenie rodziców. Z tabeli nr 1, obrazującej stopień wykształcenia ojca respondentów, wynika, że do najczęściej zaznaczanych kategorii w przypadku uczniów szkół średnich należały: wykształcenie średnie (134 odpowiedzi, to jest niespełna 45% wszystkich wskazań) oraz zasadnicze zawodowe (odpowiednio: 102 odpowiedzi, to jest 34%). Stosunkowo rzadziej deklarowano wyższy (47 odpowiedzi, niespełna 16%) i podstawowy stopień wykształcenia (17 wskazań, prawie 5,7%). W gru-

⁸⁹ E. Babbie, *Badania...*, dz. cyt., s. 276-294.

⁹⁰ Tamże, s. 205.

⁹¹ Tamże, s. 202.

pie studentów najczęściej deklarowano wykształcenie zawodowe (122 odpowiedzi, niespełna 41%) i średnie (87 wskazań, 29%). Co piąty student zadeklarował wyższy stopień wykształcenia ojca, zaś niespełna co dziesiąta osoba ankietowana wskazała wykształcenie podstawowe (tab. 1).

W przypadku pytania o wykształcenie matki (tab. 2) w środowisku uczniów szkół średnich najczęściej deklarowano wykształcenie średnie (138 odpowiedzi, to jest 46%) oraz wyższe i zawodowe (po 76 wskazań, 25%). W pojedynczych przypadkach zaznaczano wykształcenie podstawowe (9 odpowiedzi, 3%) i niepełne podstawowe (1 odpowiedź). W przypadku wskazań studentów rozkład odpowiedzi jest następujący: wykształcenie wyższe – 73 odpowiedzi, ponad 20% wyborów, średnie – 125 wskazań; niespełna 42%, zawodowe – 88 deklaracji; prawie 30%, podstawowe 11 odpowiedzi (niespełna 4%) oraz niepełne podstawowe – 2 odpowiedzi (zob. szczegółowo – tabela 2).

Tabela nr 1. Wykształcenie ojca

	Ogół		Uczniowie szkół średnich		Studenci	
	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów
Wyższe	108	18%	47	15,67%	61	20,33%
Średnie	221	36,84%	134	44,67%	87	29%
Zasadnicze zawodowe	224	37,33%	102	34%	122	40,67%
Podstawowe	44	7,33%	17	5,67%	27	9%
Niepełne podstawowe	3	0,5%	0	0%	3	1%
Razem	600	100%	300	100%	300	100%

Źródło: badania własne

Tabela nr 2. Wykształcenie matki

	Ogół		Uczniowie szkół średnich		Studenci	
	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów
Wyższe	149	24,83%	76	25,33%	73	20,33%
Średnie	263	43,83%	138	46%	125	41,67%
Zasadnicze zawodowe	165	27,5%	76	25,33%	88	29,67%
Podstawowe	20	3,34%	9	3%	11	3,67%
Niepełne podstawowe	3	0,5%	1	0,33%	2	0,67%
Razem	600	100%	300	100%	300	100%

Źródło: badania własne

Większość badanych osób to kobiety (333), z czego większość, bo 188 (62,67%) przypada na szkoły średnie, zaś 145 stanowią studentki (tab. 3). W grupie 267 mężczyzn większość, bo 155 osób, to studenci, zaś pozostałych 112 zasila mury białskich szkół średnich. Na analizowaną grupę młodzieży składają się: uczniowie technikum (200) oraz liceum (95), rzadziej szkoły zawodowej (zob. tab. nr 4). Wśród studentów ponad 100 osób było uczniami liceum, technikum bądź zasadniczej szkoły zawodowej (pełny rozkład tab. nr 4).

Tabela nr 3. Płeć respondentów

	Ogół		Uczniowie szkół średnich		Studenci	
	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów
Kobieta	333	55,5%	188	62,67%	145	48,33%
Mężczyzna	267	44,5%	112	37,33%	155	51,67%
Razem	600	100%	300	100%	300	100%

Źródło: badania własne

Tabela nr 4. Typ szkoły

	Ogół		Uczniowie szkół średnich		Studenci	
	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów
Technikum	237	39,5%	200	66,67%	37	12,33%
Szkoła wyższa	189	31,5%	2	0,67%	187	62,33%
Zasadnicza zawodowa	16	2,67%	3	1%	13	4,33%
Liceum	158	26,33%	95	31,67%	63	21%
Razem	600	100%	300	100%	300	100%

Źródło: badania własne

W pytaniach metryczkowych zespół badawczy uwzględnił miejsce zamieszkania oraz subiektywną ocenę własnej sytuacji materialnej. Z prezentowanych poniżej wizualizacji tabelarycznych wynika, że zarówno większość uczniów szkół średnich, jak i studentów mieszka na wsi (odpowiednio 193 i 123 deklaracje). Rzadziej, bo 39 studentów i 23 uczniów szkół średnich, mieszka w miastach do 50 tysięcy mieszkańców, z kolei po 35 osób pochodzi z miasta od 20 do 50 tysięcy mieszkańców). Ponad połowa (43%) wszystkich badanych to mieszkańcy wsi (tab. 5).

Tabela nr 5. Miejsce zamieszkania

	Ogół		Uczniowie szkół średnich		Studenci	
	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów
Miasto pow. 50 tys.	152	25,33%	49	16,33%	103	34,33%
Miasto 20-50 tys.	62	10,33%	23	7,67%	39	13%
Miasto do 20 tys.	70	11,67%	35	11,67%	35	11,67%
Wieś	316	52,67%	193	64,33%	123	41%
Razem	600	100%	300	100%	300	100%

Źródło: badania własne

Ostatnie w tej części opracowania pytanie odnosi się do oceny własnej sytuacji materialnej. Z przeprowadzonych badań wynika, że większość młodych ludzi ocenia swój stan materialny jako „dość dobry” (242 ogólne odpowiedzi) lub „przeciętny” (224 wskazania – tab. 6). Niespełna co szósty badany ocenił sytuację jako bardzo dobrą (98 odpowiedzi ogółem), z kolei zdaniem 36 osób sytuacja materialna w ich gospodarstwach jest „raczej zła” lub „zdecydowanie zła”. Analizując rozkład odpowiedzi w poszczególnych grupach, należy zwrócić uwagę, że uczniowie szkół średnich dwukrotnie częściej aniżeli studenci oceniają swoją sytuację materialną jako bardzo dobrą, analogicznie więcej studentów aniżeli uczniów szkół średnich deklaruje, że sytuacja materialna jest „raczej zła” lub „zdecydowanie zła” (tab. 6). Wśród uczniów szkół średnich dominuje opinia, że ich sytuacja finansowa jest „dość dobra” (134 odpowiedzi, prawie 45% wyborów), podczas gdy w grupie studentów dominuje ocena sytuacji materialnej jako przeciętnej.

Tabela nr 6. Ocena sytuacji materialnej

	Ogół		Uczniowie szkół średnich		Studenci	
	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów
Bardzo dobra	98	16,33%	65	21,67%	33	11%
Dość dobra	242	40,33%	134	44,67%	108	36%
Przeciętna	224	37,34%	93	31%	131	43,67%
Raczej zła	30	5%	6	2%	24	8%
Zdecydowanie zła	6	1%	2	0,67%	4	1,33%
Razem	600	100%	300	100%	300	100%

Źródło: badania własne

Reasumując, populacja młodzieży, w obrębie której przeprowadzone zostały badania, to przede wszystkim kobiety (tab. 3) studiujące lub uczące się głównie w technikach i liceach (tab. 4), pochodzące przede wszystkim ze wsi i małych miast. Wyjątek stanowią studenci, których duża liczba zameldowana jest w miastach powyżej 50 tysięcy mieszkańców (tab. 5). Z deklaracji wynika, że rodzice większości badanych respondentów mają wykształcenie średnie lub zawodowe (tab. 1 i 2), dalej wyższe, sporadycznie zaś podstawowe lub niepełne podstawowe. W opinii większości badanej młodzieży indywidualna sytuacja finansowa jest „przeciętna” lub „dość dobra” (tab. 6), z zaznaczeniem faktu, że wśród młodzieży uczącej się dwukrotnie częściej zarejestrowano bardzo dobrą ocenę własnej sytuacji finansowej, co można tłumaczyć ich mniejszym zakresem samodzielności materialnej w porównaniu do studentów.

Rozdział 3

Preferencje i kryteria wyboru drogi edukacyjnej i zawodowej młodzieży w powiecie białskim – analiza badań

3.1. Możliwości edukacyjne badanej młodzieży

Punktem wyjścia prezentowanych w niniejszym rozdziale badań jest przekonanie, że preferencje i kryteria wyboru drogi edukacyjnej i zawodowej współczesnej młodzieży można postrzegać w kategoriach czynnika silnie warunkującego rozwój regionu i gospodarki. Zakres prezentowanych analiz należy osadzić na społecznych, ekonomicznych oraz kulturowych determinantach, ściśle związanych zarówno ze specyfiką powiatu białskiego, jak również z kształtem i dynamiką procesów transformacji ustrojowej, globalizacji oraz europeizacji. „Współczesne (...) społeczeństwo polskie, które (...) weszło na drogę przyspieszonych, intensywnych i ciągle trwających przeobrażeń społeczno-politycznych, a także nacisku trendu europeizacji czy globalizacji, wydaje się stanowić szczególnego rodzaju sytuację społeczno-egzystencjalną i kulturową (...)”⁹². Reasumując: uwarunkowania makro- i mikrospołeczne rzutują zarówno na wybory dokonywane przez młodzież, jak również na składane przez nią deklaracje dotyczące ścieżki edukacyjnej i zawodowej. „Uderzającą cechą tej sytuacji jest permanentność zmian, niestabilność warunków, a zarazem utrata pełnej jednoznaczności treści i znaczeń, i to niemal w każdym wymiarze życia społecznego, co utrudnia przewidywalność nowych wydarzeń, a nawet kolejnych zmian i ich kierunku”⁹³. Przywołany w tytule rozdziału termin „preferencje” należy, w kontekście zawartych treści, rozumieć jako „przedkładanie

⁹² F. W. Wawro, *Młodzież w kontekście...*, dz. cyt., s. 7.

⁹³ Tamże, s. 7-8.

czegoś nad coś innego”⁹⁴, a zatem opowiadanie się za określonymi wartościami lub wyborami, którym przypisujemy większe znaczenie, większą wagę w porównaniu do innych wartości i wyborów. Punktem wyjścia w analizie preferencji oraz wyborów edukacyjnych jest pytanie dotyczące planowanej ścieżki (scenariusza) działań po zakończeniu aktualnego etapu edukacji – zarówno na poziomie ponadgimnazjalnym, jak również wyższym (tab. 7).

Tabela nr 7. Jak wyobrazasz sobie swoją dalszą drogę po zakończeniu obecnego etapu edukacji? (rozkład odpowiedzi z uwzględnieniem uczniów i studentów)

	Ogół		Uczniowie szkół średnich		Studenci	
	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów
Studia	196	32,66%	157	52,33%	39	13%
Praca	297	49,5%	75	25%	222	74%
Szkoła policealna	9	1,5%	7	2,33%	2	0,67%
Bezrobocie	13	2,16%	6	2%	7	2,33%
Wyjazd za granicę	74	12,33%	48	16%	26	8,67%
Inne	11	3,35%	4	1,32%	7	2,31%
Razem	600	100%	300	50%	300	50%

Chi² Pearsona -164,1936, p = 0,0000

Źródło: badania własne

Prawie połowa badanej populacji (49,5%) deklaruje gotowość/chęć podjęcia pracy zarobkowej, z kolei kształcenie na studiach zamierza podjąć niespełna 32,7% respondentów. Wyjazd za granicę planuje ponad 12% ankietowanych, zaś naukę w szkole policealnej 1,5%. Ponad 2% młodych ludzi jest zdania, że po obecnym etapie kształcenia zasili grono osób bezrobotnych. Wśród badanych jednostkowo wskazywano odpowiedzi, z których wynika, że respondenci zamierzają: pracować i studiować, założyć własny biznes, rozpocząć karierę muzyczną, zatrudnić się w roli opiekunki do dzieci, przejść na zasiłek ze środków ZUS itd. (kategoria „inne”, tab. nr 7).

⁹⁴ L. Drabik i inni, *Słownik języka polskiego*, wydanie nowe, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 738.

Tabela nr 8. Jak wyobrażasz sobie swoją dalszą drogę po zakończeniu obecnego etapu edukacji? (rozkład odpowiedzi z uwzględnieniem miejsca zamieszkania badanych)

	Miasto pow. 50 tys.		Miasto 20-50 tys.		Miasto do 20 tys.		Wieś	
	Liczba wybo- rów	% wybo- rów	Liczba wybo- rów	% wybo- rów	Liczba wybo- rów	% wybo- rów	Liczba wybo- rów	% wybo- rów
Studia	42	27,63%	18	29,03%	17	24,29%	119	37,66%
Praca	79	51,97%	36	58,06%	36	51,43%	146	46,2%
Szkoła policealna	1	0,66%	1	0,66%	2	2,86%	5	1,58%
Bezrobocie	3	1,97%	3	4,84%	3	4,29%	4	1,27%
Wyjazd za granicę	24	15,79%	4	6,45%	10	14,29%	36	11,39%
Inne	3	1,97%	0	0	2	2,86%	6	1,92%
Razem	152	25,33%	62	10,33%	70	11,67%	316	52,67%

Chi² Pearsona -46,53201, p = 40911

Źródło: badania własne

Z dogłębnej analizy, uwzględniającej determinanty takie jak: miejsce zamieszkania (tab. 8) czy płeć (tab. 9) wynika, że pracę zamierza podjąć około 50-60% ankietowanych, zamieszkałych zarówno w mieście, jak i na wsi (tab. 8). Ścieżkę edukacyjną (na studiach) zamierza kontynuować mniej więcej co 3-4 osoba. Respondenci sporadycznie decydowali się na wyjazd za granicę czy edukację w szkole policealnej (tab. 8). Podjęcie zatrudnienia w takim samym stopniu jest aspiracją zarówno kobiet, jak i mężczyzn (około 50% wskazań), z kolei edukację na poziomie studiów wyższych zamierza podjąć średnio co trzecia kobieta i mężczyzna (tab. 9). Ze zgromadzonych danych wynika również, że wyjazd za granicę dwukrotnie częściej rozważają mężczyźni niż kobiety (tab. 9).

Tabela nr 9. Jak wyobrażasz sobie swoją dalszą drogę po zakończeniu obecnego etapu edukacji? (rozkład odpowiedzi z uwzględnieniem płci respondentów)

	Ogół		Mężczyźni		Kobiety	
	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów
Studia	196	32,67%	106	31,83%	90	33,71%
Praca	297	49,5%	161	48,35%	136	50,94%
Szkoła policealna	9	1,5%	5	1,5%	4	1,5%
Bezrobocie	13	2,16%	9	2,7%	4	1,5%
Wyjazd za granicę	74	12,33%	48	14,41%	26	9,74%

	Ogół		Mężczyźni		Kobiety	
	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów
Inne	11	3,35%	4	1,2%	9	3,33%
Razem	600	100%	333	55,5%	267	44,5%

Chi² Pearsona -15,91783, p = ,38753

Źródło: badania własne

W ramach badań zwrócono się z pytaniem o powody podjęcia kształcenia, zarówno na poziomie szkół ponadgimnazjalnych, jak również wyższych (tab. 10). W przeważającej części (62,66%) powodem, dla którego młodzież podejmuje edukację, jest „chęć zdobycia wykształcenia”, co można wyjaśnić ogólną tendencją do inwestycji we własny rozwój. Prawie co piąta osoba jest zdania, że edukacja/studia to ścieżka do zdobycia wymarzonej pracy (20,33% odpowiedzi), co dziesiąty respondent podjął kształcenie z powodów niezależnych od siebie (w tym przypadku mamy na myśli przymus zewnętrzny – tab. 10).

Tabela nr 10. Dlaczego uczysz się/studiujesz? (rozkład odpowiedzi z uwzględnieniem uczniów i studentów)

	Ogół		Uczniowie szkół średnich		Studenci	
	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów
Bo muszę	62	10,33%	45	15%	17	5,67%
Chcę zdobyć wykształcenie	376	62,66%	173	57,67%	203	67,67%
Chcę się spotykać z przyjaciółmi	14	2,33%	6	2%	8	2,67%
Ze względu na oczekiwania rodziców	18	3%	8	2,67%	10	3,33%
Chcę zdobyć wymarzoną pracę	122	20,33%	64	21,33%	58	19,33%
Inne	8	1,35%	4	1,32%	4	1,32%
Razem	600	100%	300	50%	300	50%

Chi² Pearsona -23,84180, p = ,02137

Źródło: badania własne

Dla ponad 2% respondentów edukacja to przede wszystkim czas/forma spotkań z przyjaciółmi, z kolei dla 3% to odpowiedź/reakcja na proedukacyjne oczekiwania ze strony rodziców. Sporadycznie powodem kształcenia są: zainteresowania określonym kierunkiem studiów, pieniądze, indywidualna

potrzeba wewnętrzna, dążenie do zapewnienia sobie dobrej przyszłości lub osiągnięcia „czegoś” w życiu (kategoria „inne”, tab. 10). Uwzględniając rozkład odpowiedzi ze względu na miejsce zamieszkania, należy zwrócić uwagę, że chęć zdobycia wyższego wykształcenia oraz lepszej pracy to priorytety młodzieży zamieszkującej tereny wiejskie (65,82%) oraz obszary miejskie liczące do 20 tysięcy mieszkańców (68,57%) oraz od 20 tysięcy do 50 tysięcy mieszkańców (66,13% – tab. 11). Co ciekawe, pogląd, że „nauka lub studia to ścieżka do znalezienia dobrej pracy” zarejestrowano częściej wśród mieszkańców większych miast (pow. 50 tysięcy – odsetek odpowiedzi 23,68%, od 20 tysięcy do 50 tysięcy – 24,19%) aniżeli małych miejscowości (do 20 tysięcy – odsetek odpowiedzi – 14,29%) oraz środowisk wiejskich (19,3% – tab. 11).

Tabela nr 11. Dlaczego uczysz się/studujesz? (rozkład odpowiedzi z uwzględnieniem miejsca zamieszkania badanych)

	Miasto pow. 50 tys.		Miasto 20-50 tys.		Miasto do 20 tys.		Wieś	
	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów
Bo muszę	23	15,13%	4	6,45%	7	10%	28	8,86%
Chcę zdobyć wykształcenie	79	51,97%	41	66,13%	48	68,57%	208	65,82%
Chcę się spotykać z przyjaciółmi	4	2,63%	0	0,00%	1	1,43%	9	2,85%
Ze względu na oczekiwania rodziców	8	5,26%	1	1,61%	2	2,86%	7	2,22%
Chcę zdobyć wymarzoną pracę	36	23,68%	15	24,19%	10	14,29%	61	19,30%
Inne	2	1,36%	1	1,61%	2	2,86%	3	0,96%
Razem	152	25,33%	62	10,33%	70	11,67%	316	52,67%

Chi² Pearsona -49,62915, p = ,06482

Źródło: badania własne

W badaniach zapytano młodzież o powody podjęcia kształcenia, zarówno na poziomie ponadgimnazjalnym, jak również wyższym (tab. 10, 11). W przeważającej części (62,66%) powodem, dla którego młodzież podejmuje edukację, jest „chęć zdobycia wykształcenia”, co może tłumaczyć opinia, że inwestycja w samorozwój przynosi określone profity. Prawie co piąta osoba jest zdania, że edukacja/studia to ścieżka do zdobycia wymarzonej pracy (20,33% odpowiedzi), co dziesiąta podjęła kształcenia z czynników niezależnych do siebie (w tym przypadku przymus zewnętrzny – tab. 10, 11). Dla grupy ponad 2%

respondentów edukacja to czas/forma spotkań z przyjaciółmi, z kolei dla 3% to odpowiedź na oczekiwania ze strony rodziców. Sporadycznie jako powód edukacji młodzież wymienia: zainteresowania określonym kierunkiem studiów, pieniądze, indywidualną potrzebę wewnętrzną, dążenie do zapewnienia sobie dobrej przyszłości lub osiągnięcia „czegoś” w życiu (kategoria „inne”, tab. 10, 11).

Tabela nr 12. Dlaczego uczysz się/studiujesz? (rozkład odpowiedzi z uwzględnieniem płci respondentów)

	Ogół		Mężczyźni		Kobiety	
	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów
Bo muszę	62	10,33%	42	12,61%	20	7,49%
Chcę zdobyć wykształcenie	376	62,66%	195	58,56%	181	67,79%
Chcę się spotykać z przyjaciółmi	14	2,33%	12	3,6%	6	2,25%
Ze względu na oczekiwania rodziców	18	3%	12	3,6%	6	2,25%
Chcę zdobyć wymarzoną pracę	122	20,33%	67	20,12%	55	20,6%
Inne	8	1,35%	5	1,5%	3	1,12%
Razem	600	100%	333	55,5%	267	44,5%

Chi² Pearsona -19,62842, p = ,07445

Źródło: badania własne

Odrębnym, a zarazem istotnym zadaniem była próba uzyskania odpowiedzi na pytanie dotyczące czynników mających wpływ na podejmowanie określonych deklaracji związanych z wyborami życiowymi (tab. 13). Najwięcej, bo 42,5%, młodzieży jest zdania, że w wyborach drogi edukacyjnej lub zawodowej pomocą służą rówieśnicy, rzadziej rodzina (26,8% odpowiedzi), panujące trendy, czyli moda (12% odpowiedzi), oraz media (11,8%). Zdaniem niespełna 3% badanych na wybory życiowe oddziałuje przekaz medialny oraz charakter i ścieżka kariery osoby uznanej za idola. Z pojedynczych deklaracji wynika, że kierunek drogi życiowej zależy od: oczekiwań na rynku pracy, poglądów życiowych, własnych potrzeb oraz ambicji, szkoły czy seriali telewizyjnych itd. (kategoria „inne”, tab. 13).

Tabela nr 13. Co według Ciebie wpływa najbardziej na wybory życiowe dzisiejszej młodzieży? (rozkład odpowiedzi z podziałem na uczniów i studentów)

	Ogół		Uczniowie szkół średnich		Studenci	
	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów
Rodzina	161	26,83%	87	29%	74	24,67%
Rówieśnicy	255	42,5%	136	45,33%	119	39,67%
Reklama	13	2,16%	4	1,33%	9	3%
Moda	72	12%	27	9%	45	15%
Media	71	11,83%	27	9%	44	14,67%
Idole	14	2,33%	8	2,67%	6	2%
Inne	14	2,33%	11	3,63%	3	0,99%
Razem	600	100%	300	50%	300	50%

Chi² Pearsona -26,96224, p = ,05862

Źródło: badania własne

Analizując rozkład odpowiedzi dotyczących czynników oddziałujących na decyzje dotyczące edukacji na tle miejsca zamieszkania respondentów oraz płci, należy zwrócić uwagę na kilka faktów. Po pierwsze rówieśnicy mają ponad dwukrotnie większy wpływ na decyzje oraz wybory życiowe respondentów mieszkających na wsi aniżeli rodzice (48,1% do 24,05% – tab. 14) i ponad czterokrotnie większy aniżeli moda (48,10% do 11,5% – tab. 14). Z kolei w środowisku młodzieży zamieszkującej miasta pow. 50 tysięcy mieszkańców kluczowy wpływ na wybory życiowe przypisać należy rodzinie (33,55% – tab. 14).

Tabela nr 14. Co według Ciebie wpływa najbardziej na wybory życiowe dzisiejszej młodzieży? (rozkład odpowiedzi z uwzględnieniem miejsca zamieszkania badanych)

	Miasto pow. 50 tys.		Miasto 20-50 tys.		Miasto do 20 tys.		Wieś	
	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów
Rodzina	51	33,55%	18	29,03%	16	22,86%	76	24,05%
Rówieśnicy	48	31,58%	25	40,32%	30	42,86%	152	48,10%
Reklama	3	1,97%	2	3,23%	3	4,29%	5	1,58%
Moda	22	14,47%	6	9,68%	7	10%	37	11,51%
Media	19	12,5%	8	12,9%	10	14,29%	34	10,76%
Idole	6	3,95%	2	3,23%	1	1,43%	5	1,58%
Inne	3	1,97%	1	1,62%	3	4,29%	7	2,24%
Razem	152	25,33%	62	10,33%	70	11,67%	316	52,67%

Źródło: badania własne

Chi² Pearsona -56,33439, p = ,28220

Rodzina, podobnie jak rówieśnicy, to otoczenie (środowisko), któremu przypisać należy priorytetowe znaczenie w przypadku decyzji życiowych podejmowanych przez mężczyzn (27,63%; 42,94% – tab. 15). Kobiety częściej ulegają trendom obecnym w modzie (15,36% do 9,31%), mężczyźni kierują się również reklamą (9,31%) oraz stylem swoich idoli (3,3% w porównaniu do 12% – tab. 15).

Tabela nr 15. Co według Ciebie wpływa najbardziej na wybory życiowe dzisiejszej młodzieży? (rozkład odpowiedzi z uwzględnieniem płci respondentów)

	Ogół		Mężczyźni		Kobiety	
	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów
Rodzina	161	26,83%	92	27,63%	69	25,84%
Rówieśnicy	255	42,5%	143	42,94%	112	41,95%
Reklama	13	2,16%	9	2,7%	4	1,5%
Moda	72	12%	31	9,31%	41	15,36%
Media	71	11,83%	38	11,41%	33	12,36%
Idole	14	2,33%	11	3,3%	3	1,12%
Inne	14	2,33%	9	2,7%	5	1,85%
Razem	600	100%	333	55,5%	267	44,5%

Chi² Pearsona -22,29967, p = ,17347

Źródło: badania własne

W przeprowadzonych badaniach dotyczących preferencji edukacyjnych nie mogło zabraknąć pytania dotyczącego kryterium wyboru szkoły lub kierunku studiów (tab. 16).

Spośród dostępnych kategorii odpowiedzi respondenci wskazywali najczęściej indywidualne zainteresowania (38,8%), możliwość znalezienia pracy (27,16%) oraz dobrze płatną pracę (24,33%). Sporadycznie wskazywano możliwość wyjazdu za granicę (3,5%), sugestie rodzica (2,16%) oraz wybory dokonywane przez rówieśników (1,5%). Jednostkowo deklarowano m.in.: miejsce zamieszkania, możliwość awansu, potrzebę zdobycia/poszerzenia wiedzy na innym kierunku studiów, spełnienie własnych ambicji, własne uznanie lub niepodjęcie dalszego etapu edukacji (kategoria „inne”).

Tabela nr 16. Czym kierujesz się przy wyborze szkoły/kierunku studiów? (rozkład odpowiedzi z podziałem na uczniów i studentów)

	Ogół		Uczniowie szkół średnich		Studenci	
	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów
Możliwością znalezienia pracy	163	27,16%	87	29%	76	25,33%
Dobrze płatną pracę	146	24,33%	89	29,67%	57	19%
Zainteresowaniami	233	38,83%	101	33,67%	132	44%
Wyborami rówieśników	9	1,5%	2	0,67%	7	2,33%
Podpowiedzią rodziców	13	2,16%	9	3%	4	1,33%
Możliwością wyjazdu za granicę	21	3,5%	9	3%	12	4%
Inne	15	2,52%	10	3,3%	5	1,65%
Razem	600	100	300	50%	300	50%

Chi² Pearsona -32,00992, p = ,03117

Źródło: badania własne

Analizując rozkład udzielonych odpowiedzi w zależności od miejsca zamieszkania (tab. 17) oraz płci (tab. 18), należy zwrócić uwagę na następujące zależności. Po pierwsze kryterium zainteresowań jest priorytetowy wśród młodzieży zamieszkującej miasta powyżej 50 tysięcy (42,76%), od 20 tysięcy do 50 tysięcy (38,71%) oraz obszary wiejskie (38,29% – tab. 17). Po drugie młodzież zamieszkująca miejscowości liczące do 20 tysięcy kieruje się przede wszystkim możliwością znalezienia pracy (35,71%), co można wyjaśnić ogólnymi trudnościami z zatrudnieniem w tak małych miejscowościach.

Tabela nr 17. Czym kierujesz się przy wyborze szkoły/kierunku studiów? (rozkład odpowiedzi z uwzględnieniem miejsca zamieszkania badanych)

	Miasto pow. 50 tys.		Miasto 20-50 tys.		Miasto do 20 tys.		Wieś	
	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów
Możliwością znalezienia pracy	39	25,66%	13	20,97%	25	35,71%	86	27,22%
Dobrze płatną pracę	28	18,42%	18	29,03%	15	21,43%	85	26,90%

	Miasto pow. 50 tys.		Miasto 20-50 tys.		Miasto do 20 tys.		Wieś	
	Liczba wybo- rów	% wybo- rów	Liczba wybo- rów	% wybo- rów	Liczba wybo- rów	% wybo- rów	Liczba wybo- rów	% wybo- rów
Zaintereso- waniami	65	42,76%	24	38,71%	23	32,86%	121	38,29%
Wyborami rówieśników	5	3,29%	0	0,00%	1	1,43%	3	0,95%
Podpowie- dzą rodziców	3	1,97%	2	3,23%	3	4,29%	5	1,58%
Możliwością wyjazdu za granicę	8	5,26%	3	4,84%	1	1,43%	9	2,85%
Inne	4	2,52%	2	3,23%	2	2,86%	4	0,68%
Razem	152	25,33%	62	10,33%	70	11,67%	316	52,67%

Chi² Pearsona -18,99769, p = ,58529

Źródło: badania własne

Po trzecie wariant dotyczący zatrudnienia jako priorytetu przy wyborze drogi edukacji jest częściej wskazywany przez kobiety aniżeli mężczyźni (36,33% do 19,82% – tab. 18), z kolei mężczyźni bardziej opowiadają się za: zainteresowaniami (39,94%) oraz dobrze płatną pracą (28,83%). Na uwagę zasługuje również fakt, że dwukrotnie więcej mężczyzn aniżeli kobiet deklaruje ewentualny wyjazd za granicę.

Tabela nr 18. Czym kierujesz się przy wyborze szkoły/kierunku studiów? (rozkład odpowiedzi z uwzględnieniem płci respondentów)

	Ogół		Mężczyźni		Kobiety	
	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów
Możliwością znalezienia pracy	163	27,16%	66	19,82%	97	36,33%
Dobrze płatną pracą	146	24,33%	96	28,83%	50	18,73%
Zaintereso- waniami	233	38,83%	133	39,94%	100	37,45%
Wyborami rówieśników	9	1,5%	3	0,9%	6	2,25%
Podpowiedzią rodziców	13	2,16%	7	2,1%	6	2,25%
Możliwością wyjazdu za granicę	21	3,5%	15	4,5%	6	2,25%

	Ogół		Mężczyźni		Kobiety	
	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów
Inne	15	2,52%	13	3,9%	2	0,74%
Razem	600	100	333	55,5%	267	44,5%

Chi² Pearsona -38,19895, p = ,00560

Źródło: badania własne

Reasumując treść i analizy zamieszczone w powyższym rozdziale, należy zwrócić uwagę na szereg imponderabiliów i meandrów wpisanych w konstruowanie ścieżki edukacyjnej i zawodowej młodych ludzi, determinowanej czynnikami mniej lub bardziej zależnymi od naszych indywidualnych decyzji. „W świetle naszkicowanych problemów należy przyznać, że planowanie drogi zawodowej staje się dla młodzieży coraz trudniejsze, a ostatecznie dokonany wybór kierunku kształcenia (i zawodu) jest wynikiem (...) oddziaływania wielu uwarunkowań (...). Wymieniane (...) czynniki subiektywne to przede wszystkim zainteresowania, uzdolnienia i aspiracje (...). Druga kategoria to czynniki obiektywne, np. presja otoczenia, tradycje rodzinne, względy środowiskowe i materialne”⁹⁵.

3.2. Szanse znalezienia pracy w regionie w opiniach badanej młodzieży

Istotnym etapem życia młodego człowieka, oprócz kształcenia, jest podjęcie pracy zawodowej. „Właściwości budowanego obecnie w Polsce ustroju pracy dowodzą, że coraz większego znaczenia nabierają zasady merytokratyczne i rośnie alokacyjna rola wykształcenia w gospodarce oraz jego wpływ na poziom zarobków”⁹⁶. Elementem badań przeprowadzonych przez Zakład Socjologii PSW był zestaw pytań dotyczących szans na spełnienie marzeń i planów zawodowych oraz oceny atrakcyjności regionu. Ponad połowa badanych (54,5%) ocenia swoje szanse jako „średnie”, co trzecia osoba jest zdania, że „czekają ją” duże szanse na spełnienie planów/marzeń zawodowych, z kolei 10% utrzymuje, że możliwości spełnienia zawodowych ambicji należy oceniać jako małe (znikome – tab. 19).

⁹⁵ J. Jezior, *Perspektywy realizacji wartości wykształcenia, pracy i zawodu w opinii młodzieży studiującej, w: Młodzież w kontekście formowania się nowoczesnych społeczeństw*, red. F.W. Wawro, dz. cyt., s. 108.

⁹⁶ Tamże, s. 106.

Tabela nr 19. Jakie masz szanse na spełnienie marzeń zawodowych? (rozkład odpowiedzi z podziałem na uczniów i studentów)

	Ogół		Uczniowie szkół średnich		Studenci	
	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów
Duże	200	33,34%	88	29,33%	112	37,33%
Średnie	327	54,5%	170	56,67%	157	52,33%
Małe	60	10%	34	11,33%	26	8,67%
Brak szans	13	2,16%	8	2,67%	5	1,67%
Razem	600	100%	300	50%	300	50%

Chi² Pearsona -5, 155794, p = ,16074

Źródło: badania własne

Do grupy osób deklarujących, czy raczej prognozujących, że szanse na spełnienie marzeń są „duże”, należą mieszkańcy większych miast (od 20 tysięcy do 50 tysięcy – 40,32%; powyżej 50 tysięcy – 37,5%), rzadziej mieszkańcy małych miejscowości (35,71%) oraz wsi (29,43% – tab. 20). Co więcej, to mieszkańcy lokalnych wsi częściej aniżeli inni są zdania, że „nie ma szans” na spełnienie jakichkolwiek marzeń zawodowych.

Tabela nr 20. Jakie masz szanse na spełnienie marzeń zawodowych? (rozkład odpowiedzi z uwzględnieniem miejsca zamieszkania badanych)

	Miasto pow. 50 tys.		Miasto 20-50 tys.		Miasto do 20 tys.		Wieś	
	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów
Duże	57	37,5%	25	40,32%	25	35,71%	93	29,43%
Średnie	73	48,03%	36	56,45%	35	50%	184	58,23%
Małe	19	12,5%	1	1,61%	9	12,86%	31	9,81%
Brak szans	3	1,97%	1	1,61%	1	1,43%	8	2,53%
Razem	152	25,33%	62	10,33%	70	11,67%	316	52,67%

Chi² Pearsona -11,91970, p = ,21787

Źródło: badania własne

Analizując problematykę pracy oraz zatrudnienia wśród młodych ludzi, podjęto próbę określenia preferowanej formy zatrudnienia (tab. 22), próbując tym samym dokonać oceny np. stopnia przedsiębiorczości oraz prorynkowej orientacji młodych ludzi. Z deklaracji wynika, że prawie połowa młodzieży zamierza pracować „na własną rękę”, zakładając własną działalność (44% odpowiedzi). Pracę w instytucji/firmie państwowej chciałoby podjąć ponad 28% badanych, zaś 27% preferuje zatrudnienie w firmie prywatnej. W kategorii „inne” ankietowani sporadycznie wskazywali na: pracę za grani-

cą, samozatrudnienie lub tzw. freelance. Zgromadzony materiał empiryczny, związany z tym pytaniem, dowodzi popularności deklaracji założenia własnej działalności gospodarczej, co na obszarze powiatu bialskiego, zaliczanego do regionu ukierunkowanego na „etatyzm”, nie kojarzy się z popularną i oczekiwaną formą zatrudnienia. Z drugiej strony tego typu rozkład deklaracji jest dowodem na rosnącą, czy raczej zakorzenioną wśród młodych ludzi, orientację na nieustannie zmienne zachowania prorynkowe i przedsiębiorcze, wpisane w kanon gospodarki rynkowej. „Rzeczywistość transformacyjna wykreowała ludzi pragmatycznych, nastawionych na sukces i dostatnie życie pełne wrażeń i zmian. Tych zmian młode pokolenie Polaków nie obawia się”⁹⁷.

Tabela nr 21. Jakie masz szanse na spełnienie marzeń zawodowych? (rozkład odpowiedzi z uwzględnieniem płci respondentów)

	Ogół		Mężczyźni		Kobiety	
	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów
Duże	200	33,34%	118	35,44%	82	30,71%
Średnie	327	54,5%	168	50,45%	159	59,55%
Małe	60	10%	38	11,41%	22	8,24%
Brak szans	13	2,16%	9	2,7%	4	1,5%
Razem	600	100%	333	55,5	267	44,5%

Chi² Pearsona -19,62841, p = ,07445

Źródło: badania własne

Tabela nr 22. Preferowane formy zatrudnienia (rozkład odpowiedzi z podziałem na uczniów i studentów)

	Ogół		Uczniowie szkół średnich		Studenci	
	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów
Własny biznes	264	44%	130	43,33%	134	44,67%
Praca państwowa	169	28,16%	80	26,67%	89	29,67%
Praca w firmie prywatnej	162	27%	87	29%	75	25%
Inne	5	0,84%	2	0,66%	3	0,99%
Razem	600	100%	300	50%	300	50%

Chi² Pearsona -6,4287855, p = ,49067

Źródło: badania własne

⁹⁷ H. Machel, *Młodzież polska w społeczeństwie posttransformacyjnym – stan obecny i próba prognozy, w: Zagadnienia marginalizacji i patologizacji życia społecznego*, F. Kozaczuk, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2005, s. 25.

Zwolennikami własnego biznesu jako formy zatrudnienia są przede wszystkim mieszkańcy większych miast (54,48% w miastach od 20 tysięcy do 50 tysięcy; 47,37% ponad 50 tysięcy), pracę państwową preferują mieszkańcy małych miejscowości (35,71%) oraz środowisk wiejskich (29,43%). Za pracę państwową opowiadają się przede wszystkich mieszkańcy niewielkich miejscowości oraz wsi, gdzie, jak pokazuje szereg badań ogólnopolskich, etatyzm jest silnie zakorzeniony w społecznej mentalności (tab. 23). Z przeprowadzonych analiz wnioskować należy, że za własnym biznesem oraz pracą w firmie prywatnej opowiadają się mężczyźni (45,35%; 29,43%), z kolei pracę w firmie państwowej nieznacznie bardziej preferują kobiety.

Tabela nr 23. Preferowane formy zatrudnienia (rozkład odpowiedzi z uwzględnieniem miejsca zamieszkania badanych)

	Miasto pow. 50 tys.		Miasto 20-50 tys.		Miasto do 20 tys.		Wieś	
	Liczba wybo- rów	% wybo- rów	Liczba wybo- rów	% wybo- rów	Liczba wybo- rów	% wybo- rów	Liczba wybo- rów	% wybo- rów
Własny biznes	72	47,37%	34	54,84%	31	44,29%	127	40,19%
Praca państwowa	41	26,97%	10	16,13%	25	35,71%	93	29,43%
Praca w firmie prywatnej	37	24,34%	18	29,03%	14	20%	93	29,43%
Inne	2	1,32%	0	0,00%	0	0,00%	3	0,96%
Razem	152	25,33%	62	10,33%	70	11,67%	316	52,67%

Chi² Pearsona -18,99769, p = ,58529

Źródło: badania własne

Tabela nr 24. Preferowane formy zatrudnienia (rozkład odpowiedzi z uwzględnieniem miejsca zamieszkania respondentów)

	Ogół		Mężczyźni		Kobiety	
	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów
Własny biznes	264	44%	151	45,35%	113	42,32%
Praca państwowa	169	28,16%	81	24,32%	88	32,96%
Praca w firmie prywatnej	162	27%	98	29,43%	64	23,97%
Inne	5	0,84%	3	0,9%	2	0,74%
Razem	600	100%	333	55,5%	267	44,5%

Chi² Pearsona -10,76571, p = ,14917

Źródło: badania własne

Istotnym elementem opracowania empirycznego dotyczącego m.in. rynku pracy i form zatrudnienia w powiecie bialskim jest próba znalezienia odpowiedzi na pytania odnoszące się do możliwości zatrudnienia młodych ludzi na terenie wymienionego powiatu. Zdaniem 39% respondentów powiat bialski jest obszarem, na którym istnieje możliwość znalezienia pracy (tab. 25). Przeciwnego zdania jest ponad 32% badanych, kolejnych 28,67% nie ma zdania, co z dużym prawdopodobieństwem należy tłumaczyć brakiem konieczności „orientowania się” na lokalnym rynku zatrudnienia.

Tabela nr 25. Czy widzisz możliwości znalezienia pracy w powiecie bialskim? (rozkład odpowiedzi z podziałem na uczniów i studentów)

	Ogół		Uczniowie szkół średnich		Studenci	
	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów
Tak	234	39%	121	40,33%	113	37,67%
Nie	194	32,33%	102	34%	92	30,67%
Nie wiem	172	28,67%	77	25,67%	95	31,67%
Razem	600	100	300	100%	300	100%

Chi² Pearsona -2,672689, p = ,26280

Źródło: badania własne

Możliwości zatrudnienia w powiecie bialskim dostrzega przede wszystkim młodzież zamieszkująca małe miejscowości (51,43% – tab. 26), która w poprzednich pytaniach deklarowała chęć zatrudnienia w „pracy państwowej”, a zatem urzędach oraz publicznych placówkach na szczeblu gminy czy powiatu. Brak możliwości zatrudnienia podkreśla przede wszystkim środowisko młodzieży zamieszkującej miasta powyżej 50 tysięcy (50,97%), a także przedstawiciele środowisk wiejskich (32,28% – tab. 26). Interesujący jest również fakt, że prawie jedna trzecia badanych kobiet i mężczyzn nie ma informacji, czy raczej zdania, na temat możliwości zatrudnienia, choć większe szanse na znalezienie pracy na terenie powiatu widzą wyraźniej mężczyźni (44,74%) aniżeli kobiety (31,84% – tab. 27), które w tym przypadku wykazują negatywne nastawienie wobec możliwości lokalnego zatrudnienia.

Tabela nr 26. Czy widzisz możliwości znalezienia pracy w powiecie bialskim? (rozkład odpowiedzi z uwzględnieniem miejsca zamieszkania badanych)

	Miasto do 50 tys.		Miasto 20-50 tys.		Miasto do 20 tys.		Wieś	
	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów
Tak	54	35,53%	22	35,48%	36	51,43%	122	38,61%
Nie	62	40,79%	16	25,81%	14	20%	102	32,28%

	Miasto do 50 tys.		Miasto 20-50 tys.		Miasto do 20 tys.		Wieś	
	Liczba wybo- rów	% wybo- rów	Liczba wybo- rów	% wybo- rów	Liczba wybo- rów	% wybo- rów	Liczba wybo- rów	% wybo- rów
Nie wiem	36	23,68%	24	38,71%	20	28,57%	92	29,11%
Razem	152	25,33%	62	10,33%	70	11,67%	316	52,67%

Chi² Pearsona -14,44366, p = ,02505

Źródło: badania własne

Tabela nr 27. Czy widzisz możliwości znalezienia pracy w powiecie bialskim? (rozkład odpowiedzi z uwzględnieniem płci respondentów)

	Ogół		Mężczyźni		Kobiety	
	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów
Tak	234	39%	149	44,74%	85	31,84%
Nie	194	32,33%	94	28,23%	100	37,45%
Nie wiem	172	28,67%	90	27,03%	82	30,71%
Razem	600	100	333	55,5%	267	44,5%

Chi² Pearsona -10,93424, p = ,00422

Źródło: badania własne

Funkcjonowanie na współczesnym rynku pracy wymaga permanentnego podnoszenia kompetencji i umiejętności, zarówno zawodowych, jak również społecznych, potocznie zwanych miękkimi, oraz pogłębiania wiedzy. Z punktu widzenia pracodawców coraz większe znaczenie ma działalność wykraczającej poza obszar obowiązków zawodowych. Jedną z nich jest szeroko zakrojona działalność prospołeczna, której klasycznym przejawem może być udział w różnego rodzaju organizacjach lub stowarzyszeniach społecznych. Partycypacja w tego typu podmiotach nie ogranicza się wyłącznie do poszerzenia dotychczasowego lub zdobycia nowego spektrum doświadczeń. Jest przy tym adekwatnym miejscem do kreowania kapitału społecznego, przejawiającego się m.in. w sieciach kontaktów i znajomości, zaufaniu czy wspólnym działaniu. Prospołeczne zachowania i umiejętności należy traktować jako wartość dodaną, w dodatku coraz częściej docenianą na rynku pracy. Niestety, mimo szeroko zakrojonych kampanii społecznych, zaangażowanie w działalność organizacji społecznych nie przybiera na sile, przeciwnie, swoją dynamiką odbiega znacząco od trendów Europy Zachodniej. Co więcej, owa marginalna tendencja jest charakterystyczna również dla młodego pokolenia, kształcącego się na terenie powiatu bialskiego, co obrazują dane zarejestrowane w tabeli 28.

Tabela nr 28. Czy działasz aktywnie w jakichkolwiek organizacjach/stowarzyszeniach społecznych? (rozkład odpowiedzi z podziałem na uczniów i studentów)

	Ogół		Uczniowie szkół średnich		Studenci	
	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów
Tak	148	24,67%	76	25,33%	72	24%
Nie	452	75,33%	224	74,67%	228	76%
Razem	600	100	300	100%	300	100%

Chi² Pearsona -0,1435063, p = ,70482

Źródło: badania własne

Tabela nr 29. Czy działasz aktywnie w jakichkolwiek organizacjach/stowarzyszeniach społecznych? (rozkład odpowiedzi z uwzględnieniem miejsca zamieszkania badanych)

	Miasto pow. 50 tys.		Miasto 20-50 tys.		Miasto do 20 tys.		Wieś	
	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów
Tak	40	26,32%	19	30,65%	18	25,71%	71	22,47%
Nie	112	73,68%	43	69,35%	52	74,29%	245	77,53%
Razem	152	25,33%	62	10,33%	70	11,67%	316	52,67%

Chi² Pearsona -2,278161, p = ,51672

Źródło: badania własne

W świetle zgromadzonego materiału badawczego wynika, że ponad $\frac{3}{4}$ ankietowanych (75,33%) nie działa aktywnie w żadnej organizacji społecznej, niezależnie od profilu czy miejsca działalności (tab. 28). Zaangażowanie w działalność stowarzyszeń lub organizacji prospołecznych deklaruje prawie $\frac{1}{4}$ respondentów (24,67%), z których co trzecia pochodzi z miast liczących od 20 tysięcy do 50 tysięcy mieszkańców, co czwarta z ośrodków miejskich powyżej 50 tysięcy i do 20 tysięcy (tab. 29). Na uwagę zasługuje w tym miejscu fakt, że działalność w jakiegokolwiek organizacji czy stowarzyszeniu deklaruje taka sama liczba kobiet oraz mężczyzn (24-25%, tab. 30), co można tłumaczyć otwartym charakterem działających na terenie powiatu (lub okolic), organizacji i stowarzyszeń regionalnych.

Tabela nr 30. Czy działasz aktywnie w jakichkolwiek organizacjach/stowarzyszeniach społecznych? (rozkład odpowiedzi z uwzględnieniem płci respondentów)

	Ogół		Mężczyźni		Studenci	
	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów
Tak	148	24,67%	80	24,02%	68	25,47%
Nie	452	75,33%	253	75,98%	199	74,53%
Razem	600	100%	333	55,5%	267	44,5%

Chi² Pearsona -0,1435063, p = ,70482

Źródło: badania własne

3.3. Wnioski

Prezentowane na łamach trzeciego rozdziału wyniki badań stanowią podstawę do sformułowania elementarnych wniosków, mając jednak na uwadze fakt, że zarówno zakres, jak też problematyka poruszana w badaniach w pewnym stopniu ogranicza wnioskowanie, „kładąc” punkt ciężkości na częściowe uogólnienia.

- Większość respondentów, po ukończeniu obecnego etapu kształcenia, zamierza podjąć dalszą edukację lub pracę zarobkową. Za studiami częściej opowiadają się uczniowie szkół średnich, za pracą – studenci, co jest naturalnym etapem w kreowaniu własnej ścieżki edukacyjno-zawodowej. Sporadycznie respondenci jako formę aktywności po aktualnym etapie edukacji wymieniali wyjazd za granicę lub uzyskanie statusu osoby bezrobotnej.
- Za kontynuacją edukacji, zwłaszcza studiów wyższych, opowiadają się mieszkańcy wsi i miast powyżej 50 tysięcy. Wariant dotyczący zatrudnienia aprobują prawie w jednakowej liczbie mieszkańcy wsi i poszczególnych miast, niezależnie do liczby ich mieszkańców.
- Wyjazdu za granicę nie wykluczają głównie mieszkańcy wsi oraz dużych miast, prawie dwukrotnie częściej mężczyźni aniżeli kobiety.
- Głównym powodem podjęcia nauki jest w przypadku uczniów szkół średnich, jak również studentów, chęć zdobycia wykształcenia oraz dobrej pracy (wymarzonej pracy). Tylko nieliczni z respondentów deklarują przymus zewnętrzny oraz spełnienie oczekiwań rodziców. Przyczyny podjęcia tego typu decyzji nie ulegają zmianie, biorąc pod uwagę miejsce zamieszkania badanych, jak również płeć respondentów.
- Większość ankietowanych dokonuje wyborów życiowych, kierując się decyzją swoich rówieśników (prawie połowa uczniów szkół średnich i niespełna 40% studentów) oraz sugestią ze strony rodziny (co trzeci uczeń, co czwarty student). Rzadziej kierujemy się modą czy treściami przekazywanymi w telewizji, głównie poprzez bloki reklamowe. Postępowanie rówieśników jest niezwykle istotne dla mieszkańców wsi

- (48,1%) i małych miast (prawie 43%). W przypadku uwzględnienia płci rozkład odpowiedzi jest zbliżony do siebie, płeć nie jest zatem czynnikiem wyraźnie oddziałującym na odpowiedzi z tej kategorii.
6. Wybierając szkołę (profil edukacyjny) lub kierunek studiów, młodzież kieruje się przede wszystkim zainteresowaniami, możliwością zatrudnienia na rynku oraz znalezienia pracy o wysokim wynagrodzeniu. Kwestia zainteresowań jest szczególnie widoczna w przypadku młodzieży pochodzącej ze wsi lub dużych miast, z kolei dobrze płatna praca to priorytet respondentów pochodzących z miast liczących 20-50 tys. mieszkańców.
 7. W grupie czynników rzutujących na dokonywane wybory życiowe znajdują się: wybory rówieśników (42,5%), rzadziej rodzina (26,8% odpowiedzi), panujące trendy, czyli moda (12% odpowiedzi), oraz media (11,8%). Z pojedynczych deklaracji wynika, że kierunek drogi życiowej zależy od: oczekiwań na rynku pracy, poglądów życiowych, własnych potrzeb oraz ambicji, szkoły czy wpływu seriali telewizyjnych itd.
 8. W grupie czynników rzutujących na wybór szkoły znajdują się: indywidualne zainteresowania (38,8%), możliwość znalezienia pracy (27,16%) oraz chęć znalezienia dobrze płatnej pracy (24,33%). Sporadycznie wskazywano możliwość wyjazdu za granicę (3,5%), sugestie rodzica (2,16%) oraz wybory dokonywane przez rówieśników (1,5%). Jednostkowo deklarowano m.in.: miejsce zamieszkania, możliwość awansu, potrzebę zdobycia/poszerzenia wiedzy na innym kierunku studiów, spełnienie własnych ambicji, własne uznanie lub niepodejmowanie dalszego etapu edukacji.
 9. Ponad połowa badanych jako „średnie” (54,5%) ocenia swoje szanse na spełnienie marzeń i planów zawodowych, co trzecia osoba jest zdania, że „czekają ją” duże szanse na spełnienie planów/marzeń zawodowych, z kolei 10% utrzymuje pogląd, że ewentualne możliwości spełnienia zawodowych ambicji należy oceniać jako małe.
 10. Z deklaracji dotyczących preferowanych form zatrudnienia wynika, że prawie połowa młodzieży zamierza pracować „na własną rękę”, zakładając własną działalność (44% odpowiedzi). Pracę w instytucji/firmie państwowej chciałoby podjąć ponad 28% badanych, zaś 27% preferuje zatrudnienie w firmie prywatnej. W kategorii „inne” ankietowani sporadycznie wskazywali na: pracę za granicą, samozatrudnienie lub tzw. freelance. Zwolennikami własnego biznesu jako formy zatrudnienia są przede wszystkim mieszkańcy większych miast (54,48% w miastach od 20 tysięcy do 50 tysięcy; 47,37% ponad 50 tysięcy), pracę państwową preferują mieszkańcy małych miejscowości (35,71%) oraz środowisk wiejskich (29,43%). Za pracę w instytucji państwowej opowiadają się przede wszystkim mieszkańcy niewielkich miejscowości oraz wsi, gdzie, jak pokazuje szereg badań ogólnopolskich, etatyzm jest silnie zakorzeniony w społecznej mentalności.

11. Zdaniem 39% respondentów powiat bialski jest obszarem, na którym istnieje możliwość znalezienia pracy. Przeciwnego zdania jest ponad 32% badanych, kolejnych 28,67% nie ma zdania na ten temat. Możliwości zatrudnienia w powiecie bialskim dostrzega przede wszystkim młodzież zamieszkująca małe miejscowości (51,43%), która w poprzednich pytaniach deklarowała chęć zatrudnienia w „pracy państwowej”, a zatem urządach oraz publicznych placówkach na szczeblu gminy czy powiatu. Brak możliwości zatrudnienia podkreśla przede wszystkim środowisko młodzieży zamieszkującej miasta powyżej 50 tysięcy (50,97%), a także przedstawiciele środowisk wiejskich (32,28%). Prawie jedna trzecia badanych kobiet i mężczyzn nie ma informacji, czy raczej zdania, na temat możliwości zatrudnienia, choć większe szanse na znalezienie pracy na terenie powiatu deklarują wyraźniej mężczyźni (44,74%) aniżeli kobiety (31,84%), które w tym przypadku wykazują negatywne nastawienie wobec możliwości lokalnego zatrudnienia.
12. Ponad $\frac{3}{4}$ ankietowanych (75,33%) nie bierze aktywnego udziału w jakiegokolwiek organizacji społecznej, niezależnie od profilu czy miejsca działalności. Zaangażowanie w działalność stowarzyszeń lub organizacji prospołecznych deklaruje prawie $\frac{1}{4}$ respondentów (24,67%), z których co trzecia pochodzi z miast liczących od 20 tysięcy do 50 tysięcy mieszkańców, co czwarta z ośrodków miejskich powyżej 50 tysięcy i do 20 tysięcy mieszkańców.

Rozdział 4

Ocena możliwości samorealizacji przez młodzież powiatu bialskiego – analiza badań

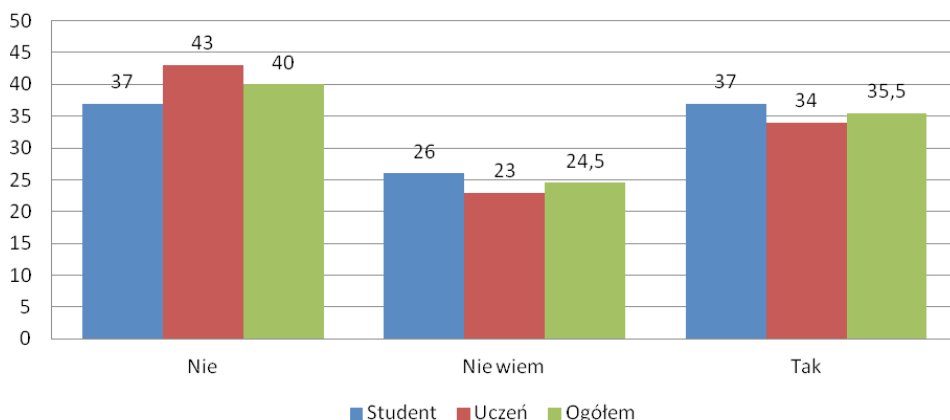
4.1. Ocena atrakcyjności powiatu bialskiego w opiniach młodzieży

Opinia młodych osób na temat atrakcyjności powiatu bialskiego jest niezwykle ważna z perspektywy ich przyszłych wyborów dotyczących pracy zawodowej, ścieżki edukacyjnej czy planów związanych z założeniem rodziny. Region oraz otoczenie kulturowe i społeczne wpływa na decyzje jego mieszkańców związane z przemieszczaniem się w celu zmiany miejsca zamieszkania, poszukiwania pracy czy w związku z możliwościami edukacyjnymi, co ma istotne znaczenie dla rozwoju danego miejsca. Młode osoby często stoją przed wyborem ścieżek edukacyjnych i zawodowych, które są dostępne na rynku lokalnym, a wyjazdami do większych ośrodków, miast. Z drugiej strony atrakcyjność regionu to nie tylko rynek edukacyjny czy pracy, ale również zasoby kulturowe i turystyczne. Otoczenie, krajobraz, możliwości spędzania wolnego czasu mogą stanowić atuty danego regionu i tym samym przyciągać młode osoby oraz stwarzać warunki do aktywnego i atrakcyjnego spędzania wolnego czasu. Dla młodych osób, które stoją na progu dorosłego życia i pracy zawodowej, efektywne spędzanie czasu wolnego oraz zdobywanie doświadczeń w życiu prywatnym są ważnymi elementami ich codziennego funkcjonowania.

W pierwszej części badań starano się zidentyfikować opinię młodzieży dotyczącą atrakcyjności powiatu bialskiego. Szczególną uwagę zwrócono na walory edukacyjne, kulturowe i turystyczne oraz możliwości rozwojowe powiatu. Badana tematyka nie wyczerpuje możliwości, natomiast daje podstawy do ogólnego wnioskowania. Atrakcyjność powiatu bialskiego rozpatrywana jest z perspektywy możliwości rozwojowych samych osób młodych, ale i też

z perspektywy rozwoju samego powiatu: czy powiat stara się wyjść naprzeciw oczekiwaniom i poszerza swoje ramy funkcjonowania o nowe treści. O jakie walory dokładnie chodziło, nie jest uwzględnione w pytaniach z ankiety.

Czy powiat, w którym mieszkasz daje możliwości rozwoju?

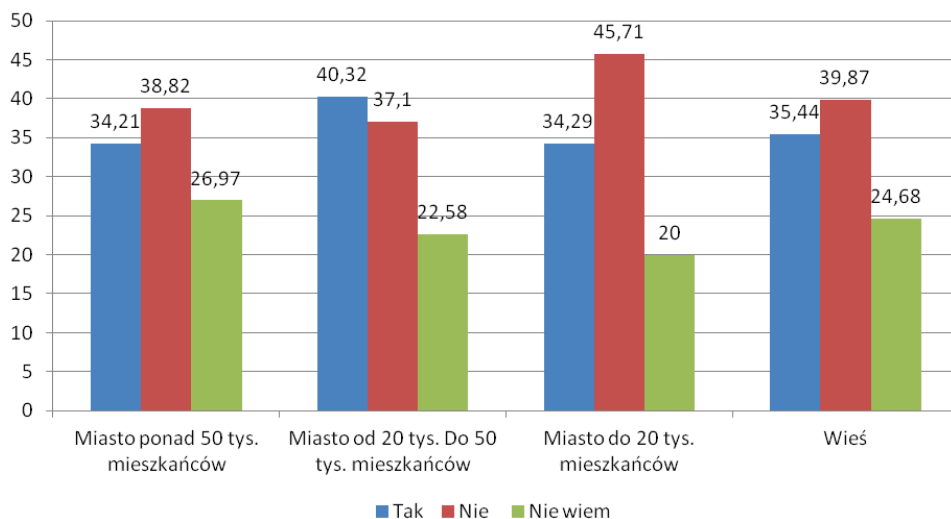

Chi² Pearsona -2,281302, df = 2, p = 0,31961

Wykres nr 1. Możliwości rozwoju młodzieży w powiecie w opinii badanych (%)

Źródło: badania własne

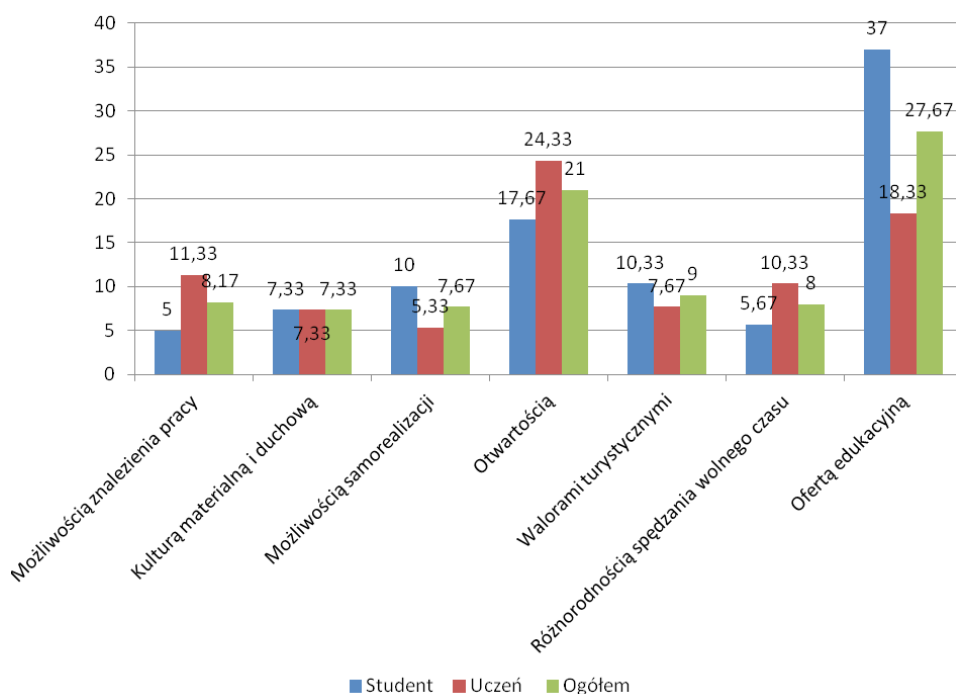
Młodzież sądziła, że powiat bialski nie daje jej możliwości rozwoju, tego zdania było 40% badanych – 43% uczniów i 37% studentów (wyk. 1). Przeciw-nego zdania było 35,5% badanych – 37% studentów i 34% uczniów. Na badaną kategorię nie miała wpływu płeć respondentów. Rozkład procentowy może świadczyć o pewnym niezdecydowaniu w stosunku do swojej własnej przyszłości lub faktycznych braków związanych z możliwościami rozwojowymi młodzieży w powiecie bialskim. Mimo iż powiat bialski jest największym powiatem w północnej części województwa lubelskiego, to jest to w większości teren rolniczy, który charakteryzuje się zdecydowanie niższym potencjałem gospodarczym, a co za tym idzie, rozwój w opiniach młodych może być utrudniony. Związane jest to z mniejszymi szansami na znalezienie satysfakcjonującej, dobrze płatnej pracy, która dawałaby możliwości samorozwoju i realizacji własnych potrzeb.

Wykres nr 2. Możliwości rozwoju w powiecie – porównanie ze względu na miejsce zamieszkania (%)

Źródło: badania własne

Bez względu na miejsce zamieszkania respondenci wskazywali na brak możliwości rozwoju w powiecie bialskim (wyk. 2). Najliczniejszą grupę stanowili mieszkańcy miast do 20 tysięcy mieszkańców – 45,71%, mieszkańcy wsi – 39,87% oraz mieszkańcy miast ponad 50 tysięcy – 38,82%. Można jednak zauważyć, że wśród mieszkańców miast od 20 tysięcy do 50 tysięcy przeważają opinie pozytywne dotyczące możliwości rozwoju – 40,32%. Mieszkańcy miast do 20 tysięcy są najbardziej sceptycznie nastawieni do perspektyw osobistego rozwoju w powiecie bialskim. Może być to niepokojące szczególnie w kontekście wyjazdów mieszkańców z mniejszych miejscowości do większych ośrodków w poszukiwaniu lepszych szans życiowych. Najczęściej młode osoby decydują się na wyjazd i opuszczenie rodzinnego domu już na etapie związanym z wyborem studiów, następnie po okresie edukacji na tym szczeblu zdecydowana większość zostaje w miejscu, w którym studiowały.

Chi² Pearsona -68,57581, df = 37, p = 0,00122

Wykres nr 3. Czym powiat bialski przyciąga młodych ludzi? (%)

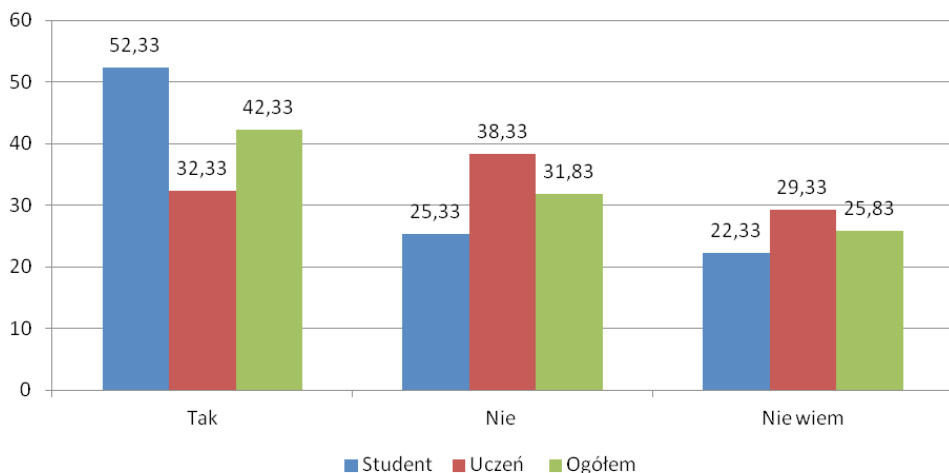
Źródło: badania własne

Pytanie o to, czym powiat bialski przyciąga młodych ludzi (wyk. 3), stanowi kontynuację wcześniejszych rozważań. Najliczniejszą grupą, która uważa ofertę edukacyjną za atrakcyjną w powiecie bialskim, są studenci, których opinie stanowią 37%. Kolejnym interesującym aspektem wśród studentów jest otwartość powiatu – 17,67%. Na trzecim miejscu znajdują się walory turystyczne – 10,33%, podobnie jak możliwość samorealizacji – 10%. Najmniej istotnym aspektem w powiecie bialskim w opinii studentów jest możliwość znalezienia pracy – 5% i tuż za nim – różnorodność form spędzania wolnego czasu – 5,67%.

Z kolei uczniów w powiecie bialskim najbardziej przyciąga jego otwartość – 24,33%, następnie oferta edukacyjna – 18,33% i różnorodne możliwości spędzania czasu wolnego – 10,33%. Najgorzej uczniowie oceniają możliwość samorealizacji – 5,33%. Zarówno grupa studentów, jak i uczniów deklarowała, że kultura materialna i duchowa jest dla nich w podobny sposób istotna – 7,33%.

W tym pytaniu uczniowie i studenci mieli możliwość zaznaczenia odpowiedzi „Inne, jakie?”, w której wpisywali własne spostrzeżenia. Odpowiedź, „niczym” była najczęściej podawana w obu grupach, takiej odpowiedzi udzieliło 56 uczniów i 19 studentów.

Można pozytywnie ocenić sytuację, w której młodzi ludzie postrzegają ofertę edukacyjną powiatu jako atrakcyjną. Do tego faktu przyczynia się funkcjonowanie na terenie miasta Biała Podlaska dwóch uczelni wyższych – Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II i Filii Akademii Wychowania Fizycznego. Różnorodność oferty edukacyjnej umożliwia kontynuację nauki i zdobycie wyższego wykształcenia w wielu dziedzinach, na proponowanych wielu kierunkach w wyżej wymienionych uczelniach. Z drugiej strony niepokojący jest fakt, iż szczególnie studenci nie widzą szans na znalezienie pracy na terenie powiatu.

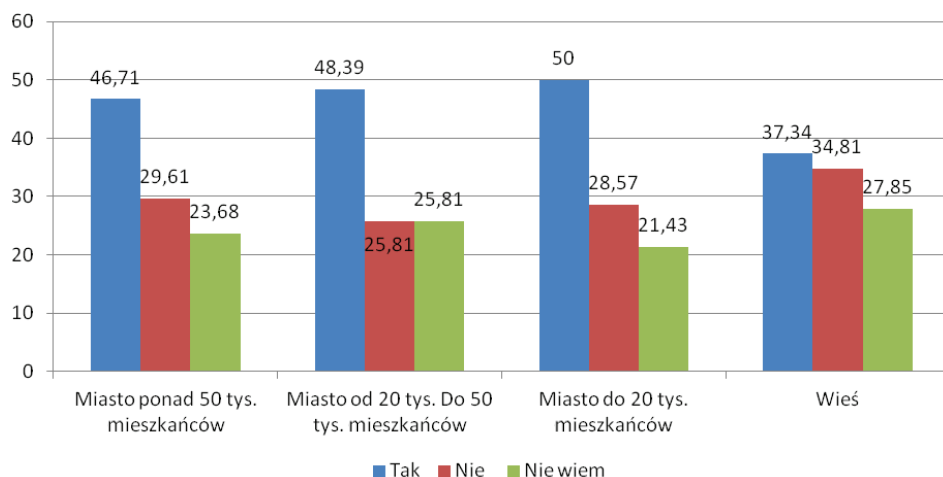
Chi² Pearsona -24,98174, df = 2, p = 0

Wykres nr 4. Czy w powiecie bialskim jest bogata oferta edukacyjna? (%)

Źródło: badania własne

Kontynuując analizę problematyki badawczej, poproszono młode osoby o ocenę oferty edukacyjnej w powiecie bialskim. Na badaną kategorię nie miała wpływu płeć respondentów. Zarówno mężczyźni, jak i kobiety pozytywnie ocenili ofertę edukacyjną – powyżej 40% w obu grupach, podobna liczba respondentów wypowiadała się negatywnie o ofercie edukacyjnej – około 30%.

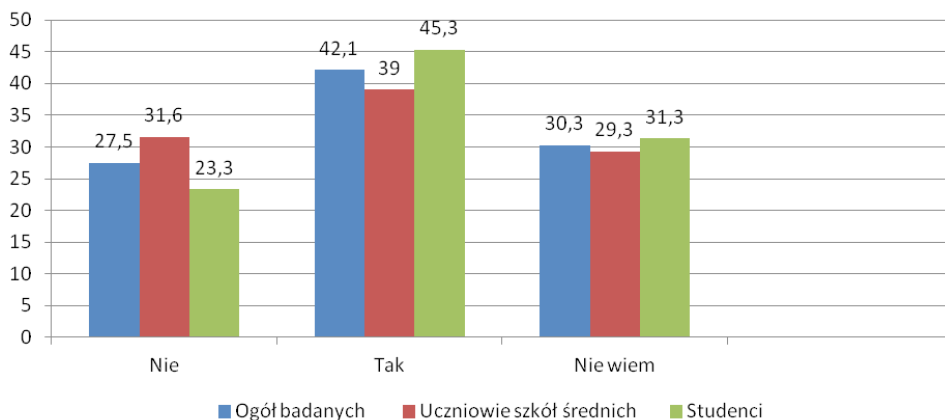
W omawianym pytaniu najliczniejszą grupę respondentów stanowili studenci, którzy pozytywnie wypowiadali się o dostępnej ofercie edukacyjnej – 52,33% (wyk. 4). Zdecydowanie negatywnie opowiadali się uczniowie – 38,33%. Może być to związane z brakiem lub niedostatkami informacji o możliwościach kształcenia się na uczelniach wyższych z powiatu bądź niezadowoleniem z wyboru obecnej szkoły ponadgimnazjalnej. Mogłoby się wydawać, iż wybierając kierunek studiów, młode osoby są bardziej świadome swoich umiejętności, zainteresowań, wiedzy o samym sobie niż w chwili wyboru szkoły po ukończeniu gimnazjum.

Wykres nr 5. Opinie dotyczące bogactwa oferty edukacyjnej ze względu na miejsce zamieszkania (%)

Źródło: badania własne

Pozytywną opinię na temat różnorodności oferty edukacyjnej wyraziło najwięcej osób z miast do 20 tysięcy mieszkańców – 50%, bardzo podobnie ocenili ją respondenci pochodzący z miast od 20 tysięcy do 50 tysięcy mieszkańców – 48,39%, miast ponad 50 tysięcy mieszkańców – 46,71%, nieco mniejszą grupę stanowili respondenci zamieszkujący tereny wiejskie – 37,34% (wyk. 5). Najliczniejszą grupę respondentów wypowiadających się negatywnie na temat oferty edukacyjnej stanowili mieszkańcy wsi – 34,81%. Brak decyzji w tej sprawie deklarowała podobna ilość respondentów bez względu na miejsce zamieszkania – około 25%.

Chi² Pearsona -5,09, df = 2, p = 0,6678

Wykres nr 6. Różnorodność oferty kulturowej w powiecie białskim w opiniach badanych (%)

Źródło: badania własne

Kontynuując badanie podjętej problematyki, zapytano młode osoby o ocenę oferty kulturowej powiatu bialskiego. Na badaną kategorię nie miała wpływu płeć respondentów. Zarówno mężczyźni, jak i kobiety pozytywnie ocenili ofertę kulturową – odpowiednio 42,94% i 41,20%.

W omawianym pytaniu najliczniejszą grupę respondentów stanowili studenci, którzy pozytywnie wypowiadali się o dostępnej ofercie kulturowej – 45,3% (wyk. 6). Może być to spowodowane większą świadomością dostępnych walorów kulturowych oferowanych przez powiat bialski oraz większą możliwością zapoznania się z propozycjami kulturowymi poprzez zdobywanie informacji na uczelni. Nieznacznie mniej osób z grupy uczniów oceniło dobrze ofertę – 39%. Negatywnych odpowiedzi było zdecydowanie mniej – uczniowie – 31,6% i studenci – 23,3%. Brak decyzji w tej sprawie deklarowała podobna ilość respondentów – około 30%.

Na terenie powiatu bialskiego funkcjonuje wiele instytucji, które zajmują się promowaniem i rozwojem kultury. Do najliczniejszych należą miejskie i gminne ośrodki kultury. Do największych i liczących się najbardziej należy Bialskie Centrum Kultury z klubami osiedlowymi: Klub Kultury „Eureka”, Klub Kultury „Piaś”, Klub Kultury „Scena”; Miejska Biblioteka Publiczna z filiami; Biblioteka Pedagogiczna oraz Muzeum Południowego Podlasia. „Życie kulturalne w powiecie bialskim skupia się przede wszystkim wokół ośrodków kultury. Ich organizatorami są miejskie i gminne samorządy terytorialne”⁹⁸. Na terenie powiatu bialskiego znajduje się 40 bibliotek i ich filie. Miejska Biblioteka Publiczna w Białej Podlaskiej pełni funkcję biblioteki powiatowej. Wszystkie te instytucje samorządowe, jak i liczne pozarządowe pełnią rolę pośrednika między młodzieżą a ofertą kulturalną dostępną na terenie powiatu bialskiego.

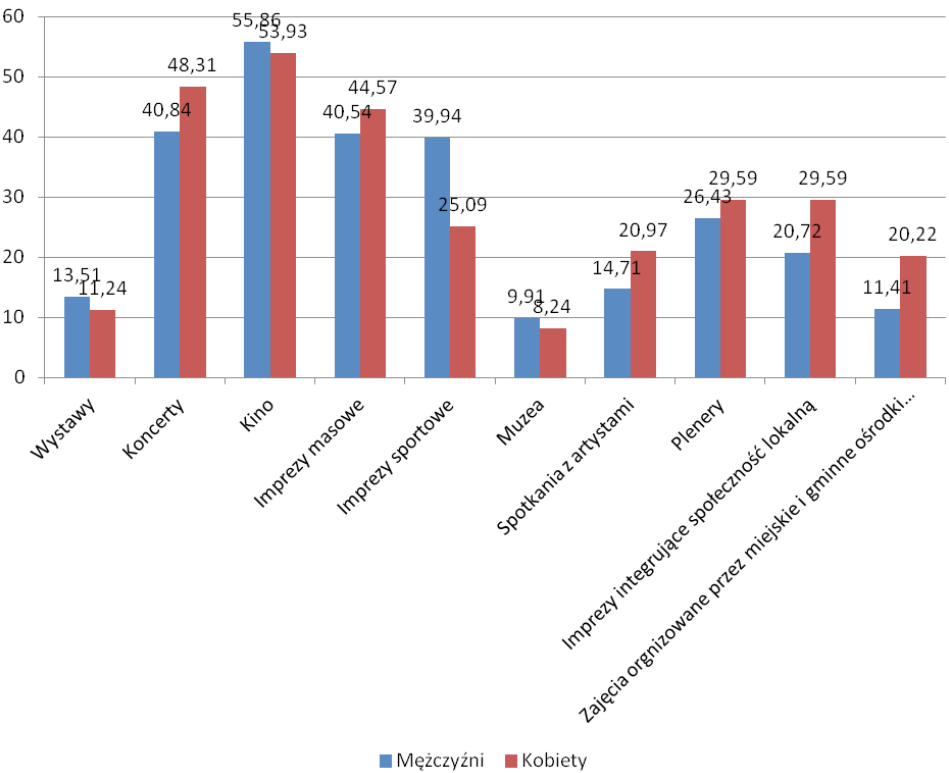
Tabela nr 31. Oferta kulturowa przyciągająca badaną młodzież

	Ogół		Uczniowie szkół średnich		Studenci		Wartość testu Chi kwadrat Pearsona	
	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Chi kwadrat	p
Która z ofert kulturowych przyciąga Ciebie?								
Wystawy	75	12,5%	39	13%	36	12%	0,1371429	0,71114
Koncerty	265	44,17%	137	45,67%	128	42,67%	0,5474514	0,45936
Kino	330	55%	164	54,67%	166	55,33%	0,0269360	0,86964
Imprezy masowe	254	42,33%	131	43,67%	123	41%	0,4369396	0,50860
Imprezy sportowe	200	33,33%	112	37,33%	88	29,33%	4,320000	0,03767
Muzea	55	9,17%	22	7,33%	33	11%	2,422018	0,11964
Spotkania z artystami	105	17,5%	53	17,67%	52	17,33%	0,0115440	0,91444

⁹⁸ B. Kaliszuk i inni, *Strategia Rozwoju...*, dz. cyt., s.81, http://www.powiatbialski.bip.lublin.pl/upload/pliki/srpb_2007_2015.pdf [31 I 2018].

	Ogół		Uczniowie szkół średnich		Studenci		Wartość testu Chi kwadrat Pearsona	
	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Chi kwadrat	p
Plenery	167	27,83%	89	29,67%	78	26%	1,003997	0,31635
Imprezy integrujące społeczność lokalną	148	24,67%	52	17,33%	96	32%	17,36427	0,00003
Zajęcia organizowane przez miejskie i gminne ośrodki kultury	92	15,33%	35	11,67%	57	19%	6,213625	0,01268
Razem	1691		834		857			

Źródło: badania własne

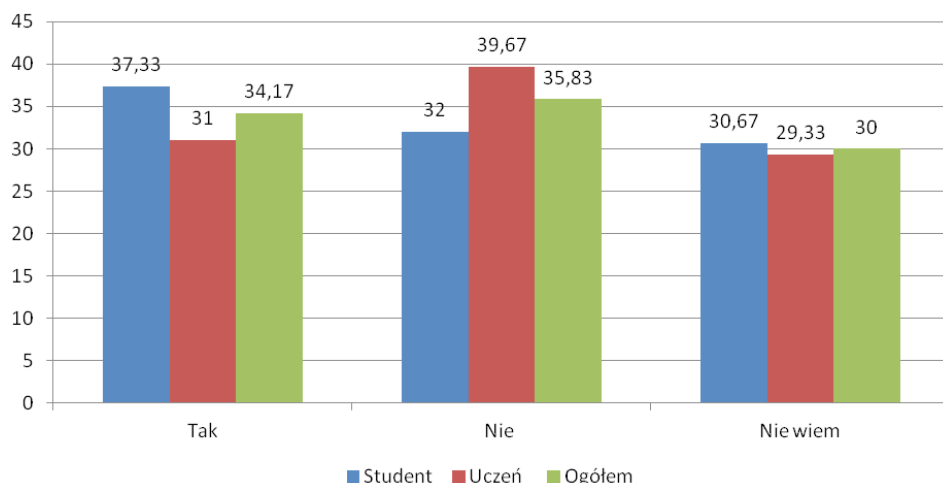

Wykres nr 7. Ocena oferty kulturalnej według płci (%)

Źródło: badania własne

Kolejne pytanie (tab. 31 i wyk. 7) stanowi kontynuację wcześniejszych rozważań. Pytanie (tab. 31) miało charakter wielokrotnego wyboru, więc wybory nie sumują się do 100%. Uczniowie szkół średnich i studenci wyraźnie wskazują na kino jako ofertę kulturową najbardziej ich przyciągającą – odpowiednio 54,67% i 55,33%, następnie koncerty – odpowiednio 45,67% i 42,67% oraz imprezy masowe – 43,67% i 41%. Może to wynikać z faktu, iż to młodzież jest dzisiaj głównym odbiorcą kultury masowej. Najślabiej oceniana jest oferta proponowana przez muzea – uczniowie szkół średnich – 7,33% i studenci – 11%. Na terenie powiatu bialskiego funkcjonują dwa muzea i być może forma przekazywanych treści nie jest dostosowana do potrzeb ludzi młodych, którzy obracają się w świecie multimedialnym. Z analizy badań można wnioskować, iż podobnie jak oferta muzeum, również zajęcia organizowane przez miejskie i gminne ośrodki kultury nie spotykają się z zainteresowaniem młodzieży. Ze względu na występowanie w każdym miejscu gminnego lub miejskiego ośrodka kultury może to świadczyć o niedostosowaniu ich oferty kulturowej do odbiorców, jakimi są młode osoby. W tym wypadku stereotypowe myślenie o gminnych i miejskich ośrodkach kultury powinno być zmieniane przez osoby do tego powołane.

Biorąc pod uwagę płeć badanych, nie można wskazać istotnych różnic, jeśli chodzi o wybory trzech najczęściej wybieranych propozycji z oferty kulturowej (wyk. 7). Kobiety, jak i mężczyźni wskazują na kino – odpowiednio 53,93% i 55,86%, następnie koncerty – 48,31% i 40,84% oraz imprezy masowe – 44,57% i 40,54%. Mężczyźni w stosunku do kobiet częściej opowiadają się za imprezami sportowymi – odpowiednio mężczyźni – 39,94% i kobiety – 25,09%, co zapewne wynika z zainteresowań tej grupy. Zarówno mężczyźni, jak i kobiety deklarowali niewielkie zainteresowanie muzeami (odpowiednio 9,91% mężczyźni, 8,24% kobiety) i wystawami (13,51% i 11,24%).

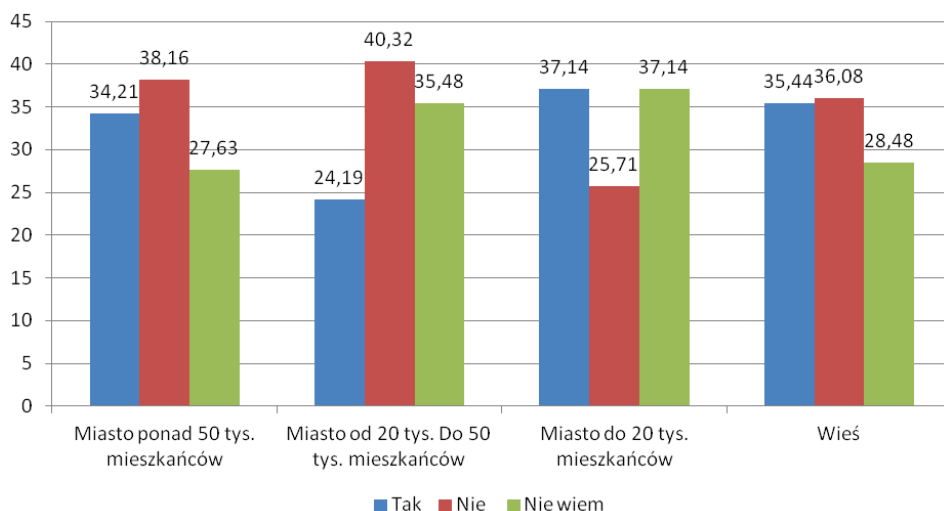

Chi² Pearsona -4,310329, df = 2, p = 0,11588

Wykres nr 8. Czy powiat bialski oferuje walory turystyczne, które interesują młodych ludzi? (%)

Źródło: badania własne

Respondenci w podobny sposób oceniają walory turystyczne powiatu bialskiego (wyk. 8). Nie zauważono znaczących różnic w odpowiedziach. Można jednak zauważyć, że ponad jedna trzecia uczniów (39,67%) wyraża negatywne opinie dotyczące atrakcji turystycznych. 32% studentów udzieliło negatywnych odpowiedzi. Pozytywnie walory powiatu ocenia 37,33% studentów i nieznacznie mniej, bo 31% uczniów.

Wykres nr 9. Opinie dotyczące walorów turystycznych powiatu interesujących młodych ludzi ze względu na miejsce zamieszkania (%)

Źródło: badania własne

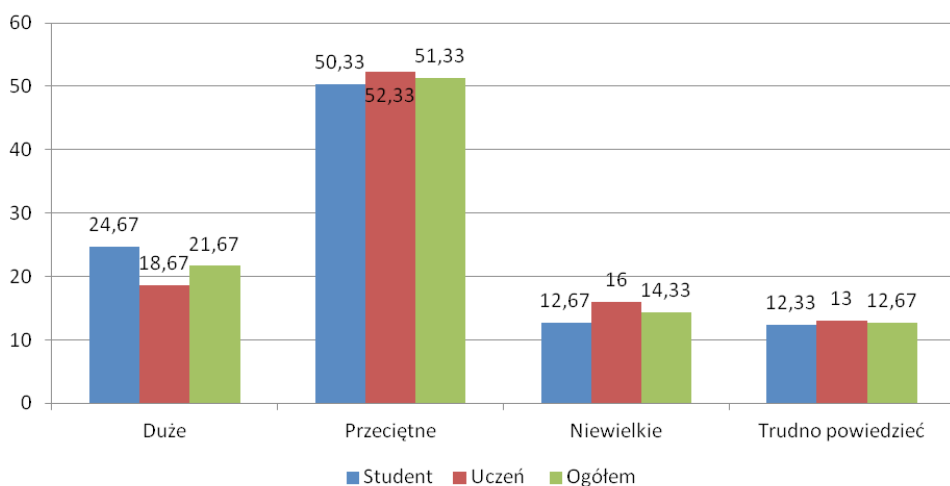
Opinie na temat walorów turystycznych ze względu na miejsce zamieszkania respondentów kształtują się w następujący sposób: najczęściej pozytywnych odpowiedzi zadeklarowano w miastach do 20 tysięcy mieszkańców – 37,14%, następnie na obszarach wiejskich – 35,44% (wyk. 9). Najmniej pozytywnych odpowiedzi udzieliły osoby z miast od 20 tysięcy do 50 tysięcy mieszkańców – 24,19%. Wskazań negatywnych odpowiedzi najwięcej było wśród mieszkańców miast od 20 tysięcy do 50 tysięcy – 40,32%, następnie wśród tych z miast z ponad 50 tysiącami mieszkańców – 38,16% – oraz wśród mieszkańców wsi – 36,08%. Niepokojący jest fakt, iż mieszkańcy powiatu bialskiego negatywnie oceniają swoje otoczenie pod względem turystycznym.

Tabela nr 32. Walory turystyczne powiatu interesujące młodych ludzi

	Ogół		Uczniowie szkół średnich		Studenci		Wartość testu Chi kwadrat Pearsona	
	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Chi kwadrat	p
Jakie walory turystyczne przyciągają Ciebie?								
Obiekty sakralne	81	13,5%	30	10%	51	17%	6,294156	0,01211
Parki	297	49,5%	132	44%	165	55%	7,260726	0,00705
Obiekty związane z działaniami wojennymi w regionie np. Twierdza Brzeska	162	27%	80	26,67%	82	27,33%	0,0338238	0,85408
Ścieżki rowerowe	171	28,5%	78	26%	93	31%	1,840265	0,17492
Szlaki turystyczne	169	28,17%	80	26,67%	89	29,67%	0,6672250	0,41402
Jeziora	282	47%	145	48,33%	137	45,67%	0,4282082	0,51287
Górki narciarskie	135	22,5%	76	25,33%	59	19,67%	2,762246	0,09651
Muzea	78	13%	25	8,33%	53	17,67%	11,55320	0,00068
Razem	1375		646		729			

Źródło: badania własne

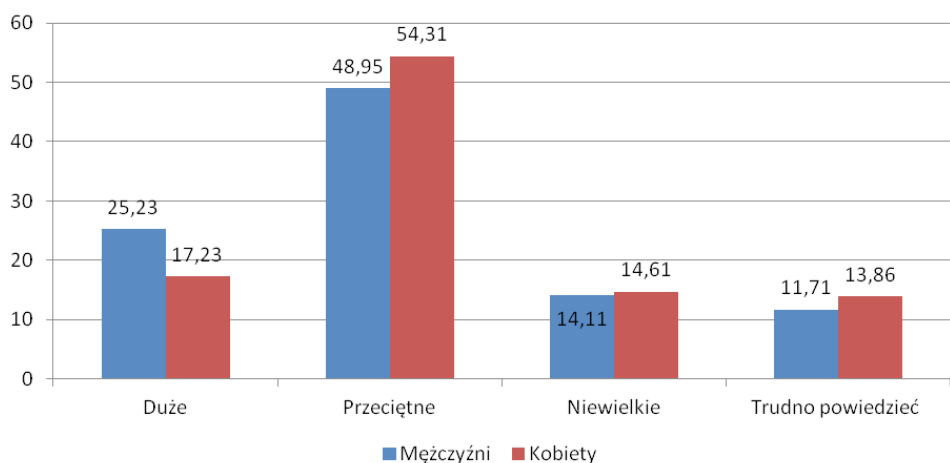
Kolejne pytanie stanowi kontynuację wcześniejszych rozważań. Pytanie miało charakter wielokrotnego wyboru, więc wybory nie sumują się do 100%. Osoby młode wypowiadały się na temat walorów turystycznych, które najbardziej je interesują (tab. 32). Badani wskazali w swoich odpowiedziach: parki – 49,5% oraz jeziora – 47%. Natomiast najmniejszą liczbę wskazań uzyskały: muzea – 13% i obiekty sakralne – 13,5%. Wskazane walory turystyczne odzwierciedlają sposoby spędzania wolnego czasu przez młode osoby, które chętniej wybierają aktywny wypoczynek na łonie natury niż korzystanie z dóbr kultury materialnej.

Chi² Pearsona -3,824613, df = 4, p = 0,28104

Wykres nr 10. Jak młodzież ocenia możliwości rozwojowe powiatu bialskiego? (%)

Źródło: badania własne

Wykres nr 11. Ocena możliwości rozwojowych powiatu bialskiego według płci (%)

Źródło: badania własne

Młodzież poproszono o ocenę możliwości rozwojowych powiatu bialskiego (wyk. 10). Zarówno studenci, jak i uczniowie ocenili je jako przeciętne – studenci – 50,33% i uczniowie – 52,33%. Zdecydowanie mniejszą grupę respondentów stanowiły osoby oceniające ten potencjał jako duży: studenci – 24,67% i uczniowie – 18,67%. Odpowiedzi rozłożyły się równo w dwóch kategoriach: „niewielkie” i „trudno powiedzieć”. Odpowiedzi na to pytanie ze względu na

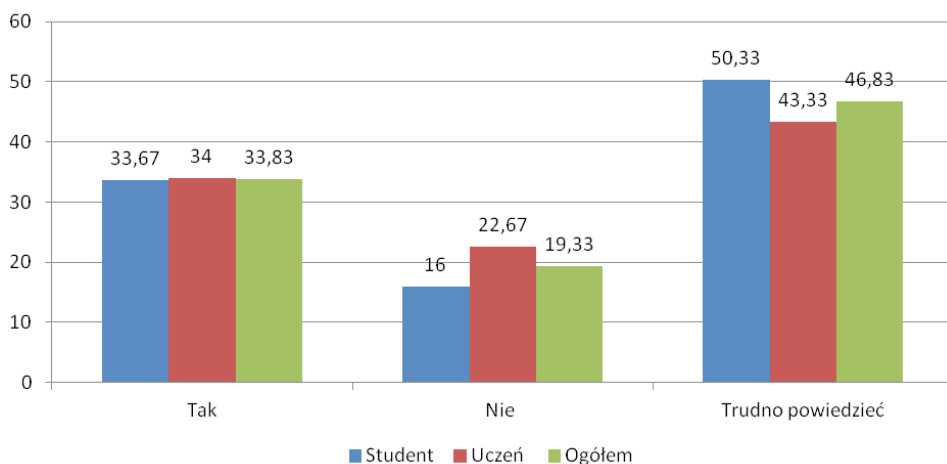
płeć rozkładały się następująco: najwięcej było odpowiedzi w obu grupach w kategorii „przeciętny” – mężczyźni – 48,95%, natomiast kobiety – 54,31% (wyk. 11). W badaniach kapitału intelektualnego, które było przeprowadzone na terenie województwa lubelskiego, podkreślono, że jest ono jednym z najbardziej niekorzystnych regionów Unii Europejskiej. Studenci w tych badaniach wskazywali na główne bariery uniemożliwiające rozwój: brak wystarczających perspektyw zawodowych i edukacyjnych, trudności związane z bazą transportową. Problemem lubelskiej gospodarki jest niska wydajność pracy, niekorzystna struktura gospodarki, mała konkurencyjność i innowacyjność oraz dominacja rolnictwa jako sektora o niskiej wartości dodanej. Niekorzystnym zjawiskiem jest też niewielkie tempo modernizacji i wymiany majątku trwałego. Rozwój przedsiębiorczości charakteryzuje się niskim tempem wzrostu. Wyniki badań potwierdzają tendencję z województwa lubelskiego, gdyż respondenci najczęściej oceniają możliwości rozwojowe powiatu bialskiego jako „przeciętne”.

Tabela nr 33. Komu żyje się lepiej w opinii młodzieży

	Ogół		Uczniowie szkół średnich		Studenci		Wartość testu Chi kwadrat Pearsona	
	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Chi kwadrat	p
Komu według Ciebie żyje się lepiej?								
Rolnikom	133	22,17%	70	23,33%	63	21%	0,4733461	0,49145
Prywatnym przedsiębiorcom	320	53,33%	158	52,67%	162	54%	0,1071429	0,74342
Lekarzom	362	60,33%	189	63%	173	57,67%	1,782813	0,18180
Nauczycielom	120	20%	62	20,67%	58	19,33%	0,1666667	0,68309
Osobom duchownym	263	43,83%	137	45,67%	126	42%	0,8191265	0,36544
Bezrobotnym	78	13%	38	12,67%	40	13,33%	0,0589449	0,80817
Razem	1276		654		622			

Źródło: badania własne

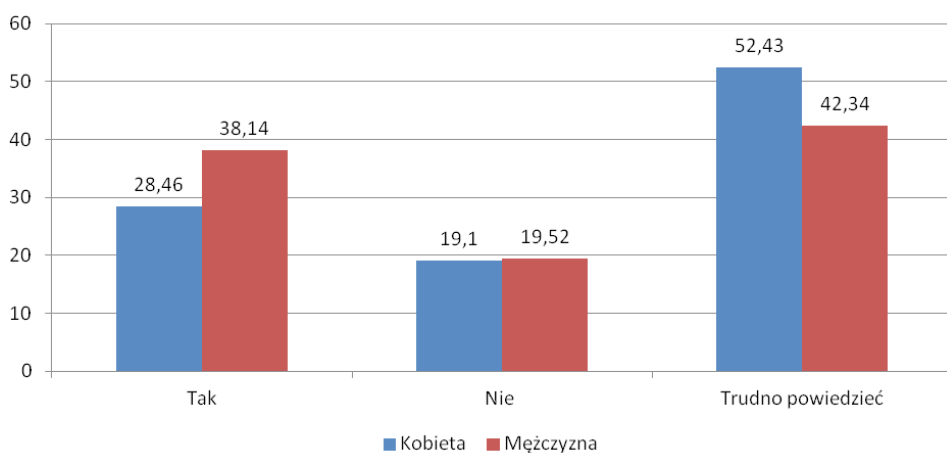
Pytanie miało charakter wielokrotnego wyboru, więc wybory nie sumują się do 100%. W opinii młodych respondentów najlepiej w obecnych czasach żyje się lekarzom – według 60,33%, przedsiębiorcom prywatnym – według 53,33% i osobom duchownym – według 43,83% (tab. 33). Najgorzej oceniana jest przez respondentów grupa bezrobotnych – 13%. Wyniki te pokrywają się z tendencją obserwowaną w badaniach ogólnopolskich na przestrzeni ostatnich lat. Na badaną kategorię nie miała wpływu płeć respondentów oraz miejsce zamieszkania.

Chi² Pearsona -5,022597, df = 2, p = 0,08116

Wykres nr 12. Czy jesteś dumny/a z faktu, iż mieszkasz w powiecie bialskim? (%)

Źródło: badania własne

Wykres nr 13. Poczucie dumy wynikające z faktu zamieszkiwania powiatu bialskiego ze względu na płeć (%)

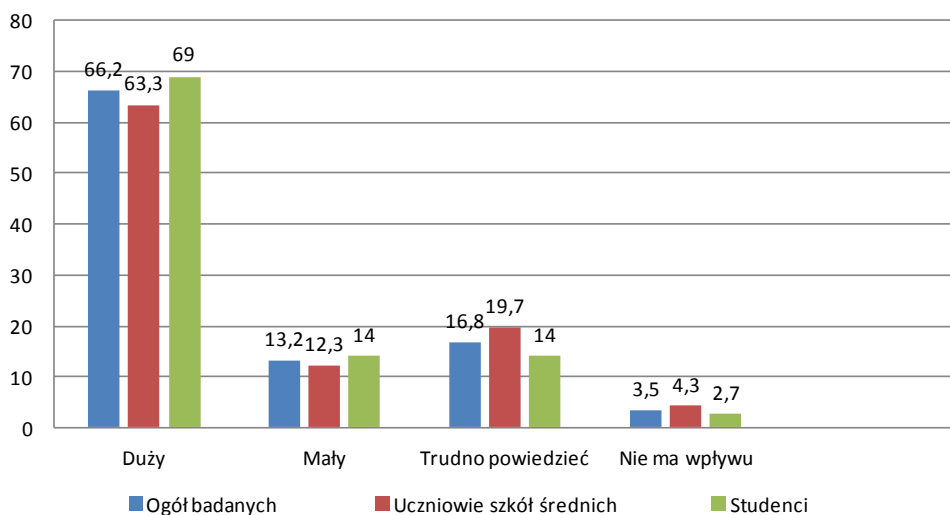
Źródło: badania własne

Większość odpowiedzi na pytanie: *Czy jesteś dumny z faktu, iż mieszkasz w powiecie bialskim?* wskazuje na brak zdecydowania obydwu grup respondentów: studenci stanowili 50,33%, natomiast uczniowie – 43,33% (wyk. 12, 13). Podobne wyniki uzyskano, biorąc pod uwagę płeć badanych: kobiety stanowiły 52,43%, a mężczyźni – 42,34%. Na badaną kategorię nie miało wpływu miejsce zamieszkania respondentów. Uzyskane wyniki badań potwierdzają tendencję respondentów do braku zdecydowania co do rozpatrywanych kate-

gorii: walorów turystycznych, edukacyjnych, kulturowych i ogólnej atrakcyjności powiatu bialskiego.

4.2. Autorytety młodzieży z powiatu bialskiego

W kategoriach socjologicznych młodzież może być postrzegana jako siła sprawcza zmiany społecznej. Jej opinie, oceny stają się w pewnym sensie prognozą transformacji społeczeństwa polskiego. W kolejnej części badań starano się zidentyfikować wartości i autorytety badanej młodzieży, ocenić jej stosunek do starszego pokolenia oraz to, jak ocenia siebie jako siłę gotową do wpływania na otaczającą ją rzeczywistość. Dokonane w tej części analizy są istotną kategorią opisu grupy badawczej, można stwierdzić, jaki jest młody człowiek i co jest dla niego ważne, a co nieistotne i niewarte podejmowania wysiłku. Dlatego zapytano uczniów i studentów o opinie na temat tego, czy współczesna młodzież ma wpływ na kształtowanie otaczającej ją rzeczywistości.

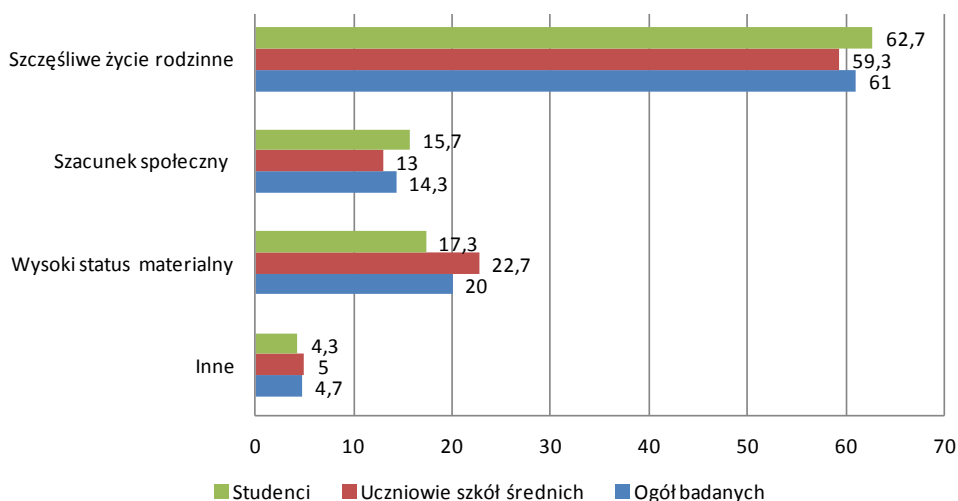
Chi² Pearsona -7,10, df = 5, p = 0,21358

Wykres nr 14. Wpływ młodzieży na rzeczywistość w opiniach badanych (%)

Źródło: badania własne

Młodzież sądzi, że ma duży wpływ na kształt rzeczywistości, tego zdania było 66,2% badanych (wyk. 14). Przeciwną opinię wyraziło 3,5% badanych. Nie zaobserwowano istotnych różnic między studentami i uczniami szkół średnich. Na badaną kategorię nie miało wpływu ani miejsce zamieszkania, ani płeć respondentów. Przekonania badanych osób można ocenić pozytywnie. Wskazują, że młodzież charakteryzuje przekonanie o posiadaniu siły sprawczej kreującej jej przyszłość. Młodzi ludzie wierzą, że mogą zmieniać środowisko, w którym

funkcjonują na co dzień. Brak decyzji w tej sprawie deklarowało 16,8% badanych, nieco częściej byli to uczniowie szkół średnich (uczniowie 19,7%, studenci – 14%). O małym wpływie na zmianę rzeczywistości było przekonanych 13,2% badanych osób. Kontynuując problematykę badawczą w przyszłości, warto będzie zapytać o konkretne pomysły lub sektory życia, w których młodzi ludzie chcieliby dokonać transformacji otaczającej rzeczywistości.

Chi² Pearsona -31,15, df = 30, p = 0,408

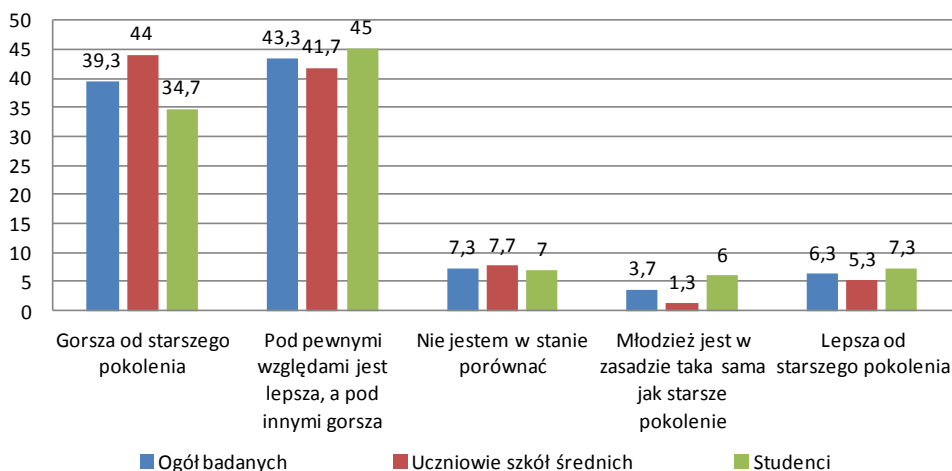
Wykres nr 15. Rozumienie pojęcia „sukces życiowy” (%)

Źródło: badania własne

Wszechobecny konsumpcjonizm sugeruje, że młodzi ludzie będą rozumieli sukces życiowy w kontekście wysokiego statusu materialnego. Jednak opinia młodzieży przeczy tej tezie. Zaledwie 17,3% osób dokonało takiego wyboru (wyk. 15). Brak przywiązania do statusu ekonomicznego może wynikać z faktu, że większość badanych ze względu na kontynuację edukacji jest pod opieką rodziców i samodzielnie nie ponosi odpowiedzialności za utrzymanie. Na nieco niższym poziomie wyborów młodzieży funkcjonowało przekonanie, że sukces życiowy należy utożsamiać z szacunkiem społecznym – 15,7% wyborów. Najczęściej młodzi ludzie wskazywali znaczenie rodziny jako wyznacznika sukcesu życiowego (62,7%). Mimo transformacji rodziny, powstawania wielu jej nowych form, kryzysów współczesnej rodziny w ocenie młodzieży ma ona nadal ogromne znaczenie.

Niektórzy spośród badanych podali swoje propozycje definiowania, określania sukcesu. Wśród tej kategorii „inne” można odnaleźć następujące wypowiedzi: „trzymanie się wysokich norm moralnych”, „spełnienie siebie”, „poczucie stabilności”, „poczucie szczęścia”, „spełnienie marzeń”, „spełnienie swych marzeń ambicji i radość ze swojego życia”. Zwracano więc uwagę, że sukces życiowy to także subiektywne poczucie szczęścia, spełnienia. Kilkakrotnie młodzi ludzie pisali, że

sukces rozumieją jako sumę wymienionych kategorii, a więc posiadanie rodziny, szacunek społeczny i wysoki status materialny. Nie odnotowano w pytaniu istotnych różnic między opiniami uczniów i studentów w omawianej kwestii.

Chi² Pearsona -13,654, df = 4, p = 0,008

Wykres nr 16. Jaka jest według Ciebie młódzież w porównaniu ze starszym pokoleniem? Porównanie młódzieży i starszego pokolenia (%)

Źródło: badania własne

Okazało się, że niewiele osób badanych uważało, że współczesna młódzież jest lepsza od starszego pokolenia – 6,3% (wyk. 16). Chociaż między grupami nie wystąpiły istotne różnice, okazuje się, że uczniowie nieco częściej wskazywali, że młódzież jest gorsza od starszego pokolenia, zaś studenci częściej uważali, że pod pewnymi względami młódzież jest lepsza, pod innymi gorsza. Te dwie opinie dominowały w wyborach badanej grupy (młódzież jest pod pewnymi względami gorsza, pod innymi lepsza – 43,3%, młódzież jest gorsza – 39,3% badanych). Niewielka część grupy była niezdecydowana – 7,3%, jeszcze mniej osób badanych uważało, że nie ma różnic między starszym pokoleniem a pokoleniem współczesnej młódzieży (3,7% badanych).

Pokolenie młodsze zazwyczaj opuszcza dom i „odrywa się” od rodziców i dziadków. W Polsce więzi pokoleniowe są bardziej intensywne, silniejsze. Członkowie rodziny często są sobie bliscy emocjonalnie, ale także przestrzenie, mieszkając w jednym domu. Taki stan charakteryzuje sytuację młódzieży licealnej, ale także dużej części studentów. Może silne więzi rodzinne, międzypokoleniowe, wzajemna akceptacja, szacunek wobec starszych kierować opiniami badanych. Dlatego wskazywali, że tylko pod pewnymi względami młódzież jest lepsza od starszego pokolenia. Zadziwia opinia licznej grupy osób badanych, ponad 39,3%, wskazująca, że młódzież jest gorsza od starszego pokolenia.

Na opinię tę nie miała wpływu płeć badanych, ale wpływało miejsce ich zamieszkania.

Tabela nr 34. Porównanie młodzieży i starszego pokolenia a miejsce zamieszkania badanych

Liczba mieszkańców/ miejsce zamieszkania Odpowiedzi: młodzież w porównaniu ze starszym pokoleniem jest:	Ponad 50 tys.		20-50 tys.		Do 20 tys.		Wieś		Razem	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Gorsza	51	33,55%	28	45,16%	28	40,00%	129	40,82%	236	39,33%
Pod pewnymi względami lepsza, pod innymi gorsza	63	41,45%	22	35,48%	29	41,43%	146	46,20%	260	43,33%
Nie jestem w stanie porównać	9	5,92%	5	8,06%	5	7,14%	25	7,91%	44	7,33%
Taka sama	8	5,26%	4	6,45%	3	4,29%	7	2,22%	22	3,67%
Lepsza	21	13,82%	3	4,84%	5	7,14%	9	2,85%	38	6,33%
Razem	152	25,33%	62	10,33%	70	11,67%	316	52,67%	600	100,00%

Chi² Pearsona -28,330, p = 0,005

Źródło: badania własne

Największe różnice widać w kategoriach skrajnych: „młodzież jest lepsza...” i „młodzież jest gorsza...” (tab. 34). Opinię, że młodzież jest obecnie gorsza, wyraziło mniej osób z miejscowości powyżej 50 tysięcy mieszkańców (33,55%), a więcej tych, którzy mieszkają na wsi (40,82%). Natomiast więcej mieszkańców miast powyżej 50 tysięcy mieszkańców (13,82%) w porównaniu z młodzieżą wiejską (2,85%) sądziło, że młodzież jest lepsza od starszego pokolenia.

O autorytetach możemy mówić zarówno w odniesieniu do sfery publicznej, jak i prywatnej. W kolejnym pytaniu próbowano dowiedzieć się, czy młodzi ludzie posiadają autorytety. Kto jest tym autorytetem? Czy starsze pokolenie stanowi autorytet w opiniach młodzieży, a może są to postacie życia publicznego, kultury lub sportu?

Tabela nr 35. Autorytety badanej młodzieży

	Ogół		Uczniowie szkół średnich		Studenci		Wartość testu Chi kwadrat Pearsona	
	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Chi kwadrat	p
Kto jest Twoim autorytetem?								
Rodzice	447	74,5%	219	73,0%	228	76,0%	0,71	0,3992
Dziadkowie	159	26,6%	74	24,7%	85	28,3%	1,04	0,3089
Inni członkowie rodziny	57	9,5%	29	9,7%	28	9,3%	0,19	0,8893
Nauczyciele	58	9,7%	18	6,0%	40	13,0%	9,24	0,0024
Duchowni	30	5,0%	13	4,3%	17	5,7%	0,56	0,4537
Przyjaciele	136	22,7%	70	23,3%	66	22,0%	0,15	0,6965
Sportowcy	143	23,8%	73	24,3%	70	23,3%	0,08	0,7738
Piosenkarze	53	8,3%	32	10,7%	21	7,0%	2,5	0,1135
Politycy	20	3,3%	12	4,0%	8	2,7%	0,83	0,3630

	Ogół		Uczniowie szkół średnich		Studenci		Wartość testu Chi kwadrat Pearsona	
	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Chi kwadrat	p
Biznesmeni	93	15,5%	44	14,7%	49	16,3%	032	0,5727
Nikt nie jest dla mnie autorytetem	54	9%	28	9,3%	26	8,7%	0,08	0,7754
Razem	1250		612		638			

Źródło: badania własne

Kolejne pytanie stanowi kontynuację wcześniejszych rozważań. Pytanie miało charakter wielokrotnego wyboru, więc wybory nie sumują się do 100%. Młodzież posiada ugruntowane opinie o podmiotach, które stanowią dla nich autorytety. Zaledwie 9% badanych twierdziło, że autorytetów nie posiada (tab. 35). Okazuje się, że w opinii $\frac{3}{4}$ grupy to rodzice są największymi autorytetami. Co czwarty badany wskazywał na dziadków. Autorytetami są zazwyczaj osoby znaczące, które cieszą się uznaniem, szacunkiem, mają wpływ na zachowania młodzieży. Można pozytywnie ocenić sytuację, że taką opinię mają młodzi ludzie o swoich rodzicach i dziadkach. Chociaż zauważamy rozluźnienie więzów rodzinnych, w każdym badaniu socjologicznym rodzice okazują się autorytetami.

Nieco częściej niż co piąty badany twierdził, że autorytetem jest znany sportowiec lub ktoś z jego najbliższych przyjaciół. Biznesmeni byli uważani za autorytety przez 15,5% badanej młodzieży. Kolejną wybraną grupę (ok. 10%) stanowili nauczyciele, inni członkowie rodziny, ewentualnie piosenkarze. Sporadycznie wybierano polityków lub duchownych. Wyniki tych badań wpisują się w reprezentatywne badania Polaków (CBOS) i młodych Polaków (OBOP). Nie odnotowano w pytaniu istotnych różnic między opiniami uczniów i studentów oprócz kategorii „Nauczyciele”. Studenci istotnie częściej wskazywali nauczycieli jako autorytety (studenci 13%, uczniowie 6%). Na wybory nie wpłynęło miejsce zamieszkania. Na niektóre kategorie dokonywanych wyborów miała wpływ płeć respondentów.

Tabela nr 36. Autorytety badanej młodzieży a płeć badanych

		Mężczyźni		Kobiety		Razem	
		Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów
Rodzice Chi kwad. 0,9185 p = 3,337	Tak	243	72,97%	204	76,40%	447	74,50%
	Nie	90	27,03%	63	23,60%	153	25,50%
	Razem	333	55,50%	267	44,50%	600	100,00%

		Mężczyźni		Kobiety		Razem	
		Liczba wybo- rów	% wybo- rów	Liczba wybo- rów	% wybo- rów	Liczba wybo- rów	% wybo- rów
Dziadkowie Chi kwad. 5,1949 p = 0,022	Tak	257	77,18%	184	68,91%	441	73,50%
	Nie	76	22,82%	83	31,09%	159	26,50%
	Razem	333	55,50%	267	44,50%	600	100,00%
Inni członk. rodz. Chi kwad. 5,195 p = 0,022	Tak	303	90,99%	240	89,89%	543	90,50%
	Nie	30	9,01%	27	10,11%	57	9,50%
	Razem	333	55,50%	267	44,50%	600	100,00%
Nauczyciele Chi kwad. 3,9951 p = 0,045	Tak	25	7,51%	33	12,36%	58	9,67%
	Nie	308	92,49%	234	87,64%	542	90,33%
	Razem	333	55,50%	267	44,50%	600	100,00%
Duchowni Chi kwad. 2,2098 p = 0,646	Nie	318	95,50%	252	94,38%	570	95,00%
	Tak	15	4,50%	15	5,62%	30	5,00%
	Razem	333	55,50%	267	44,50%	600	100,00%
Przyjaciele Chi kwad. 4,2283 p = 0,039	Tak	65	19,52%	71	26,59%	136	22,67%
	Nie	268	80,48%	196	73,41%	464	77,33%
	Razem	333	55,50%	267	44,50%	600	100,00%
Sportowcy Chi kwad. 12,909 p = 0,0003	Tak	98	29,43%	45	16,85%	143	23,83%
	Nie	235	70,57%	222	83,15%	457	76,17%
	Razem	333	55,50%	267	44,50%	600	100,00%
Piosenkarze Chi kwad. 0,0286 p = 0,8655	Nie	303	90,99%	244	91,39%	547	91,17%
	Tak	30	9,01%	23	8,61%	53	8,83%
	Razem	333	55,50%	267	44,50%	600	100,00%
Politycy Chi kwad. 1,7613 p = 0,1845	Nie	319	95,80%	261	97,75%	580	96,67%
	Tak	14	4,20%	6	2,25%	20	3,33%
	Razem	333	55,50%	267	44,50%	600	100,00%
Biznesmeni Chi kwad. 7,903 p = 0,0049	Nie	269	80,78%	238	89,14%	507	84,50%
	Tak	64	19,22%	29	10,86%	93	15,50%
	Razem	333	55,50%	267	44,50%	600	100,00%
Nikt Chi kwad. 2,9960 p = 0,834	Tak	36	10,81%	18	6,74%	54	9,00%
	Nie	297	89,19%	249	93,26%	546	91,00%
	Razem	333	55,50%	267	44,50%	600	100,00%

Źródło: badania własne

Sportowcy i biznesmeni częściej byli autorytetami mężczyzn (tab. 36), natomiast kobiety, wymieniając autorytety, częściej wskazywały na nauczycieli i przyjaciół.

Zapytano badaną młodzież, czy chciałaby coś zmienić w swoim życiu, a jeśli tak, to co. Pytanie miało charakter otwarty, by umożliwić prezentację własnych wypowiedzi respondentów. Najczęściej pojawiały się odpowiedzi sugerujące, że młodzi ludzie są zadowoleni z obecnej sytuacji i nie chcieliby nic zmieniać. Tych wypowiedzi zarejestrowano 371, co stanowi 61,8% badanej grupy. Pozostałe opinie najczęściej pojawiały się w indywidualnych przypadkach lub były wyrażane w podobny sposób przez dwie, trzy osoby.

Wypowiedzi badanych, w których wyrażone zostały propozycje zmian, można ująć w pięć kategorii: zmiany związane z sytuacją finansowo-materiałną (w tym zawodową), zmiany dotyczące cech osobowościowych, nawyków, zachowań, cech fizycznych i stylu życia. Trzecia grupa to wypowiedzi skoncentrowane na szkole, nauce, studiach. Kolejną grupę tworzą propozycje dotyczące sytuacji społecznych i relacji społecznych młodzieży. Wyróżniono też grupę wypowiedzi „innych”, trudnych do sklasyfikowania w wyróżnionych wcześniej grupach.

Oto propozycje zmian, których chcieliby dokonać respondenci w swoim życiu, w podziale na wyróżnione kategorie:

1. Poprawa sytuacji finansowej, materialnej, zawodowej:

- „spełnić swoje marzenia co do pracy i zarobków”,
- „nie chcę zarabiać 1500 brutto przez całe życie i wegetować”,
- „chciałabym założyć stadninę koni”,
- „otworzyć kwiaciarnię”,
- „lepszą sytuacją finansową”,
- „chciałbym więcej zarabiać”, „wynagrodzenie w pracy”, „więcej kasy”,
- „chciałbym zmienić passata na golfa” (samochód),
- „usamodzielić się”,
- „chciałbym się usamodzielić i stać się niezależny od rodziców”,
- „ilość posiadanych pieniędzy”,
- „chciałbym mieć więcej pieniędzy”,
- „pójść do dobrze płatnej pracy”,
- „wyjść z długów”,
- „chcę wyjechać do USA”,
- „chciałbym zmienić telefon”,
- „zmienić mieszkanie”,
- „chcę zdobyć wyższe wykształcenie i znaleźć dobrą pracę”.

2. Zmiana swoich nawyków lub cech:

- „zwalczyć lenistwo, nie chciałbym palić papierosów”,
- „zacząć zdrowy tryb życia”,
- „znaleźć miłość”,
- „być bardziej zorganizowaną, odpowiedzialną osobą”,
- „zdobyć większą motywację”,
- „lepiej wyrażać swoje zdanie”,
- „być bardziej punktualnym”,
- „rozwijać pasję”,
- „chciałabym być bardziej ambitna”,

- „chciałbym być mniej leniwy”,
 - „być zdecydowanym optymistą, podejmować ryzyko”,
 - „chciałbym umieć być w pełni szczęśliwy”,
 - „tak, większa wiara w drugiego człowieka”,
 - „potrafić działać, a nie myśleć”,
 - „być lepszą wersją samego siebie”,
 - „chciałbym konsekwentnie wypełniać zamierzone cele”,
 - „nauczyć się prawdziwie kochać”,
 - „chciałbym być bardziej konsekwentny”,
 - „chciałabym zmienić swoją przeszłość i błędy, które popełniałam”,
 - „chciałbym nie popełnić błędów, moje życie inaczej wyglądałoby”,
 - „więcej pewności siebie”,
 - „zmienić wzrost”,
 - „zmienić wagę, schudnąć” – kilkakrotnie,
 - „chcę zmienić swoją kondycję fizyczną”.
3. Zmiany dotyczące szkoły lub nauki w szkole:
- „zmienić szkołę, zmienić kierunek” – kilkakrotnie,
 - „żebym wziął się za siebie i poszedł na studia i żebym zmienił świat na lepszy”,
 - „pójść do innej szkoły”,
 - „zmienić swoje podejście do nauki, chciałbym lepiej się uczyć”,
 - „przykładać większą wagę do nauki”,
 - „muszę zacząć się uczyć”,
 - „zwiększyć nacisk na naukę”,
 - „stosunek do nauki i alkoholu”.
4. Zmiany związane z relacjami społecznymi badanych:
- „chciałabym zmienić otoczenie”,
 - „chciałbym zmienić dziewczynę”, „chciałbym mieć dziewczynę”,
 - „chciałbym poznać dziewczynę”, „znaleźć partnerkę na całe życie” – kilkakrotnie,
 - „szacunek od rodziców”,
 - „zmienić osoby w klasie”,
 - „chciałbym być bardziej aktywny w społeczeństwie”,
 - „zmienić kontakt z bliskimi”,
 - „zmienić relacje z ludźmi”,
 - „więcej asertywności” – kilkakrotnie,
 - „chciałbym mieć więcej czasu dla znajomych”,
 - „zmienić stosunek do społeczeństwa”.
5. Inne wypowiedzi, ważne, ale trudne do skategoryzowania:
- „mieszkać w mieście”, „zmienić miejsce zamieszkania”, „zmienić miasto” – kilkakrotnie,
 - „chciałabym być bardziej zdrowa”, „zmienić stan zdrowotny” – kilkakrotnie,
 - „zmienić status społeczny”,
 - „chciałbym/chciałabym odnaleźć swoje powołanie”,

- „wszystko, całe życie, jest dużo takich rzeczy” – kilkakrotnie,
- „poznawać więcej ludzi z całego świata”,
- „źle podjęte decyzje”,
- „chcę umrzeć”.

Młodzież myśli o swojej przyszłości. Wiele osób wyraża opinię związaną z poprawą kondycji finansowej, posiadaniem dobrej pracy. Pojawiają się konkretne propozycje; kwiaciarnia, stadnina koni, wyjazd do USA. Wystąpiły też materialne cele, takie jak zmiana samochodu czy telefonu.

Młodzież zdaje sobie sprawę ze swoich słabych stron, chciałyby być bardziej punktualna, asertywna, mniej leniwa, konsekwentna, może bardziej ambitna i oczywiście duże znaczenie przypisywane jest miłości (np. wyrażone pragnieniem, by nauczyć się prawdziwie kochać). Kilka wypowiedzi związanych było ze zmianą stylu życia: zdrowo się odżywiać, nie palić, rozwijać swoje pasje.

Ponieważ badano osoby aktywne w procesie edukacyjnym, nie dziwi sytuacja, że propozycje zmian dotyczą tego sektora. Część badanych myśli o zmianie szkoły lub kierunku studiów. Wiele wypowiedzi dotyczy chęci zwiększenia nacisku na naukę.

Młodzież pisała o chęci poprawy relacji z bliskimi, zmianie otoczenia społecznego, posiadania więcej czasu dla przyjaciół, kilka osób chciałoby poznać dziewczynę, nawet „partnerkę na całe życie”.

W kategorii „Inne” pojawiła się drastyczna wypowiedź, którą zamieszczono na końcu. Młody człowiek nie widzi sensu życia i myśli o śmierci. Ponadto kilka osób chciałoby zmienić miejsce zamieszkania lub nawet całe życie. Pojawiają się refleksje o niewłaściwych decyzjach, szukaniu swojego powołania, miejsca w życiu.

Podsumowując wypowiedzi badanych uczniów i studentów, należy zauważyć, że są dojrzałe, przemyślane. Młodzi ludzie w sposób odpowiedzialny piszą o swojej przyszłości i planowanych zmianach.

4.3. Wartości, postawy i zachowania moralne badanej młodzieży

Na gruncie polskim problematyką moralności zajmowali się badacze różnych dyscyplin naukowych. Ten fakt spowodował, że istnieje wiele różnorodnych określeń i interpretacji, które do dnia dzisiejszego nie doczekały się jasnej i precyzyjnej wykładni definicyjnej. Spowodowane to było również niejednoznacznością tego terminu, który z punktu widzenia nauk społecznych analizujących ten termin w perspektywie zmieniających się społeczeństw staje się szczególnie trudny do doprecyzowania. Można stąd domniemywać, że wraz z rozwojem społeczeństw pluralistycznych rozwija się również permanentny imperatyw refleksji nad znaczeniem moralności w świadomości jednostkowej i zbiorowej.

Według J. Mariańskiego obecnie możemy wyróżnić dwa modele badania moralności. Pierwszy odwołuje się do modelu moralności uznawanego przez większość członków badanego środowiska społecznego, zwanego modelem środowiskowym lub empiryczno-statystycznym, i drugiego, uznawanego autorytatywnie za obowiązujący przez instytucje propagujące określone ideały etyczne, zwanego modelem normatywno-instytucjonalnym.

W modelu empiryczno-statystycznym ujmuje się moralność środowiskową (konwencjonalną), czyli społeczną formę moralności, obiegową w danym środowisku społecznym. Nie jest to więc moralność ujmowana z punktu widzenia wartości i norm jakiegoś systemu etycznego, lecz faktycznie funkcjonująca w społeczeństwie globalnym lub jego substrukturach społecznych⁹⁹.

Instytucjonalny model jest związany z określonym systemem etycznym i jego oczekiwaniami. Empiryczna weryfikacja tego modelu polega na zbadaniu stopnia konformizmu, czyli większej lub mniejszej zgodności z wymaganiami systemu etycznego. Można w związku z tym powiedzieć, że im większy jest stopień konformizmu, tym wyższa moralność – i odwrotnie. Każde odejście od modelu instytucjonalnego jest traktowane jako pomniejszona moralność lub nawet jako niemoralność¹⁰⁰.

Z perspektywy socjologicznej moralność, obok m.in. wartości, prawa, zwyczajów, wiedzy, symboli, należy do kategorii kultury. Kultura według P. Sztompki jest tym, „co ludzie czynią, myślą i posiadają, co w istocie obejmuje szerokie spektrum życia człowieka. Określa ona sposób funkcjonowania, pożądane wzory myślenia i działania. Jest ramą, w jakiej człowiek funkcjonuje. System aksjonormatywny czy w innej terminologii zwany społecznym systemem normatywnym jest centralnym segmentem kultury, w którym mieszczą się reguły społeczne dotyczące ludzkich działań”¹⁰¹. Reguły mogą przybierać „formę imperatywów kulturowych w postaci: zakazów i nakazów lub też „łagodniejszych” form, jak przyzwolenia czy preferencje. Imperatywy kulturowe są kategoriowymi żądaniami pewnego sposobu postępowania lub pewnego celu”¹⁰². Przyzwolenia zwykle są formułowane w pośredni sposób, występują jako logiczny wniosek w przypadku braku konkretnego imperatywu kulturowego. Jeśli nie ma nakazu lub zakazu, to znaczy, że dane działanie jest dozwolone. Preferencje zaś określają ewentualne właściwe postępowanie, do którego jednocześnie nie można nikogo zmusić.

4.3.1. Wartości młodzieży powiatu bialskiego

Kluczowe pytanie kierowane do młodych ludzi dotyczyło ich klasyfikacji wartości. Osoby badane dokonywały wyboru trzech najważniejszych wartości.

⁹⁹ J. Mariański, *Socjologia moralności*, RW KUL, Lublin 2006, s. 258.

¹⁰⁰ Tamże, s. 260.

¹⁰¹ P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Znak, Kraków 2002, s. 258.

¹⁰² Tamże, s. 259.

Tabela nr 37. Wartości badanej młodzieży

	Ogół		Uczniowie szkół średnich		Studenci		Wartość testu Chi kwadrat Pearsona	
	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Chi kwadrat	p
Spośród podanych wartości zakresł trzy, które według Ciebie są ważne.								
Szacunek	399	66,5%	203	67,7%	196	65,3%	0,37	0,5487
Wiara w Boga	174	29,0%	85	28,3%	89	29,7%	0,13	0,7189
Przyjaźń	213	35,5%	113	37,7%	100	33,3%	1,23	0,2674
Miłość	294	49,0%	145	48,3%	149	49,7%	0,11	0,7439
Odpowiedzialność	134	22,3%	60	20,0%	74	24,7%	1,89	0,1700
Uczciwość	246	41,0%	118	39,3%	128	42,7%	0,69	0,4065
Rodzina	275	45,8%	130	43,3%	145	48,3%	1,51	0,2191
Pokój	71	11,8%	22	7,3%	49	16,3%	11,65	0,0006
Solidarność	66	11,0%	26	8,7%	40	13,3%	3,34	0,0678
Praca	99	16,5%	43	14,3%	56	18,7%	2,04	0,1528
Zdrowie	252	42,0%	106	35,3%	146	48,7%	10,95	0,0009
Mądrość	113	18,8%	48	16,0%	65	21,7%	3,15	0,0759
Suma	2336		1099		1237		6,79	0,0790

Pytanie miało charakter wielokrotnego wyboru, więc wybory nie sumują się do 100%.

Źródło: badania własne

Najważniejszymi wartościami w opiniach osób badanych były (tab. 37):

1. szacunek – 66,5% wyborów
2. miłość – 49,0% wyborów
3. rodzina – 45,8% wyborów
4. zdrowie – 42,0% wyborów
5. uczciwość – 41,0% wyborów.

Hierarchia nieco się różniła u uczniów i studentów, lecz różnice w wielkości kategorii okazały się nieistotne ze statystycznego punktu widzenia. Według uczniów szkół średnich najważniejsze wartości to: szacunek (67,7% wyborów), miłość (48,3% wyborów), rodzina (43,3% wyborów), uczciwość (39,3% wyborów), zdrowie (35,3% wyborów). Studenci uważali, że najważniejszymi wartościami są: szacunek (65,3% wyborów), miłość (49,7% wyborów), zdrowie (48,7% wyborów), rodzina (48,3% wyborów), uczciwość (42,7% wyborów). Zdrowie, pokój okazały się ważniejszymi kategoriami w ocenie studentów niż uczniów szkół średnich. Na wybór kilku wartości miała wpływ płeć respondentów. Wybory młodzieży korespondują z przedstawianymi w części teoretycznej pracy wynikami badań. H. Świda-Ziemba i Z. Kwieciński wykazali, że dla ówczesnej młodzieży polskiej najważniejszymi wartościami była miłość, małżeństwo i rodzina.

Tabela nr 38. Wartości badanej młodzieży a płeć badanych

	Mężczyźni		Kobiety		Razem	
	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów	Liczba wyborów	% wyborów
Szacunek Chi kwad. 8,3020 p = 0,0040	238	71,47%	161	60,30%	399	66,50%
Wiarą w Boga Chi kwad. 1,8782 p = 0,1705	89	26,73%	85	31,84%	174	29,00%
Przyjaźń Chi kwad. 0,2286 p = 0,6325	121	36,34%	92	34,46%	213	35,50%
Miłość Chi kwad. 13,2728 p = 0,0003	141	42,34%	153	57,30%	294	49,00%
Odpowiedzialność Chi kwad. 3,6079 p = 0,0575	84	25,23%	50	18,73%	134	22,33%
Uczciwość Chi kwad. 2,5018 p = 0,1137	146	43,84%	100	37,45%	246	41,00%
Rodzina Chi kwad. 2,518162 p = 0,11254	143	42,94%	132	49,44%	275	45,83%
Pokój Chi kwad. 0,8359 p = 0,3606	43	12,91%	28	10,49%	71	11,83%
Solidarność Chi kwad. 4,8291 p = 0,0280	45	13,51%	21	7,87%	66	11,00%
Praca Chi kwad. 2,4379 p = 0,1184	62	18,62%	37	13,86%	99	16,50%
Zdrowie Chi kwad. 3,2672 p = 0,0707	129	38,74%	123	46,07%	252	42,00%
Mądrość Chi kwad. 11,7076 p = 0,0006	79	23,72%	34	12,73%	113	18,83%

Źródło: badania własne

Kobiety wydają się być oceniane jako osoby częściej kierujące się emocjami (tab. 38). W badaniach wykazano, że miłość jako wartość istotnie częściej była wybierana przez kobiety, natomiast mądrość, solidarność, szacunek to wartości istotnie częściej wskazywane przez mężczyzn.

4.3.2. Orientacje moralne badanej młodzieży

W tradycyjnych społeczeństwach religia miała ogromny autorytet, wpływała na niemal wszystkie dziedziny życia człowieka. Nadawała sens i znaczenie ludzkiej egzystencji. Zasady moralne były oczywistym, naturalnym elementem życia zbiorowego. W społeczeństwach współczesnych religijne uwarunkowania życia moralnego już nie są tak jednoznaczne i oczywiste. Tym samym Kościół instytucjonalny już nie jest jedynym źródłem tworzenia wspólnego systemu wartości i norm moralnych. „W społeczeństwach, które przełamują bariery parafialnego tradycjonalizmu i tendencji totalitarnych, przyspieszają procesy modernizacji i stykają się z krytyką ideałów nowoczesności z perspektywy postmodernistycznej, myślenie moralne podlega sprzecznym tendencjom. Akceptacja zasad i norm moralnych, oceny postępowania ludzi napotykają granice, z jednej strony, fundamentalizmu, absolutyzmu, rygoryzmu, które stoją na straży zachowania całości społecznej i zabezpieczają koordynację działań zbiorowych, z drugiej strony – utylitaryzmu, relatywizmu, permissywności, które bronią praw jednostek i ich dążeń do realizacji własnych interesów i autonomii osobowości”¹⁰³.

Natomiast H. Świda-Ziemia uważa, że choć „u schyłku XX wieku „normy moralne” zajmują słabą pozycję w wiedzy społecznej współczesnej cywilizacji „postmodernistycznej”, że przestają one funkcjonować jako segmenty społecznej świadomości i jako regulatory postępowania, to jednak dyskusje na te tematy ciągle się toczą, co więcej, można stwierdzić, że w niektórych uniwersach światopoglądowych czy kręgach społeczno-kulturowych – w dalszym ciągu odgrywają nadal dużą rolę”¹⁰⁴.

Problematyką przemian orientacji moralnych społeczeństwa polskiego od lat 80. XX wieku zajmuje się K. Kiciński, który na podstawie badań własnych wyodrębnił cztery odmiany, zastrzegając przy tym, że każda z nich może występować w różnych odmianach. Pierwszą z nich jest orientacja prospołeczna, która charakteryzuje się oceną postępowania własnego czy czyjegoś, konsekwencji, jakie skutki ma ono dla innych. Orientacja godnościowa określa kryterium oceny moralnej jako swoiste „dorastanie” do pewnego wzorca, które stanowi o szczególnej wartości człowieka. Postępowanie niegodne może wprowadzić godzić w innych (tak się dzieje np. gdy swoim tchórzliwym zachowaniem narażamy osobę trzecią), ale wcale tak być nie musi, wystarczy, że godzi w specyficzne dobro własne. Kryterium dobra moralnego w orientacji wzajemnościowej to nie jest bezinteresowne działanie dla dobra innych ani obrona godności własnej, lecz respektowanie zasad wzajemności. Na gruncie tej wizji za człowieka moralnego uznaje się takiego, który rozumie, że wiele zawdzięcza innym, a więc powinien dbać o to, by inni wiele zawdzięczali również jemu.

Traktowanie normy jako prawdy zupełnie oczywistej i brak potrzeby jakiegokolwiek uzasadnienia dla jej określenia charakteryzuje orientację

¹⁰³ A. Jasińska-Kania, *Przekształcenia moralne w Polsce i w Europie*, w: red. M. Marody, *Wymiary życia społecznego*, Scholar, Warszawa 2007, s. 420.

¹⁰⁴ H. Świda-Ziemia, *Młodzież końca tysiąclecia. Obraz świata i bycia w świecie*, Instytut Stosowanych Nauk Społecznych UW, Warszawa 2000, s. 161.

tabuistyczną. Jej nazwa zaczerpnięta została z koncepcji antropologicznej mówiącej o funkcjonowaniu w danej kulturze określonego tabu jako prawdy trwałej i oczywistej. W takim znaczeniu normy społeczne stanowiły wartość samą w sobie i nie wymagały uzasadnień¹⁰⁵.

Przytaczając tezę J. Mariańskiego, możemy uznać, że we współczesnym świecie ścierają się dwie tendencje: uniwersalistyczna i relatywistyczna, tak na poziomie refleksji teoretycznej, jak i w praktycznych zachowaniach codziennych. Uniwersaliści mówią o zasadniczym podobieństwie moralnym ludzi należących do różnych kultur, relatywiści wskazują na zasadniczą ich odmienność. Według pierwszych istnieją normy moralne uniwersalne, odnoszące się do wszystkich ludzi, według drugich – zwłaszcza w skrajnych ujęciach – sądy wartościujące nie mają obiektywnych podstaw i są tylko wyrazem arbitralnych wyborów jednostek. Pytanie, co jest zmienne, a co trwałe w normach i stojących za nimi wartościach moralnych jest niezwykle ważne, także dla socjologa, chociaż nie rozstrzyga on problemu, czy istnieją obiektywne, ogólnie obowiązujące wartości i normy moralne niezależne od świadomości zbiorowej¹⁰⁶.

Badania ogólnopolskie z 2009 roku wykazały, że 14,2% respondentów skłaniało się ku twierdzeniu, że istnieją jasne i niepodważalne zasady, pozwalające odróżnić dobro od zła, stosujące się do każdego i w każdej sytuacji (od 8,1% do 20,1% w poszczególnych miastach). Ponad dwie trzecie ankietowanych optowało za twierdzeniem, że nie istnieją ustalone raz na zawsze zasady pozwalające odróżnić dobro od zła (od 56,1% do 78,4%). Mniej niż co dziesiąty badany nie zgadzał się ani z pierwszym, ani z drugim twierdzeniem i nieco częściej niż co dziesiąty ankietowany nie miał zdania na ten temat. Zdecydowana większość młodzieży kończącej szkołę ponadgimnazjalne jest przekonana o względności norm moralnych i to niezależnie od wielkości miasta¹⁰⁷.

Badania zrealizowane wśród maturzystów z Południowego Podlasia ukazały, że ich „postawy (...) w kwestii ujęcia dobra i zła są stosunkowo klarowne. Nie wykazano pogłębiającej się tendencji do relatywizowania dobra i zła, aczkolwiek 53,3% w dalszym ciągu deklaruje sytuacyjny charakter ujęcia tych twierdzeń. Natomiast w analizowanych badaniach zaznacza się tendencja do absolutyzowania dobra i zła przez respondentów. Wykazano, że 29,6% maturzystów jest przekonanych, że istnieją jasne kryteria określające, co jest dobre, a co złe, oraz to, że mają one zastosowanie do każdego, niezależnie od okoliczności. Natomiast 5,6% odrzuca oba twierdzenia. Ponadto zmniejszył się odsetek niezdecydowanych – 11,5% – którzy na chwilę obecną nie są w stanie jasno określić swoich stanowisk”¹⁰⁸.

¹⁰⁵ Por. K. Kiciński, *Orientacje moralne społeczeństwa polskiego*, w: red. J. Mariański, *Kondycja moralna społeczeństwa polskiego*, WAM, Kraków 2002, s. 142-143.

¹⁰⁶ Por. J. Mariański, *Kryzys moralny czy transformacja wartości. Studium socjologiczne*, TN KUL, Lublin 2001, s. 142-143.

¹⁰⁷ Por. J. Mariański, *Przemiany moralności polskich maturzystów w latach 1994-2009. Studium socjologiczne*, KUL, Lublin 2011, s. 214.

¹⁰⁸ W. Romanowicz, *Stosunek maturzystów Południowego Podlasia do religii, moralności i ekumenizmu*, PSW JP II, Biała Podlaska 2017, s. 225.

W analizowanych badaniach podjęto też problem dotyczący usytuowania przez młodzież odniesień norm moralnych.

Tabela nr 39. Stosunek badanych do ogólnych norm moralnych

Przedstawiam Panu/i dwa twierdzenia, które ludzie czasami wypowiadają na temat dobra i zła. Które jest bliższe Panu/i?	Studenci		Uczniowie		Ogółem	
	Liczba wyborów	%	Liczba wyborów	%	Liczba wyborów	%
Istnieją całkowicie jasne kryteria określające, co jest dobre, a co złe. Mają one zastosowanie do każdego, niezależnie od okoliczności.	162	54,0	141	47,0	303	50,5
Nie ma jasnych i absolutnych kryteriów określających, co jest dobre, a co złe. Dobro i zło zależy w znacznej mierze od okoliczności.	96	32,0	100	33,4	196	32,7
Ani jedno ani drugie	20	6,6	19	6,3	39	6,5
Nie wiem	22	7,4	40	13,3	62	10,3
Razem	300	100,0	300	100,0	600	100,0

Chi² Pearsona - 2,555802, df = 3, p = 0,46529, V Craméra - 0,071

Źródło: badania własne

Powyższe zestawienie w dość jednoznaczny sposób ukazuje stosunek młodzieży do kryteriów podstawowych norm moralnych, jakimi są dobro i zło (tab. 39). Generalnie badana młodzież podziela dwie przeciwstawne sobie orientacje. Ponad połowa (50,5%) badanych uznaje, że istnieją uniwersalne kryteria dobra i zła, 32,7% zajmuje przeciwne stanowisko i neguje powyższą tezę, 6,5% odrzuca oba stanowiska, a co dziesiąty badany (10,3%) na ten temat nie ma zdania.

Szczegółowe analizy statystyczne w przypadku studentów i uczniów szkół średnich nie wykazują istotnych zależności, jedynie unaoczniają fakt, że studenci częściej deklarują poparcie uniwersalistycznej wersji analizowanej normy. Wśród uczniów większy jest odsetek osób charakteryzujących się brakiem jednoznacznego stanowiska i jest wyższy od ogólnej wartości o 3,0%. Również zależność wobec miejsca zamieszkania respondentów nie wykazuje różnic istotnych statystycznie. Uwzględniając dane w tej kwestii, należy odnotować, że najczęściej uniwersalistyczne postawy wobec dobra i zła jako normy moralnej prezentuje młodzież mieszkająca w miastach do 20 tysięcy mieszkańców – 55,7%, zaś za relatywizowaniem dobra i zła opowiada się 41,9% młodzieży z miast o wielkości 20-50 tysięcy mieszkańców. Natomiast młodzież mieszkająca w największych miastach regionu stosunkowo najczęściej – 11,2% odrzuca oba twierdzenia.

Jedyną zmienną niezależną, która wykazuje słabą zależność istotną statystycznie, jest płeć.

Tabela nr 40. Orientacje moralne badanych a płeć

Przedstawiam Panu/i dwa twierdzenia, które ludzie czasami wypowiadają na temat dobra i zła. Które jest bliższe Panu/i?	Mężczyźni		Kobiety	
	Liczba wyborów	%	Liczba wyborów	%
Istnieją całkowicie jasne kryteria określające, co jest dobre, a co złe. Mają one zastosowanie do każdego, niezależnie od okoliczności.	180	54,0	123	46,0
Nie ma jasnych i absolutnych kryteriów określających, co jest dobre, a co złe. Dobro i zło zależy w znacznej mierze od okoliczności.	88	26,5	108	40,6
Ani jedno ani drugie	26	7,8	13	4,8
Nie wiem	39	11,7	23	8,6
Razem	333	100,0	267	100,0

Chi² Pearsona - 14,13701, df = 3, p = 0,0026, V Craméra - 0,153

Źródło: badania własne

Mężczyźni o 8% częściej niż kobiety uznają, że istnieją całkowicie jasne kryteria określające, co jest dobre, a co złe, i mają one zastosowanie do każdego, niezależnie od okoliczności (tab. 40). Zasadnicza różnica pomiędzy kobietami i mężczyznami występuje w kontekście akceptacji tezy relatywizującej dobro i zło. Okazuje się, że 26,4% mężczyzn uważa, że nie ma jasnych i absolutnych kryteriów określających, co jest dobre, a co złe, a dobro i zło zależy w znacznej mierze od okoliczności. Powyższą tezę akceptuje natomiast aż 40,6% kobiet. W przypadku niewielkich różnic dotyczących innych odpowiedzi możemy stwierdzić, że kobiety wyraźniej od mężczyzn cechuje relatywistyczne podejście wobec podstawowego zagadnienia moralnego.

Analiza danych dotyczących ogólnego stosunku młodzieży wobec kryterium dobra i zła zasadniczo wprowadza w szerszą i bardziej sprecyzowaną problematykę moralności. Wiedzę na temat stosunku młodzieży wobec ogólnych norm należy poszerzyć o poznanie instancji, które decydują o tym, jak definiuje ona dobro i zło lub bezpośrednio inspirują do takiego definiowania. W badaniach socjologicznych ugruntowała się tradycja wyróżniająca trzy kryteria uzasadniających dobro i zło, tj. kryterium boskie, społeczne i indywidualne. Badania empiryczne przeprowadzone w Polsce w latach 1994-2009 wykazały, że „nie nastąpiły wyraźne zmiany w ustosunkowaniu się do twierdzenia, że o dobru i złu powinny decydować prawa Boże. Wskaźnik aprobujących te twierdzenia wynosił w 1994 roku 39,9%, w 2009 roku – 40,0%, zwiększył się nieco wskaźnik niezgadających się z tym twierdzeniem (o 3,6%) i zwiększył się wskaźnik odpowiedzi „pośrednich” (o 2,2%)”¹⁰⁹.

¹⁰⁹ J. Mariański, *Przemiany...*, dz. cyt., s. 229.

Tabela nr 41. Prawo Boże jako instancja decydująca o dobru i złu a poszczególne zmienne niezależne (%)

Zmienna niezależna	N	Zgadzam się	N	Nie zgadzam się	N	Trudno powiedzieć	N	Razem
Płeć								
mężczyzna	105	31,5	126	37,8	102	30,6	333	55,5
kobieta	53	19,8	90	33,7	124	46,4	267	44,5
Ogółem	158	26,3	216	36,0	226	37,7	600	100,0
Chi ² Pearsona - 18,21593, df = 2, p = 0,000, V Craméra - 0,741								
student	81	27,0	107	35,7	112	37,3	300	50,0
uczeń	77	25,7	109	36,3	114	38,0	300	50,0
Ogółem	158	26,3	216	36,0	226	37,7	600	100,0
Chi ² Pearsona - 1,263127, df = 2, p = 0,531, V Craméra - 0,123								
Miejsce zamieszkania								
Ponad 50 tys.	49	32,2	56	36,8	47	30,9	152	25,3
20-50 tys.	15	24,2	21	33,9	26	41,9	62	10,3
Do 20 tys.	20	28,5	25	35,7	25	35,7	70	11,7
wieś	74	23,4	114	36,1	128	40,5	316	52,7
Ogółem	158	26,3	216	36,0	226	37,7	600	100,0
Chi ² Pearsona - 6,266347, df = 6, p = 0,394, V Craméra - 0,072								

Źródło: badania własne

Jak wynika z zestawienia, badana młodzież, w porównaniu z zestawieniami ogólnopolskimi, wykazuje niższy zakres akceptacji prawa Bożego, jako wyłącznie decydującego o dobru i złu (tab. 41). Ogólne dane informują, że 26,3% badanych wskazuje na religijne uwarunkowania tej normy. Z taką tezą nie zgadza się 36,0% badanych, a 37,7% na ten temat nie ma zdania. Najwyraźniejszą różnicę w postawach można odnotować w kontekście płci badanych, albowiem prawie o 12% więcej mężczyzn niż kobiet jest skłonnych do akceptacji takiego postulatu. Natomiast kobiety znacznie częściej od mężczyzn dystansują się wobec konkretnej odpowiedzi, bowiem 46,4% z nich wybrało odpowiedź „trudno powiedzieć”. W odniesieniu płci testy statystyczne informują o istnieniu wyraźnej zależności. Pozostałe zmienne niezależne nie wykazują istotnych statystycznie zależności, a ogólna analiza wskazuje minimalne różnice w stosunku studentów i uczniów do tego zagadnienia. Pewne zróżnicowanie występuje w kontekście miejsca zamieszkania badanych, albowiem młodzież mieszkająca w największych miastach regionu jest bardziej od innych skłonna do zaakceptowania prawa Bożego jako instancji decydującej o dobru i złu.

Badania zrealizowane w 2016 roku wśród maturzystów Południowego Podlasia pokazały, że młodzież jest raczej sceptycznie nastawiona wobec tego, aby o dobru i złu decydowało społeczeństwo. Zdecydowanie zgadzało się na to

5,9% respondentów, w umiarkowany sposób zgadzało się 18,1%, ani się zgadzało, ani nie zgadzało się 38,3%, nie zgadzało się 24,3%, zdecydowanie nie zgadzało się 6,9%, a brak zdania deklarowało 6,5%. Wskaźnik nieakceptacji wyniósł w tym wypadku 31,2% i był wyższy od wskaźnika akceptacji o 7,2%. W przypadku analizowanych zmiennych zależności są nieistotne statystycznie, a dane ogólne różnicują odpowiedzi w granicach 3%. Wyraźniejsze różnice można było wykazać jedynie w przypadku przynależności konfesyjnej respondentów. Generalnie młodzież katolicka w najmniejszym stopniu była skłonna zgodzić się z twierdzeniem, aby dobro i zło było uwarunkowane społecznie. Ogólnie z taką tezą zgadzało się 22,5% tej młodzieży oraz 30,1% młodzieży prawosławnej i 33,3% protestanckiej. Natomiast dystansowało się od takiego twierdzenia 33,1% maturzystów katolickich, 24,4% prawosławnych i 11,1% protestanckich. Interesujące jest spostrzeżenie, że żaden z respondentów, który nie był związany z jakimkolwiek Kościołem, również nie był przeciwny twierdzeniu, aby społeczeństwo decydowało o dobru i złu¹¹⁰.

Dane statystyczne charakteryzujące badaną młodzież mówią o wyższym odsetku respondentów – w porównaniu z poprzednim zestawieniem – akceptujących społeczeństwo jako instancję decydującą o dobru i złu.

Tabela nr 42. Społeczeństwo jako instancja decydująca o dobru i złu a poszczególne zmienne niezależne (%)

Zmienna niezależna	N	Zgadzam się	N	Nie zgadzam się	N	Trudno powiedzieć	N	Razem
Płeć								
mężczyzna	129	38,7	89	26,7	115	34,5	333	55,5
kobieta	103	38,6	60	22,5	104	38,9	267	44,5
Ogółem	232	38,7	149	24,8	219	36,5	600	100,0
Chi ² Pearsona - 1,873266, df = 2, p = 0,391, V Craméra - 0,055								
student	111	37,0	73	24,3	116	38,6	300	50,0
uczeń	121	40,3	76	25,3	103	34,3	300	50,0
ogółem	232	38,7	149	24,8	219	36,5	600	100,0
Chi ² Pearsona - 1,1263127, df = 2, p = 0,531, V Craméra - 0,045								
Miejsce zamieszkania								
Ponad 50 tys.	60	39,5	35	23,0	57	37,5	152	25,3
20-50 tys.	27	43,5	14	22,6	21	33,9	62	10,3
Do 20 tys.	24	34,3	23	32,9	23	32,9	70	11,7
wieś	121	38,3	77	24,4	118	37,3	316	52,7
Ogółem	232	38,7	149	24,8	219	36,5	600	100,0
Chi ² Pearsona - 3,410600, df = 6, p = 0,755, V Craméra - 0,053								

Źródło: badania własne

¹¹⁰ W. Romanowicz, *Stosunek...*, dz. cyt., s. 228.

Z ogólnego zestawienia wynika, że 38,7% badanych akceptuje społeczeństwo jako źródło określające dobro i zło (tab. 42). Przeciwnie stanowisko odnotowano u 24,8% młodzieży, a pozostałych 36,5% nie potrafiło się w tej sprawie zadeklarować. Szczegółowe analizy nie wykazały istotnych statystycznie zależności, jednak warto podkreślić, że postawy akceptacji powyższej tezy są charakterystyczne dla młodzieży z miast liczących 20-50 tysięcy mieszkańców (43,5%) i miast największych (39,5%). Również o 3,3% więcej młodzieży ze szkół średnich niż studentów akceptuje tę tezę.

Trzecim kryterium odnośnie do decydowania o dobru i złu było kryterium indywidualistyczne, stąd respondentom postawiono pytanie, czy dobro i zło powinno być wewnętrzną sprawą każdego człowieka.

Tabela nr 43. Decydowanie o dobru i złu jako wewnętrzna sprawa człowieka a poszczególne zmienne niezależne (%)

Zmienna niezależna	N	Zgadzam się	N	Nie zgadzam się	N	Trudno powiedzieć	N	Razem
Płeć								
mężczyzna	226	67,9	45	13,5	62	18,	333	55,5
kobieta	179	67,0	30	11,2	58	21,7	267	44,5
Ogółem	405	67,5	75	12,5	120	20,0	600	100,0
Chi ² Pearsona - 1,343916, df = 2, p = 0,517, V Craméra - 0,047								
student	194	64,7	41	13,7	65	21,7	300	50,0
Uczeń	211	70,3	34	11,3	55	18,3	300	50,0
Ogółem	405	67,5	75	12,5	120	20,0	600	100,0
Chi ² Pearsona - 2,200247, df = 2, p = 0,332, V Craméra - 0,060								
Miejsce zamieszkania								
Ponad 50 tys.	102	67,1	18	11,8	32	21,0	152	25,3
20-50 tys.	36	58,1	10	16,1	16	25,8	62	10,3
Do 20 tys.	49	70,0	12	17,1	9	12,9	70	11,7
wieś	218	69,0	35	11,1	63	19,9	316	52,7
Ogółem	405	67,5	120	20,0	75	12,5	600	100,0
Chi ² Pearsona - 6,331006, df = 6, p = 0,387, V Craméra - 0,072								

Źródło: badania własne

Indywidualistyczny pogląd na pochodzenie dobra i zła jest akceptowany przez 67,5% młodzieży, tylko co piąty badany jest przeciwny temu stanowisku, a 12,5% na ten temat nie ma zadania (tab. 43). Podobnie jak poprzednio, również w tym zestawieniu nie wykazano zależności istotnych statystycznie. Najwyższy odsetek respondentów akceptujących to kryterium stanowią uczniowie – 70,3% i mieszkańcy miast do 20 tysięcy mieszkańców.

Również maturzyści z Południowego Podlasia w 2016 roku podczas analizowania uwarunkowań źródła dobra i zła zdecydowanie opowiedzieli się za tezą indywidualistyczną. Ogółem 69,8% respondentów stwierdziło, że dobro i zło jest wewnętrzną sprawą każdego człowieka, z czego 41,1% w tej kwestii wykazało pełną zgodę, przeciwnie poglądy posiadało 10,9%, postawa ambiwalentna charakteryzowała 12,8%, a 6,5% badanych nie ustosunkowało się do tego pytania. Charakterystyczną cechą postaw młodzieży jest to, że wśród respondentów deklarujących głęboką wiarę znajduje się 54,6% zwolenników takiego twierdzenia. Również kobiety (73,5%) bardziej niż mężczyźni (62,8%) są skłonne do akceptacji tej tezy. W przypadku innych zmiennych występują tylko nieznaczne różnice¹¹¹.

4.3.3. Stosunek do wybranych zachowań moralnych

W perspektywie socjologicznej moralność jest rozumiana jako swoisty zbiór norm i wartości. Ich przestrzeganie jest uwarunkowane wieloma czynnikami, a badanie jej należy do bardzo trudnych przedsięwzięć. Badanej na potrzeby niniejszego raportu młodzieży przedstawiono typowe sytuacje moralne i poproszono o ustosunkowanie się do nich. Założono, że stosunek do konkretnych zachowań moralnych można szerzej poznać po analizie odpowiedzi na pytanie: *Czy Pan/i usprawiedliwiłby/aby następujące zachowanie?* W badaniach poddano analizie 15 zachowań moralnych dotyczących sfery moralności osobistej i społeczno-obywatelskiej. Respondenci mogli wybrać następujące odpowiedzi: „tak, usprawiedliwiłbym”, „nie usprawiedliwiłbym”, „zależy od okoliczności”, „nie wiem”. W tabeli zastosowano podział poszczególnych zachowań moralnych na sferę zachowań osobistych i sferę zachowań społeczno-obywatelskich.

Tabela nr 44. Stosunek badanej młodzieży do wybranych zachowań moralnych (%)

Zachowanie	Tak, usprawiedliwiłbym	Nie usprawiedliwiłbym	Zależy od okoliczności	Nie wiem	Razem
Sfera zachowań osobistych					
Aborcja	12,5	43,6	36,7	7,2	100,0
Rozwód	33,2	13,3	48,5	5	100,0
Seks przedmałżeński	74,7	8,7	9,5	7,2	100,0
Zdrada małżeńska	6,0	72,0	15,5	6,5	100,0
Posiadanie nieślubnych dzieci	60,1	10,7	21,7	7,5	100,0
Stosowanie środków antykoncepcyjnych	68,0	9,3	14,2	8,5	100,0
Życie bez ślubu kościelnego	65,8	10,8	16,9	6,5	100,0

¹¹¹ W. Romanowicz, *Stosunek...*, dz. cyt., s. 229.

Zachowanie	Tak, usprawiedliwiłbym	Nie usprawiedliwiłbym	Zależy od okoliczności	Nie wiem	Razem
Sfera zachowań społeczno-obywatelskich					
Zabójstwo	7,2	58,0	28,5	6,3	100,0
Alkoholizm	8,0	54,0	32,5	5,5	100,0
Kara śmierci	27,5	30,1	33,2	9,2	100,0
Homoseksualizm	24,2	48,6	11,7	15,5	100,0
Prowadzenie samochodu po alkoholu	3,5	79,3	11,5	5,7	100,0
Palenie w miejscach publicznych i ich zaśmiecanie	41,0	30,2	16,8	12,0	100,0
Przyjmowanie łapówek podczas pełnienia obowiązków służbowych	13,5	60,5	14,8	11,2	100,0
Unikanie płacenia podatków	22,7	43,6	20,0	13,7	100,0

Źródło: badania własne

Odnosząc się ogólnie do wyszczególnionych w tabeli 44. zachowań moralnych, należy stwierdzić, iż najwięcej młodzieży nie akceptuje prowadzenia samochodu po spożyciu alkoholu – 79,3%, zdrady małżeńskiej – 72,0% i przyjmowania łapówek – 60,5%. Natomiast najwyższą akceptację młodzieży mają następujące zachowania: seks przedmałżeński – 74,7%, stosowanie środków antykoncepcyjnych – 68,0%, życie bez ślubu kościelnego – 65,8%. Przy prezentacji akceptowalnych zachowań młodzieży należy jeszcze uwzględnić tzw. warunkową akceptowalność, której poszczególne wskaźniki określają odpowiedzi „zależy od okoliczności”. Na podstawie wywiadów z młodzieżą z dużą dozą prawdopodobieństwa można przyjąć, że warunkowe usprawiedliwienie konkretnych zachowań moralnych jest uwarunkowane konkretnymi sytuacjami i osobistymi odniesieniami. Najwyraźniej taką sytuację przedstawił jeden z badanych studentów, który na pytanie ankietera dotyczące braku usprawiedliwienia zdrady małżeńskiej tak odpowiedział: „...ogólnie jestem zdecydowanie przeciwny zdradzie małżeńskiej, jeżeli dotyczyłaby ona mojej żony, a gdybym ja zdradził, to już nie wiem”.

Odnosząc się w szczególności do skrajnie rygorystycznych postaw młodzieży, należy stwierdzić, że najwięcej spośród badanych nieakceptujących zdrady małżeńskiej nie jest wśród młodzieży z miast do 20 tysięcy mieszkańców – 75,7%, wśród kobiet – 77,1% i uczniów szkół średnich – 73,7%. W przypadku tych ostatnich w porównaniu ze studentami występuje zależność istotna statystycznie na niskim poziomie ($p = 0,001$, $V = 0,131$). Natomiast mężczyźni (7,2%) są bardziej tolerancyjni w tej kwestii niż kobiety – 4,9%.

Do przyjmowania łapówek badana młodzież podchodzi rygorystycznie. Kobiety negatywnie są nastawione względem tego procederu, ponieważ 66,3%

zdecydowanie odrzuca takie zachowanie, a akceptuje je tylko 9,3%. W przypadku mężczyzn akceptację deklaruje 16,8%, nie akceptuje jej 55,9% respondentów. Odnotowano zależność istotnie statystyczną o słabym poziomie ($p = 0,002$, $V = 0,155$). Najbardziej rygorystyczni wobec przyjmowania łapówek są mieszkańcy miast do 20 tysięcy mieszkańców – 67,1%, a młodzież z największych miast wyraźnie cechują postawy akceptujące – 15,9%.

Wobec alkoholizmu badana młodzież ma również negatywne postawy. Należy nadmienić, że większym rygoryzmem charakteryzują się studenci (57,5%) niż uczniowie szkół średnich (50,3%) oraz respondenci mieszkający w małych miastach do 20 tysięcy mieszkańców (65,7%). Płeć w kwestii rygoryzmu nie powoduje zasadniczego zróżnicowania, chociaż o 3% więcej mężczyzn niż kobiet akceptuje takie zachowanie. Charakterystyczne, że w przypadku alkoholizmu prawie co trzeci badany stwierdził, że mógłby usprawiedliwić takie zachowanie, uwzględniając pewne okoliczności. W tej perspektywie nie dziwi bardzo negatywne nastawienie badanych wobec faktu prowadzenia samochodu po alkoholu. Zdecydowanie nie usprawiedliwia takiego zachowania aż 79,3% badanych, a szczegółowe analizy wobec zmiennych niezależnych wykazują zbliżone tendencje jak w przypadku alkoholizmu.

Przestrzenią, w której młodzież deklaruje najniższy stopień rygoryzmu, jest sfera zachowań intymnych i rodzinno-mażeńskich. Z listy wymienionych zachowań moralnych największą akceptację u młodzieży ma seks przedmałżeński, który łącznie akceptuje 84,2% badanych, z czego w pełni – 74,7%. Analizy szczegółowe w przypadku przynależności badanych do określonych instytucji oświatowych i miejsca zamieszkania nie wykazują zasadniczego zróżnicowania wyników. Jedynie o 8% więcej mężczyźni niż kobiet jest skłonna w pełni zaakceptować takie zachowanie.

Bardzo dużą akceptację wyraża młodzież wobec stosowania środków antykoncepcyjnych. Charakterystyczne jest to, że analiza zmiennych niezależnych nie wykazała istotnych różnic ani na poziomie statystycznym, ani ogólnym. Taki rozkład odpowiedzi świadczy, że postawy młodzieży wobec stosowania środków antykoncepcyjnych są niemal jednorodne i wyraźnie jest ono akceptowalne.

Jedynie co dziesiąty badany nie usprawiedliwia życia bez ślubu kościelnego. Akceptacja tego zachowania jest coraz na wyższym poziomie, bowiem w 2005 roku badania wśród studentów z tego samego regionu wykazały akceptację na poziomie 58,7%¹¹², natomiast w obecnie analizowanych badaniach ten wskaźnik kształtuje się na poziomie 65,8%. Wyższą akceptację deklarują studenci (68,0%) niż uczniowie (63,7%) mężczyźni (67,9%) niż kobiety (63,3%), a także respondenci mieszkający w dużych miastach i na wsi – po 67,8%. Ponadto 16,9% badanych akceptuje takie zachowanie sytuacyjnie, co oznacza, że łączny wskaźnik akceptacji życia bez ślubu kościelnego w referowanych badaniach wynosi 85,7%.

¹¹² W. Romanowicz, *Młodzież Południowego Podlasia wobec wybranych problemów społeczno-religijnych*, wyd. autor, Kodeń 2005, s. 61-68.

Prezentacja skrajnych zachowań ukazuje, że intymna sfera życia jest uznawana przez młodzież za obszar najbardziej wolny od zakazów czy norm moralnych, natomiast zaostrzenie norm następuje w kwestii zdrady małżeńskiej, prowadzenia samochodu po alkoholu i alkoholizmu w ogóle.

Deklaracje badanej młodzieży potwierdzają tezę, że we współczesnej Polsce główny nurt, czy reguła, przemian moralnych wiąże się z tzw. etyką sytuacyjną, która zakłada względność wobec tradycyjnych wartości, norm moralnych. Konsekwencją takiego stanowiska jest rozwój relatywizmu czy permissywizmu moralnego. Relatywizm moralny zakłada subiektywizację postaw i wyborów jednostki i najczęściej sytuowany jest w kontekście rozwoju teorii modernistycznych. Permissywizm według H. Świdry-Ziemby „występuje przy uznaniu względnie wysokiej rangi wartości moralnych, w ich wymiarze ogólno-abstrakcyjnym, a także przy względnej zgodzie co do treści obowiązujących norm moralnych. Towarzyszy temu wszakże – paradoksalnie – duża tolerancja wobec nieprzestrzegania tych norm, odnoszących się do siebie i innych ludzi. W ten sposób cenione normy moralne tracą moc regulacyjną”¹¹³.

Będąc w kręgu ogólnych porównań, należy zauważyć, iż całkowity wskaźnik usprawiedliwień wszystkich wymienionych w tabeli zachowań wynosi 31,2%, braku usprawiedliwień – 38,2%, warunkowych usprawiedliwień – 22,1, a wskaźnik niezdecydowanych lub nie mających zdania – 8,5%. Przyjmując powyższe rozumowanie, należy jeszcze przedstawić wskaźniki zachowań młodzieży w perspektywie prezentowanych sfer życia osobistego i społeczno-obywatelskiego.

Porównując wyniki badań z 2016 roku, należy zaznaczyć, iż maturzyści są bardziej skłonni do usprawiedliwienia zachowań w sferze osobistej (45,9%) niż społeczno-obywatelskiej (16,3%). Wyższym rygoryzmem moralnym kierują się w sprawach społeczno-obywatelskich (53,7%) niż osobistych (24,8%). W sferze osobistej największą aprobatę uzyskują zachowania związane z seksem, które akceptuje około 90% badanych. Najwięcej młodzieży nie akceptuje zdrady małżeńskiej (75,8%) i aborcji (49,3%). Należy przypomnieć, że studenci pochodzący z tego samego regionu dekadę wcześniej nie akceptowali w następującym zakresie analogicznych zachowań: zdrady małżeńskiej – 48,2%, aborcji – 43,3%. Ukonkretniając ówczesne badania, trzeba stwierdzić, że 58,7% badanej młodzieży usprawiedliwiło życie bez ślubu, a 53,2% usprawiedliwiło posiadanie nieślubnych dzieci. Wobec tych aspektów młodzież była najbardziej liberalna. Natomiast według młodzieży nie można usprawiedliwić zabójstwa, gdyż ogółem 73,9% była temu przeciwna, a następnie przeciwna była się: zdradzie małżeńskiej – 48,2% i usunięciu ciąży 43,3%¹¹⁴.

¹¹³ H. Świdra-Ziemba, *Paradoksy...*, dz. cyt., s. 144.

¹¹⁴ W. Romanowicz, *Stosunek...*, dz. cyt., s. 235.

Tabela nr 45. Łączne wskaźniki zachowań moralnych młodzieży w perspektywie poszczególnych sfer życia (%)

Tak, usprawiedliwiłbym	Nie usprawiedliwiłbym	Zależy od okoliczności	Nie wiem	Razem
<i>Sfera zachowań osobistych</i>				
45,7	24,0	23,1	7,2	100,0
<i>Sfera zachowań społeczno-obywatelskich</i>				
18,4	50,5	21,2	9,9	100,0

Źródło: badania własne

Powyższe zestawienie dość wyraźnie ukazuje zróżnicowanie w zakresie stopnia akceptacji poszczególnych zachowań moralnych (tab. 45). Generalnie respondenci charakteryzują się znacznie wyższą akceptowalnością poszczególnych sytuacji moralnych dotyczących sfery osobistej. Dane statystyczne mówią, iż 68,8% badanych w pełni lub częściowo akceptuje owe zachowania. W sferze osobistej postawy rygoryzmu prezentuje 23,1% badanych. Odmienne zjawisko młodzieży ma wobec zachowań moralnych odnoszących się do sfery społeczno-obywatelskiej. W tym przypadku postawami rygorystycznymi charakteryzuje się 50,5% ogółu młodzieży, a akceptację deklaruje 39,2%, z czego 18,4% w pełni. Trzeba stwierdzić, iż w obu sferach stopień akceptacji poszczególnych zachowań jest niższy wśród kobiet niż mężczyzn. W przypadku rygoryzmu te różnice są znacznie większe w sferze życia społeczno-obywatelskiego. Generalnie mężczyźni – średnio o 8,6% – bardziej niż kobiety nie akceptują wymienionych w tabeli zachowań. Natomiast w sferze życia osobistego mężczyźni charakteryzują się mniejszym od kobiet rygoryzmem. W ogólnym zestawieniu częściej o 6,6% niż kobiety akceptują poszczególne zachowania moralne. W przypadku pozostałych zmiennych niezależnych, tj. miejsca zamieszkania i instytucji edukacyjnej, zróżnicowanie jest nieznaczne i nie wykazuje zależności statystycznych.

W analogicznych badaniach w środowisku maturzystów z Południowego Podlasia uwzględniono jeszcze inną zmienną, którą stanowił stosunek do wiary respondentów. Na podstawie przedstawionych danych zasygnalizowano, iż „stosunek do wyszczególnionych norm moralnych młodzieży głęboko religijnej jest bardziej rygorystyczny od ich rówieśników, dla których religia nie stanowi aż tak istotnego punktu odniesienia. W zbiorowości niewierzących można przypuszczać, że skodyfikowane formy moralności inspirowane religijnie przestały funkcjonować. Najprawdopodobniej ta młodzież jest na etapie indywidualnego formułowania swoich odniesień moralnych oraz przebudowy systemu aksjonormatywnego, ponieważ tradycyjne formy oddziaływania moralnego w postaci instytucji religijnych, jak i środowiska rodzinnego nie zaspakajają potrzeb młodzieży w tej dziedzinie”¹¹⁵.

¹¹⁵ W. Romanowicz, *Stosunek...*, dz. cyt., s. 237.

4.4. Wnioski

Powyższe zestawienia pozwalają tylko na częściowe uogólnienia, bowiem zakres badań i poruszana w nich problematyka znacznie ogranicza wnioskowanie. Niemniej analiza dostarczyła kilku niezwykle istotnych wniosków, które stanowią podsumowanie tej części:

1. Rozkład procentowy odpowiedzi respondentów wskazuje na dwie skrajne postawy wobec możliwości rozwoju w powiecie bialskim. Jedną grupę stanowili zwolennicy opinii, iż powiat bialski stwarza możliwości rozwoju, natomiast drugą grupę stanowiła młodzież nastawiona sceptycznie.
2. W opinii młodzieży powiat bialski przyciąga ofertą edukacyjną i otwartością, natomiast najmniej kulturą materialną i duchową. Podyktowane jest to faktem, iż respondenci to osoby będące w trakcie edukacji, które cenią sobie zdobywanie nowych doświadczeń.
3. Respondenci pozytywnie ocenili ofertę edukacyjną dostępną na terenie powiatu bialskiego, co może być związane z różnorodnością i atrakcyjnością kierunków kształcenia dostępnych na uczelniach wyższych i szkołach średnich.
4. Młodzi ludzie pozytywnie ustosunkowali się również do oferty kulturowej dostępnej w powiecie bialskim. Jednocześnie z oferty kulturowej najczęściej wybierano te związane z kulturą masową, co wyraźnie pokazuje zainteresowania i preferencje w tej dziedzinie współczesnej młodzieży.
5. Rozkład procentowy odpowiedzi respondentów wskazuje na dwie skrajne postawy wobec walorów turystycznych istniejących w powiecie bialskim. Jedną grupę stanowią zwolennicy opinii, iż powiat bialski posiada rozbudowaną ofertę turystyczną, natomiast drugą grupę stanowi młodzież nastawiona negatywnie do omawianej kategorii. Badanych respondentów najbardziej przyciągają parki i jeziora. Może być to związane z chęcią aktywnego wypoczynku, który preferuje młodzież.
6. Mimo pozytywnej oceny młodzieży dotyczącej możliwości, jakie oferuje powiat bialski, zdecydowana większość twierdziła, iż posiada on przeciętne szanse rozwojowe.
7. Zdecydowana większość młodych osób wskazała na rodzaje wykonywanej pracy, dzięki której danym osobom żyje się lepiej. Są to zawody, które cieszą się uznaniem społecznym i utożsamiane są ze statusem materialnym na wysokim poziomie, należą do nich lekarze, prywatni przedsiębiorcy i osoby duchowne. Zdecydowanie negatywnie respondenci ocenili osoby pozostające bez pracy.
8. Wprawdzie część młodych ludzi jest dumna z faktu zamieszkiwania powiatu bialskiego, ale jednocześnie duża ich liczba ma w związku z nim mieszane uczucia. Może to być spowodowane stagnacją gospodarczą, a tym samym słabymi perspektywami znalezienia satysfakcjonującej pracy.

9. Młodzież uważa, że posiada duży wpływ na kształt rzeczywistości, jednak nie postrzega swojego pokolenia jako lepszego od starszych, a jeśli tak, to tylko pod pewnymi względami (podczas gdy pod innymi ocenia się jako gorsze).
10. Nie status materialny, nie opinia społeczna, ale rodzina stanowi o sukcesie życiowym w opiniach większości badanych. To rodzice i dziadkowie są autorytetami w ocenie młodzieży.
11. Wartościami cenionymi przez uczniów i studentów okazały się przede wszystkim szacunek, miłość, rodzina. Uczniowie i studenci najwyższej zaklasyfikowali te same wartości, nieco różniła się kolejność dokonywanych wyborów.
12. Na niektóre opinie miała wpływ płeć, miejsce zamieszkania i status edukacyjny młodzieży. Miłość jako wartość istotnie częściej była wybierana przez kobiety, młodzi mężczyźni częściej wybierali mądrość, solidarność i szacunek. Takie wartości jak zdrowie, pokój okazały się ważniejszymi kategoriami w ocenie studentów niż uczniów szkół średnich.
13. Płeć różnicowała wypowiedzi związane z określeniem autorytetów. Okazało się, że sportowcy i biznesmeni są autorytetami przede wszystkim mężczyzn, natomiast kobiety istotnie częściej wymieniały nauczycieli i swoich przyjaciół. Nauczycieli jako autorytety częściej wskazywali studenci niż uczniowie szkół średnich (studenci – 13%, uczniowie – 6%).
14. Miejsce zamieszkania różnicowało wypowiedzi młodych ludzi porównujących młodzież i starsze pokolenie. Opinię, że młodzież jest gorsza od starszego pokolenia, wyraziło mniej osób z miejscowości powyżej 50 tysięcy mieszkańców (33,55%), a więcej tych, którzy mieszkają na wsi (40,82%). Więcej mieszkańców miast powyżej 50 tysięcy mieszkańców (13,82%) w porównaniu z młodzieżą wiejską (2,85%) wskazało, że obecna młodzież jest lepsza od starszego pokolenia.
15. Więcej młodych ludzi w pytaniu otwartym dotyczącym propozycji zmian w swoim życiu wyraziło opinię, że nie chcieliby niczego w życiu zmieniać, są z niego zadowoleni. Te wypowiedzi dotyczyły 61,8% grupy. Wypowiedzi badanych, w których wyrażone zostały propozycje zmian, można podzielić na cztery zasadnicze kategorie:
 - a) propozycje związane z poprawą sytuacji finansowo-materialnej (w tym zawodowej),
 - b) zmiany dotyczące swoich cech osobowościowych, nawyków, cech fizycznych i stylu życia,
 - c) wypowiedzi dotyczące szkoły, nauki, studiów,
 - d) propozycje związane ze zmianą relacji społecznych w otoczeniu młodzieży.
16. Należy jednak stwierdzić, że badana młodzież w znaczącym wymiarze charakteryzuje się postawami indywidualistycznymi, które wyróżniają się odrzuceniem norm moralnych formułowanych dotychczas przez tradycyjne instytucje społeczne socjalizujące młodzież, takie jak rodzina, środowiska lokalne czy instytucje religijne.

17. Stosunek respondentów do wybranych zachowań moralnych uświadomił relatywizację postaw młodzieży wobec niektórych problemów moralnych. Pomimo okazywania dużego szacunku rodzinie i tradycyjnych odniesień podstawą zachowań w sferze życia małżeńsko-rodzinnego jest niczym nieskrępowana wola młodego człowieka. Można stwierdzić, iż takie zachowania jak: seks przedmałżeński, życie bez ślubu kościelnego, posiadanie nieślubnych dzieci czy stosowanie środków antykoncepcyjnych dla badanej młodzieży są już ugruntowanymi normami.

Sfera moralności młodzieży jest obecnie najbardziej widocznym obszarem przemian, których przyczyny mają charakter złożony, a w wielu przypadkach niejasny. Z pewnością duży wpływ na spadek sił regulujących postępowanie młodzieży ma wzrost możliwości komunikacyjnych, powszechność i szeroka dostępność do nowych technologii czy dyfuzja kulturowa. W tych okolicznościach wartości, oceny i normy zachowań są stale weryfikowane i określane na nowo. Nie mają charakteru stałego i ogólnie obowiązującego. Zmniejsza się rola religii jako jedyne go wyznacznika określającego poglądy młodzieży i wpływającego na nie. Moralność jest budowana od nowa, niejako obok funkcjonowania jednostek nawet w tradycyjnie sformatowanej religii.

Zakończenie

Przeprowadzona analiza wyników badań dostarczyła wielu istotnych obserwacji dotyczących kwestii atrakcyjności powiatu bialskiego, kariery edukacyjnej i zawodowej oraz cenionych przez młode osoby wartości i autorytetów, którymi kierują się w swoim życiu. Badaną grupę stanowiły osoby młode, które stoją u progu swojej kariery, przede wszystkim zawodowej. Są po etapie wyboru interesujących ich kierunków szkół i uczelni. Weryfikują i przekształcają swoje postawy, wartości i autorytety. Respondenci dopiero stoją przed wyborem miejsca pracy i zamieszkania, które okazałyby się docelowe. Kwestie związane z atrakcyjnością powiatu bialskiego pod względem turystycznym czy kulturowym zdecydowanie, na tym etapie życia, schodzą na plan dalszy, natomiast istotna staje się oferta edukacyjna, co jest zrozumiałe. Jej różnorodność daje większe możliwości wyboru i określenia planów na przyszłość związanych już z pracą zawodową. Młode osoby, oceniając powiat bialski, przede wszystkim skupiły się na różnorodności i bogactwie oferty edukacyjnej, która jest dla nich najistotniejsza w tej chwili. Badaną młodzież stanowili uczniowie szkół ponadgimnazjalnych, którzy w niedalekiej przyszłości staną przed wyborem kierunku studiów, a co za tym idzie – interesującej uczelni, oraz studenci, którzy już ten wybór mają za sobą bądź będą jeszcze go modyfikowali, wybierając nowy kierunek lub studiując na dwóch kierunkach. Miejsce, w którym mieszkamy i rozwijamy się, może ułatwić nam start lub nie. Różnorodność form spędzania wolnego czasu, edukacja, a następnie rynek pracy stają się istotnymi czynnikami, które wpływają na chęć stałego osiedlenia się na danym terenie bądź odwrotnie – mobilizują do wyjazdu. Poznanie czynników, które negatywnie wpływają na wybory młodych osób, ale i nie tylko ich, związane z danym miejscem zamieszkania, daje możliwość stworzenia programów i strategii, które starałyby się zminimalizować wyjazdy ludzi, w celu poszukiwania bardziej satysfakcjonującego miejsca zamieszkania.

Analiza opinii młodzieży zamieszkującej powiat bialski pozwoliła uzyskać odpowiedź na postawione hipotezy badawcze. Pierwsza z nich dotyczyła wyboru drogi edukacyjnej i zawodowej przez młode osoby: „Przy wyborze drogi edukacyjnej i zawodowej młodzież będzie się kierowała możliwościami znalezienia pracy. Młodzi ludzie wcześniej zdobywają orientację o wymaganiach rynku pracy i kształtują własne opinie w tym zakresie”. Wybierając szkołę (profil edukacyjny) lub kierunek studiów, młodzież kieruje się przede wszystkim zainteresowaniami, możliwością zatrudnienia na rynku oraz znalezienia pracy o wysokim wynagrodzeniu. Kwestia zainteresowań jest szczególnie widoczna w przypadku młodzieży pochodzącej ze wsi lub dużych miast, z kolei dobrze płatna praca to priorytet respondentów pochodzących z miast liczących 20-50 tysięcy mieszkańców. Głównym powodem podjęcia nauki jest w przypadku uczniów szkół średnich, jak również studentów, chęć zdobycia wykształcenia oraz dobrej pracy (wymarzonej pracy). Tylko nieliczni z respondentów dekla-

rują przymus zewnętrzny oraz spełnienie oczekiwań rodziców. Druga hipoteza badawcza dotyczyła możliwości znalezienia pracy w powiecie bialskim: „Młodzież w niewielkim stopniu widzi szanse znalezienia pracy w regionie”. Ta hipoteza badawcza zdecydowanie nie potwierdziła się, gdyż większość młodych ludzi widzi szanse znalezienia pracy w powiecie bialskim. Również, w ocenie szans związanych ze spełnieniem marzeń zawodowych w regionie, młode osoby twierdzą, iż są one duże.

Kolejna hipoteza badawcza traktowała o samorealizacji: „Młodzież widzi duże trudności w samorealizacji życiowej w powiecie bialskim”. Większy odsetek respondentów uważał, iż powiat bialski nie daje możliwości ich rozwoju, nieznacznie mniej młodych osób uważało zupełnie przeciwnie. Mimo niewielkiej różnicy (4,5%) młodzi ludzie widzą trudności w samorealizacji w regionie. Może być to związane ze zdecydowanie niższym potencjałem gospodarczym w porównaniu z całym województwem. Jak zostało już wcześniej zasygnalizowane, powiat bialski jest największym obszarowo powiatem województwa lubelskiego, natomiast większość obszaru zajmują tereny rolnicze, co wiąże się z ograniczonym rynkiem pracy. Zdecydowanie na tym etapie życia respondentów możliwości samorealizacji podyktowane są przez oczekiwania względem przyszłej pracy. Ocenę tę potwierdza również fakt, iż młodzi ludzie są dumni z zamieszkiwanego powiatu bialskiego. Z drugiej strony w opozycji są osoby, które mają „mieszane uczucia”. Z jednej strony młodzi widzą potencjał powiatu bialskiego, ale z drugiej nie są przekonani, że region ten okaże się miejscem ich docelowego zamieszkania. Może być to też wynikiem tego, iż na terenie powiatu położonych jest niewiele miast, a mianowicie trzy – Biała Podlaska, Międzyrzec Podlaski i Terespol. Największym miastem jest Biała Podlaska, która jednocześnie jest siedzibą powiatu, gdzie znajdują się wiodące ośrodki i instytucje życia społecznego i kulturalnego. Biała Podlaska jest miastem średniej wielkości, które cały czas się rozwija, ale możliwości znalezienia satysfakcjonującej, dobrze płatnej pracy są ograniczone. Z drugiej strony na terenie miasta znajdują się wiodące ośrodki akademickie w powiecie, co również związane jest z pewnymi utrudnieniami, w szczególności dla młodych osób, które mieszkają w oddalonych miejscach od Białej Podlaskiej.

Czwarta hipoteza badawcza dotyczyła wartości: „Podstawowymi wartościami w życiu młodzieży jest rodzina, zdrowie i praca”. Analiza opinii potwierdziła istotne znaczenie tylko jednej wartości przedstawionej w hipotezie, a mianowicie – rodziny. Jest to wartość, która wysoko jest ceniona nie tylko w opinii młodych osób z powiatu bialskiego, ale i również całego społeczeństwa polskiego. Z drugiej strony jest to wartość sama w sobie. W 2018 roku CBOS przeprowadziło badania, w których zapytano, co jest najważniejszą rzeczą w życiu, co stanowi o jego sensie. Zdecydowana większość respondentów uznała, że jest nim właśnie rodzina¹¹⁶. W ocenie młodych osób z powiatu bialskiego największymi wartościami oprócz rodziny są przede wszystkim szacunek i miłość. Na niektóre opinie respondentów miała wpływ płeć, miej-

¹¹⁶ M. Feliksiak, *Sens życia – wczoraj i dziś*, Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa, 2017, s. 5, <http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2017/> [14 III 2018].

sce zamieszkania i statut edukacyjny młodzieży. Miłość jako wartość istotnie częściej była wybierana przez kobiety, młodzi mężczyźni częściej wybierali mądrość, solidarność i szacunek. Takie wartości jak zdrowie, pokój okazały się ważniejszymi kategoriami w ocenie studentów niż uczniów szkół średnich. W kontekście wartości trzeba też bliżej przyjrzeć się ocenie autorytetów uznawanych przez młode osoby. W analizie uwidacznia się zdecydowanie podział ze względu na płeć, jeśli chodzi o uznawane autorytety – sportowcy i biznesmeni częściej byli autorytetami mężczyzn, natomiast kobiety istotnie częściej wymieniali nauczycieli i swoich przyjaciół. Wartym podkreślenia jest fakt, iż młodzi ludzie zdecydowanie są bardziej otwartym i tolerancyjnym pokoleniem, które charakteryzuje się postawami indywidualistycznymi. Związane jest to z odrzuceniem pewnych „tradycyjnych” norm moralnych, na rzecz większej „swobodzie moralnej”. Mimo deklarowania szacunku do rodziny czy tradycji zachowania takie jak: seks przedmałżeński, życie bez ślubu kościelnego, posiadanie nieślubnych dzieci czy stosowanie środków antykoncepcyjnych dla badanej młodzieży są już ugruntowanymi normami. Postawa taka może wiązać się z dużo większym przyzwoleniem społecznym ze względu na kreowanie wzorców takich zachowań w mass mediach, a co za tym idzie zdecydowane wyjście pewnych tematów ze sfery tabu.

Ostatnia hipoteza badawcza dotyczyła atrakcyjności powiatu bialskiego: „Młodzież ocenia atrakcyjność regionu ze względu na różnorodność kulturową, dostępność edukacyjną i walory turystyczne”. Faktycznie młodzież ocenia atrakcyjność z perspektywy wymienionych w hipotezie zasobów, jednakże analiza pokazała, iż to przede wszystkim oferta edukacyjna wpływa na pozytywną ocenę regionu. Takie czynniki jak walory kulturowe czy turystyczne są istotne dla młodzieży, ale nie przesądzają o ich opinii. Powiat bialski przyciąga młodzież przede wszystkim ofertą edukacyjną i otwartością, natomiast najmniej kulturą materialną i duchową. Podyktowane jest to faktem, iż respondenci to osoby będące w trakcie edukacji, które cenią sobie zdobywanie nowych doświadczeń. Z drugiej strony szkoły średnie i uczelnie wyższe posiadają różnorodną i atrakcyjną ofertę kierunków kształcenia. Młodzi ludzie również pozytywnie ustosunkowali się do oferty kulturowej powiatu bialskiego. Jednocześnie wybrali ofertę związaną z kulturą masową, co wyraźnie pokazuje zainteresowania i preferencje współczesnej młodzieży, która z każdej strony otoczona jest mass mediami mającymi znaczący wpływ na postawy czy poglądy. W stosunku do walorów turystycznych młodzież podzieliła się ze względu na skrajne opinie – jedną grupę stanowili zwolennicy tej, że powiat bialski ma rozbudowaną ofertę turystyczną, natomiast drugą grupę stanowiła młodzież nastawiona negatywnie do omawianej kategorii. Badanych respondentów najbardziej przyciągają parki i jeziora. Może być to związane z chęcią aktywnego wypoczynku, który preferuje młodzież.

Badana grupa respondentów to osoby młode, pełne optymizmu, otwartości, ale też zdecydowanie indywidualistycznie patrzące w przyszłość. Indywidualizm w szczególności zauważyć można w zakresie wiedzy dotyczącej własnych możliwości oraz oczekiwań wobec otaczającego ich świata. Młodzi

ludzie uważali, iż mają duży wpływ na kształt rzeczywistości, w szczególności jeśli chodzi o wybór ścieżki edukacyjnej, a tym samym kariery zawodowej. Z drugiej jednak strony młode pokolenie nie uważa się za lepsze od pokolenia starszego. Jeśli takie różnice są dostrzegane, to tylko w pewnych sferach. Większość młodych ludzi nie chciałaby zmieniać niczego w swoim życiu, a jeśli ktoś wyraził przeciwną opinię, to najczęściej dotyczyła ona sytuacji: finansowo-materialnej, zawodowej i edukacyjnej, związanej z cechami charakteru, nawykami, cechami fizycznymi, stylem życia oraz zmianami dotyczącymi relacji społecznych.

Summary

Youth is a social group particularly sensitive to all kinds of transformations taking place in the social order. It is said that young people are a mirror in which adults can see themselves, and their distinguishing features are: the desire to change, independence, gain new experiences, attitude towards new things. Young people always faced difficult choices, struggling with the difficulties they encountered on their way. Growing up is a difficult time to get into adult life, redefining your social role. Young people look for answers to bothering questions, they often ask adults to get a variety of answers. Entering the world so far unknown is a fascinating journey. Guides on this road can be older generations equipped with the baggage of experience, a specific system of values and elements of tradition. Young people need authorities in their lives and permanent reference points. It is similar with values that are in a way the core of human existence. The individual is looking for value, when they can not find or lose them, there is discomfort and emptiness that is difficult to fill. From a sociological point of view, man is simply oriented towards values.

In Poland, there are still various barriers (environmental, family, material, structural, awareness, health) that prevent young people from getting an education, job or even a dignified life. In this context, it is worth paying attention to the educational system in Poland and its constant transformations. These changes affect the youth in a special way because it directly experiences their effects. It should be emphasized that education is one of the most important factors that affects the standard of living and increases the chances of fulfilling professional dreams. Young people are more and more aware of the fact that by acquiring education in line with the demand on the labor market, they are building a better future.

The scope of work due to the analyzed concepts and methodology is of a sociological nature and is a research work, created in the Department of Sociology of the State High School of Pope John Paul II in Biała Podlaska. The research area is part of a subdiscipline with a very large scientific and research output - sociology of youth. The research used a proprietary survey entitled "Life strategies and perspectives for the development of youth in the bialski district", which was carried out among students and students in the bialski district. The analysis of the research results provided a number of important observations regarding the attractiveness of the bialski district, educational and professional career as well as the values and authorities valued by young people who are guided in their lives. The group surveyed were young people who are "at the threshold" of their career, above all professional. They are after the stage of selecting interesting schools and colleges. They verify and transform their attitudes, values and authorities. Before the group of respondents, choices related to the place of work and residence, which would become their destination, are still standing. The issues related to the attractiveness of the

bialski district in terms of tourism or culture are decisively at this stage of life, but the educational offer becomes important, which is understandable. Its diversity gives more options for selecting and defining future plans related to professional work.

The surveyed group of respondents are young people, full of optimism, openness, but also definitely individualistic looking to the future. Individualism, in particular, can be seen in the knowledge of one's own abilities and expectations of the world around them. Young people believed that they have a big impact on the shape of reality, in particular when it comes to choosing an educational path, and thus a professional career. On the other hand, the younger generation is not considered better than the older generation. If they see such differences it is only in some respects. Most young people would not like to change anything in their lives, and if someone expressed the opposite opinion, it most often concerned the financial and material, professional and educational situation, related to character traits, habits, physical features, lifestyle and changes related to social relations. The place where we live and develop can make it easier for us to start or not. The variety of leisure activities, education and then the labor market become important factors that affect the willingness to settle permanently in a given area or vice versa - they mobilize to leave. Understanding the factors that negatively affect the choices of young people, but not only them, related to a given place of residence, gives the opportunity to create programs and strategies that would try to minimize people's trips in order to seek a more satisfying place of residence.

Spis tabel

Tabela nr 1. Wykształcenie ojca	38
Tabela nr 2. Wykształcenie matki	38
Tabela nr 3. Płeć respondentów	39
Tabela nr 4. Typ szkoły	39
Tabela nr 5. Miejsce zamieszkania	40
Tabela nr 6. Ocena sytuacji materialnej	40
Tabela nr 7. Jak wyobrażasz sobie swoją dalszą drogę po zakończeniu obecnego etapu edukacji? (rozkład odpowiedzi z uwzględnieniem uczniów i studentów)	44
Tabela nr 8. Jak wyobrażasz sobie swoją dalszą drogę po zakończeniu obecnego etapu edukacji? (rozkład odpowiedzi z uwzględnieniem miejsca zamieszkania badanych)	45
Tabela nr 9. Jak wyobrażasz sobie swoją dalszą drogę po zakończeniu obecnego etapu edukacji? (rozkład odpowiedzi z uwzględnieniem płci respondentów)	45
Tabela nr 10. Dlaczego uczysz się/studiujesz? (rozkład odpowiedzi z uwzględnieniem uczniów i studentów)	46
Tabela nr 11. Dlaczego uczysz się/studiujesz? (rozkład odpowiedzi z uwzględnieniem miejsca zamieszkania badanych)	47
Tabela nr 12. Dlaczego uczysz się/studiujesz? (rozkład odpowiedzi z uwzględnieniem płci respondentów)	48
Tabela nr 13. Co według Ciebie wpływa najbardziej na wybory życiowe dzisiejszej młodzieży? (rozkład odpowiedzi z podziałem na uczniów i studentów)	49
Tabela nr 14. Co według Ciebie wpływa najbardziej na wybory życiowe dzisiejszej młodzieży? (rozkład odpowiedzi z uwzględnieniem miejsca zamieszkania badanych)	49
Tabela nr 15. Co według Ciebie wpływa najbardziej na wybory życiowe dzisiejszej młodzieży? (rozkład odpowiedzi z uwzględnieniem płci respondentów)	50
Tabela nr 16. Czym kierujesz się przy wyborze szkoły/kierunku studiów? (rozkład odpowiedzi z podziałem na uczniów i studentów).....	51
Tabela nr 17. Czym kierujesz się przy wyborze szkoły/kierunku studiów? (rozkład odpowiedzi z uwzględnieniem miejsca zamieszkania badanych)	51
Tabela nr 18. Czym kierujesz się przy wyborze szkoły/kierunku studiów? (rozkład odpowiedzi z uwzględnieniem płci respondentów)	52

Tabela nr 19. Jakie masz szanse na spełnienie marzeń zawodowych? (rozkład odpowiedzi z podziałem na uczniów i studentów)	54
Tabela nr 20. Jakie masz szanse na spełnienie marzeń zawodowych? (rozkład odpowiedzi z uwzględnieniem miejsca zamieszkania badanych)	54
Tabela nr 21. Jakie masz szanse na spełnienie marzeń zawodowych? (rozkład odpowiedzi z uwzględnieniem płci respondentów)	55
Tabela nr 22. Preferowane formy zatrudnienia (rozkład odpowiedzi z podziałem na uczniów i studentów).....	55
Tabela nr 23. Preferowane formy zatrudnienia (rozkład odpowiedzi z uwzględnieniem miejsca zamieszkania badanych)	56
Tabela nr 24. Preferowane formy zatrudnienia (rozkład odpowiedzi z uwzględnieniem miejsca zamieszkania respondentów)	56
Tabela nr 25. Czy widzisz możliwości znalezienia pracy w powiecie białskim? (rozkład odpowiedzi z podziałem na uczniów i studentów).....	57
Tabela nr 26. Czy widzisz możliwości znalezienia pracy w powiecie białskim? (rozkład odpowiedzi z uwzględnieniem miejsca zamieszkania badanych)	57
Tabela nr 27. Czy widzisz możliwości znalezienia pracy w powiecie białskim? (rozkład odpowiedzi z uwzględnieniem płci respondentów)	58
Tabela nr 28. Czy działasz w aktywnie w jakichkolwiek organizacjach/ stowarzyszeniach społecznych? (rozkład odpowiedzi z podziałem na uczniów i studentów).....	59
Tabela nr 29. Czy działasz w aktywnie w jakichkolwiek organizacjach/ stowarzyszeniach społecznych? (rozkład odpowiedzi z uwzględnieniem miejsca zamieszkania badanych)	59
Tabela nr 30. Czy działasz w aktywnie w jakichkolwiek organizacjach/ stowarzyszeniach społecznych? (rozkład odpowiedzi z uwzględnieniem płci respondentów)	60
Tabela nr 31. Oferta kulturowa przyciągająca badaną młodzież.....	69
Tabela nr 32. Walory turystyczne powiatu interesujące młodych ludzi	73
Tabela nr 33. Komu żyje się lepiej w opinii młodzieży?.....	75
Tabela nr 34. Porównanie młodzieży i starszego pokolenia a miejsce zamieszkania badanych.....	80
Tabela nr 35. Autorytety badanej młodzieży	80
Tabela nr 36. Autorytety badanej młodzieży a płeć badanych	81
Tabela nr 37. Wartości badanej młodzieży	87
Tabela nr 38. Wartości badanej młodzieży a płeć badanych	88
Tabela nr 39. Stosunek badanych do ogólnych norm moralnych	91
Tabela nr 40. Orientacje moralne badanych a płeć	92

Tabela nr 41. Prawo Boże jako instancja decydująca o dobru i złu a poszczególne zmienne niezależne (%)	93
Tabela nr 42. Społeczeństwo jako instancja decydująca o dobru i złu a poszczególne zmienne niezależne (%)	94
Tabela nr 43. Decydowanie o dobru i złu jako wewnętrzna sprawa człowieka a poszczególne zmienne niezależne (%)	95
Tabela nr 44. Stosunek badanej młodzieży do wybranych zachowań moralnych (%)	96
Tabela nr 45. Łączne wskaźniki zachowań moralnych młodzieży w perspektywie poszczególnych sfer życia (%)	100

Spis wykresów

Wykres nr 1. Możliwości rozwoju młodzieży w powiecie w opinii badanych (%)	64
Wykres nr 2. Możliwości rozwoju w powiecie - porównanie ze względu na miejsce zamieszkania (%)	65
Wykres nr 3. Czym powiat bialski przyciąga młodych ludzi? (%)	66
Wykres nr 4. Czy w powiecie bialskim jest bogata oferta edukacyjna? (%).....	67
Wykres nr 5. Opinie dotyczące bogactwa oferty edukacyjnej ze względu na miejsce zamieszkania (%)	68
Wykres nr 6. Różnorodność oferty kulturowej w powiecie bialskim w opiniach badanych (%)	68
Wykres nr 7. Ocena oferty kulturowej według płci (%).....	70
Wykres nr 8. Czy powiat bialski oferuje walory turystyczne, które interesują młodych ludzi? (%)	71
Wykres nr 9. Opinie dotyczące walorów turystycznych powiatu interesujących młodych ludzi ze względu na miejsce zamieszkania (%)	72
Wykres nr 10. Jak młodzież ocenia możliwości rozwojowe powiatu bialskiego? (%).....	74
Wykres nr 11. Ocena możliwości rozwojowych powiatu bialskiego według płci (%)	74
Wykres nr 12. Czy jesteś dumny/a z faktu, iż mieszkasz w powiecie bialskim? (%)	76
Wykres nr 13. Poczucie dumy wynikające z faktu zamieszkiwania powiatu bialskiego ze względu na płeć (%)	76
Wykres nr 14. Wpływ młodzieży na rzeczywistość w opiniach badanych (%)....	77
Wykres nr 15. Rozumienie pojęcia sukces życiowy (%).....	78
Wykres nr 16. Porównanie młodzieży i starszego pokolenia (%)	79

Literatura

Opracowania

1. Babbie E., *Badania społeczne w praktyce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003.
2. Banach W.M., *Zagadnienie autorytetu O. Józefa Marii Bocheńskiego, analiza problemu*, „Filo-Sofija”, 2013, nr 21 (2013/2).
3. Bocheński J.M., *Co to jest autorytet?*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1993, (opr. i przełożenie J. Parys, *Co to jest autorytet? Logika i filozofia. Wybór pism*).
4. Broszkiewicz W., *Kapitał kulturowy młodego pokolenia Polski współczesnej. Studium na przykładzie wybranych społeczności Podkarpacia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2010.
5. Domalewski J., *System wartości młodzieży gimnazjalnej. Raport z badań przeprowadzonych wśród uczniów klas III gimnazjum województwa kujawsko-pomorskiego*, Wydawnictwo Kuratorium Oświaty w Bydgoszczy. Fundacja ABCXXI – Cała Polska czyta dzieciom, Toruń-Bydgoszcz 2013.
6. Drabik L. i inni, *Słownik języka polskiego*, wydanie nowe, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.
7. Filipiak M., *Od subkultury do kultury alternatywnej. Wprowadzenie do subkultur młodzieżowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2003.
8. Filipiak M., *Młodzież – próba definicji*, w: *Psychologiczne i społeczne dylematy młodzieży XXI wieku*, red. G.E. Kwiatkowska, M. Filipiak, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2009.
9. Gach G., Krzesiński P., *Czynniki aktywności zawodowej osób młodych*, Wojewódzki Urząd Pracy w Lublinie, Lublin 2016.
10. Galas B., *Młodzież*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 3, red. T. Pilch, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2004.
11. Główny Urząd Statystyczny, *Prognoza demograficzna na lata 2007-2035*, Warszawa 2007.
12. Goćkowski J., *Autorytet*, w: *Encyklopedia socjologii*, t. 1, A-J, red. Z. Bokszański, A. Kojder, Oficyna Naukowa, Warszawa 1998.
13. Jacko J.F., *Autorytet a kompetencje – perspektywa edukacyjna*, w: *Komunikacja społeczna a wartości w edukacji*, red. W. Maliszewski, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2007.
14. Jałowicki B., *Społeczne wytwarzanie przestrzeni*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2010.
15. Jasińska-Kania A., *Przekształcenia moralne w Polsce i w Europie*, w: *Wymiały życia społecznego*, red. M. Marody, Scholar, Warszawa 2007.
16. Jezior J., *Perspektywy realizacji wartości wykształcenia, pracy i zawodu w opinii młodzieży studiującej*, w: *Młodzież w kontekście formowania się nowoczesnych społeczeństw*, red. W. Wawro, Wydawnictwo KUL, Lublin 2004.

17. Kociuba J., *Tożsamość współczesnej rodziny – kryzys czy przemiana?*, w: *Psychologiczne i społeczne dylematy młodzieży XXI wieku*, red. G.E. Kwiatkowska, M. Filipiak, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2009.
18. Kwiatkowska G.E., Filipiak M., *Psychologiczne i społeczne dylematy młodzieży XXI wieku*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2009.
19. Machel H., *Młodzież polska w społeczeństwie posttransformacyjnym – stan obecny i próba prognozy*, w: *Zagadnienia marginalizacji i patologizacji życia społecznego*, red. F. Kozaczuk, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2005.
20. Marchwicki P., *Style przywiązania a właściwości tożsamości osobistej młodzieży*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Kraków 2009.
21. Mariański J., *Kryzys moralny czy transformacja wartości. Studium socjologiczne*, TN KUL, Lublin 2001.
22. Mariański J., *Małżeństwo i rodzina w świadomości młodzieży maturalnej – stabilność i zmiana*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2012.
23. Mariański J., *Przemiany moralności polskich maturzystów w latach 1994-2009. Studium socjologiczne*, KUL, Lublin 2011.
24. Mariański J., *Socjologia moralności*, RW KUL, Lublin 2006.
25. Mariański J., *Wprowadzenie*, w: *Wartości i postawy młodzieży polskiej*, t. 1, red. D. Walczak-Duraj, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2009.
26. Marody M., *Wymiary życia społecznego*, Scholar, Warszawa 2007.
27. Marshall G., *Słownik socjologii i nauk społecznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005.
28. Mead M., *Kultura i tożsamość. Studium dystansu międzypokoleniowego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1978.
29. Michałowska E., *Świat dorosłych w opiniach młodzieży: wsparcie, rygoryzm czy obojętność?*, w: *Wartości i postawy młodzieży polskiej*, t. 1, red. D. Walczak-Duraj, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2009.
30. Ogryzko-Wiewiórska M., *Świat dla młodych u progu nowego wieku*, w: *Młodzież w kontekście formowania się nowoczesnych społeczeństw*, red. F.W. Wawro, Wydawnictwo KUL, Lublin 2004.
31. Paleczny T., *Grupy subkultury młodzieżowej. Próba analizy – propozycje teoretyczne*, „Kultura i Społeczeństwo”, 1993, nr 3.
32. Pawełczyńska A., *Głowy hydry. O przewrotności współczesnego zła*, Test, Warszawa 2004.
33. Pharo P., *Socjologia a moralność*, PWN, Warszawa 2008.
34. Piotrowski P., *Subkultury młodzieżowe. Aspekty psychospołeczne*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2003.
35. Piórkowski P.D., *Autorytety. Idole, pozory, eksperci i celebryci*, Wydawnictwo Witamet, Warszawa 2016.
36. Płotkowski M., *„Autorytet” jako pojęcie kanoniczne*, w: *Autorytet. Wczoraj – dziś – jutro*, red. J. Zimny, Wydawnictwo KUL, Stalowa Wola, 2014.
37. Puzynina J., *Język wartości*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1992.

38. Romanowicz W., *Stosunek maturzystów Południowego Podlasia do religii, moralności i ekumenizmu*, PSW JP II, Biała Podlaska 2017.
39. Romanowicz W., *Młodzież Południowego Podlasia wobec wybranych problemów społeczno-religijnych*, wyd. autor, Kodeń 2005.
40. Sowa-Behtane E., *Młodzież ponowoczesna*, Akademia Ignatianum, Wydawnictwo WAM, Kraków 2015.
41. Szczepański J., *Elementarne pojęcia socjologii*, PWN, Warszawa 1970.
42. Sztompka P., *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2009.
43. Siwko M., *Młodzież polska w integrującej się Europie*, Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Koszalińskiej, Koszalin 2006.
44. Sińczuch M., *Młodzież w epoce późnej nowoczesności – czas, przestrzeń, kultura*, w: *Młodzież w czasie wolnym. Między przyjemnością a obowiązkiem. Z prac Sekcji Socjologii i Edukacji Polskiego Towarzystwa Socjologicznego*, red. E. Narkiewicz-Niedbalec, M. Zielińska, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2011.
45. Szymański M., *Ścieżki kariery studentów socjologii UAM*, Wydawnictwo Promotor, Kraków 2010.
46. Świda-Ziemba H., *Młodzież końca tysiąclecia. Obraz świata i bycia w świecie*, Instytut Stosowanych Nauk Społecznych UW, Warszawa 2000.
47. Świda-Ziemba H., *Paradoksy postaw etycznych młodzieży licealnej i studentów*, w: *Wartości, postawy i więzi moralne w zmieniającym się społeczeństwie*, red. J. Mariański, L. Smyczek, WAM, PTS, Kraków 2008.
48. Wasylewicz W., *Autorytety medialne – starcie czy wsparcie (?) autorytetów realnych współczesnej młodzieży*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny”, t. XXXV, z. 1-2016, s. 99-109.
49. Wawro F.W., *Kierunki wartościowania młodzieży licealnej*, w: *Młodzież a kultura życia*, red. F.W. Wawro, KUL, Lublin 2008.
50. Wawro F.W., *Młodzież w kontekście formowania się nowoczesnych społeczeństw*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2004.
51. Wawro F.W., *Patriotyzm w rozumieniu młodzieży polskiej*, w: *Młodzież w kontekście formowania się nowoczesnych społeczeństw*, red. F.W. Wawro, Wydawnictwo KUL, Lublin 2004.
52. Wielecki K., *Problem konceptu pokoleniowości w czasach kryzysu postindustrialnego*, w: *Młodzież w czasie wolnym. Między przyjemnością a obowiązkiem. Z prac Sekcji Socjologii i Edukacji Polskiego Towarzystwa Socjologicznego*, red. E. Narkiewicz-Niedbalec, M. Zielińska, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2011.
53. Witkowski L., *Wyzwania autorytetu w praktyce społecznej i kulturze symbolicznej. Przechadzki krytyczne w poszukiwaniu dyskursu dla teorii*, Impuls, Kraków 2009.
54. Zielińska M., *Zróżnicowanie postawy wobec wybranych wymiarów rzeczywistości społecznej jako wyznaczniki odrębności pokoleniowej*, w: *Wartości i postawy młodzieży polskiej*, t. 1., red. D. Walczak-Duraj, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2009.

Strony internetowe

55. Antonowicz D., *Strategie życiowe maturzystów wiodących szkół średnich i studentów uczelni wyższych w regionie lubelskim*, w: *Kapitał intelektualny Lubelszczyzny 2010-2013 w kontekście analiz statystycznych*, Toruń 2011, s. 31-32, <http://www.kil.lubelskie.pl/wp-content/uploads/2013/08/Strategie-%C5%BCyctiowe-maturzyst%C3%B3w-wiod%C4%85cych-szk%C3%B3%C5%82-%C5%9Brednich-i-student%C3%B3w-uczelni-wy%C5%BCszych-w-regionie.pdf> [28 II 2018].
56. Antonowicz D., *Uczelnie wyższe w regionie lubelskim*, w: *Kapitał intelektualny Lubelszczyzny 2010-2013 w kontekście analiz statystycznych*, Toruń 2011, s. 5-8, <http://www.kil.lubelskie.pl/wp-content/uploads/2013/08/Uczelnie-wy%C5%BCsze-w-regionie-lubelskim.pdf> [28 II 2018]
57. Badanie telefoniczne TNS OBOP dla „Gazety Wyborczej” 20011 r., <http://wyborcza.pl/51,76842,9317749.html?i=0> [23 II 2018].
58. Błędowski P. i inni, *Migracje a rynek pracy w województwie lubelskim*, Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej, s.32, http://www.cbos.pl/PL/efs/migracje_lubelskie/images/migracje_%20rekomendacje.pdf [1 III 2018].
59. CBOS, Wzory i autorytety Polaków BS/134/2009, s. 3, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2009/K_134_09.PDF [23 II 2018].
60. diagnoza.com.pl [12 III 2018].
61. Encyklopedia PWN, hasło: autorytet, <https://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/autorytet.html> [23 II 2018].
62. Fatyga B., *Dzicy z naszej ulicy. Antropologia kultury młodzieżowej*, Warszawa: Ośrodek Badań Młodzieży, Instytut Stosowanych Nauk Społecznych, UW, http://www.ipsir.uw.edu.pl/UserFiles/File/Katedra_Socjologii_Norm/TEKSTY/BFatygaDzicy_z_naszej_ulicy.pdf [2 II 2018].
63. Feliksiak M., *Sens życia – wczoraj i dziś*, Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej, Warszawa, 2017, s. 5, <http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2017/> [14 III 2018].
64. Hildebrandt-Wypych D., *Pokolenie młodzieży-próba konceptualizacji*, s. 107, <http://repozytorium.ukw.edu.pl/handle/item/546> [2 II 2018].
65. Kaliszuk B. i inni, *Strategia Rozwoju Powiatu Bialskiego na lata 2007–2015*, Biała Podlaska 2008, s. 41-42, http://www.powiatbialski.bip.lublin.pl/upload/pliki/srpb_2007_2015.pdf [30 I 2018].
66. Niezgoda M., *Młodzież. Kłopotliwa kategoria socjologiczna*, „Jagiellońskie Studia Socjologiczne”, 2014, nr 1, <http://www.ejournals.eu/Jagiello%C5%84skie-Studia-Socjologiczne/2014/Numer-1/art/3752/> [5 II 2018].
67. *Młodzież 2016*, Raport z badań CBOS, Warszawa 2016, s.77, [Downloads/Młodzież%202016_raport%20z%20badania%20\(1\).pdf](http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2016/Mlodziez%202016_raport%20z%20badania%20(1).pdf) [7 II 2018].
68. Myszka L., *Autoidentyfikacje współczesnej młodzieży- przyczynek do dyskusji na temat: Młodzież, czyli kto?*, „Kultura – Społeczeństwo – Edukacja”, 2013, nr 2(4), s. 144, <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/kse/article/view/10979> [27 II 2018].

69. Publikacja na temat inwestycji w województwie lubelskim, <http://www.lublin112.pl/lubelskie-na-przedostatnim-miejscu-w-rankingu-atrakcyjnosci-inwestycyjnej-wojewodztw/> [1 III 2018].
70. *Rodzina – jej współczesne znaczenie i rozumienie*, Komunikat z badań CBOS, BS/33/2013, s. 2, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_033_13.PDF [7 III 2018].
71. www.kil.lubelskie.pl [12 III 2018].
72. www.polskawliczbach.pl/powiat_bialski [20.06.2018].

Kwestionariusz ankiety

1. Kto jest Twoim autorytetem? (zaznacz max. 2 odpowiedzi)

- a) Rodzice
- b) Dziadkowie
- c) Inni członkowie rodziny? Kto?....
- d) Nauczyciele
- e) Duchowni
- f) Przyjaciele
- g) Sportowcy
- h) Piosenkarze
- i) Politycy
- j) Biznesmeni
- k) Nikt nie jest dla mnie autorytetem

2. Spośród podanych wartości zakresł trzy, które według Ciebie są ważne.

- a) Szacunek
- b) Wiara w Boga
- c) Przyjaźń
- d) Miłość
- e) Odpowiedzialność
- f) Uczciwość
- g) Rodzina
- h) Pokój
- i) Solidarność
- j) Praca
- k) Zdrowie
- l) Mądrość

3. Które z twierdzeń jest bliższe Tobie?

- a) Istnieją całkowicie jasne kryteria określające, co jest dobre, a co złe. Mają one zastosowanie do każdego, niezależnie od okoliczności.
- b) Nie ma jasnych i absolutnych kryteriów określających, co jest dobre, a co złe. Dobro i zło zależy w znacznej mierze od okoliczności.
- c) Ani jedno ani drugie.
- d) Nie wiem.

4. Czy usprawiedliwiłbyś/abyś następujące zachowanie? (wstaw X w odpowiedniej kratce przy każdym wymienionym zachowaniu)

Lp.	Zachowanie	Tak, usprawiedliwiłbym	Nie usprawiedliwiłbym	Zależy od okoliczności	Nie wiem
1	Alkoholizm				
2	Aborcja				
3	Rozwód				
4	Homoseksualizm				
5	Kara śmierci				
6	Zabójstwo				
7	Posiadanie nieślubnych dzieci				
8	Życie wspólne bez ślubu kościelnego				
9	Zdrada małżeńska				
10	Stosowanie środków antykoncepcyjnych				
11	Seks przedmałżeński				
12	Prowadzenie samochodu po alkoholu				
13	Palenie w miejscach publicznych				
14	Przyjmowanie łapówek				
15	Unikanie płacenia podatków				

5. Proszę ustosunkować się do następujących twierdzeń. (Wstaw X w odpowiedniej kratce przy każdym twierdzeniu)

Lp.	Twierdzenie	Zgadzam się	Nie zgadzam się	Trudno powiedzieć
1	O tym, czym jest dobro i zło, powinny decydować prawa Boże			
2	O tym, czym jest dobro i zło, powinno decydować społeczeństwo			
3	To, czym jest dobro i zło, powinno być wewnętrzną sprawą każdego człowieka			

6. Jak wyobrażasz sobie swoją dalszą drogę po zakończeniu obecnego etapu edukacji?

- a) Studia
- b) Praca
- c) Szkoła policealna
- d) Bezrobocie
- e) Wyjazd za granicę
- f) Inne, jakie?.....

7. Jakim Twoim zdaniem masz realne szanse na spełnienie marzeń zawodowych?

- a) Duże
- b) Średnie
- c) Małe
- d) Brak szans

8. Dlaczego się uczysz/studiujesz?

- a) Bo muszę
- b) Chcę zdobyć wykształcenie
- c) Chcę się spotykać z przyjaciółmi
- d) Ze względu na oczekiwania rodziców
- e) Chcę zdobyć wymarzoną pracę
- f) Inne, jakie?.....

9. Jaki według Ciebie ma wpływ współczesna młodzież na kształtowanie otaczającej ją rzeczywistości?

- a) Duży
- b) Mały
- c) Nie ma wpływu
- d) Trudno powiedzieć
- e) Inne, jakie?.....

10. Czy chciałbyś coś zmienić w swoim życiu, jeśli tak, to co? (Udziel krótkiej odpowiedzi pisemnej)

.....

.....

.....

.....

.....

11. Co według Ciebie oznacza sukces życiowy?

- a) Wysoki status majątkowy
- b) Szacunek społeczny
- c) Szczęśliwe życie rodzinne
- d) Inne, jakie?.....

12. Co według Ciebie wpływa najbardziej na wybory życiowe dzisiejszej młodzieży?

- a) Rodzina
- b) Rówieśnicy
- c) Reklama
- d) Moda
- e) Media
- f) Idole
- g) Inne, jakie?.....

13. Jaka według Ciebie jest dzisiejsza młodzież w porównaniu ze starszym pokoleniem?

- a) Lepsza od starszego pokolenia
- b) Gorsza od starszego pokolenia
- c) Pod pewnymi względami jest lepsza, a pod pewnymi gorsza
- d) Młodzież jest w zasadzie taka sama jak starsze pokolenie
- e) Nie jestem w stanie porównać

14. Preferowana forma zatrudnienia?

- a) Własny biznes
- b) Praca państwowa
- c) Praca w firmie prywatnej
- d) Inne, jakie?.....

15. Czy powiat, w którym mieszkasz, daje możliwości rozwoju?

- a) Tak
- b) Nie
- c) Nie wiem

16. Czym powiat bialski przyciąga młodych ludzi?

- a) Możliwością znalezienia pracy
- b) Kulturą materialną i duchową
- c) Możliwością samorealizacji
- d) Otwartością
- e) Walorami turystycznymi
- f) Różnorodnością spędzania wolnego czasu
- g) Ofertą edukacyjną
- h) Inne, jakie?.....

17. Czy widzisz możliwość znalezienia pracy w powiecie bialskim?

- a) Tak
- b) Nie
- c) Nie wiem

18. Czym kierujesz się przy wyborze szkoły/kierunku studiów?

- a) Możliwością znalezienia pracy
- b) Dobrze płatną pracą
- c) Zainteresowaniami
- d) Wyborami rówieśników
- e) Podpowiedzią rodziców
- f) Możliwością wyjazdu zagranicę
- g) Inne, jakie?.....

19. Czy w powiecie bialskim jest bogata oferta edukacyjna?

- a) Tak
- b) Nie
- c) Nie wiem

20. Czy powiat bialski oferuje różnorodną ofertę kulturową dla młodych ludzi?

- a) Tak
- b) Nie
- c) Nie wiem

21. Która z ofert kulturowych przyciąga Ciebie? (Zaznacz max. 2 odpowiedzi)

- a) Wystawy
- b) Koncerty
- c) Kino
- d) Imprezy masowe
- e) Imprezy sportowe
- f) Muzea
- g) Spotkania z artystami
- h) Plenery
- i) Imprezy integrujące społeczność lokalną
- j) Zajęcia organizowane przez miejskie i gminne ośrodki kultury
- k) Inne, jakie?.....

22. Czy powiat bialski oferuje walory turystyczne, które interesują młodych ludzi?

- a) Tak
- b) Nie
- c) Nie wiem

23. Jakie walory turystyczne przyciągają Ciebie? (Zaznacz max. 2 odpowiedzi)

- a) Obiekty sakralne
- b) Parki
- c) Obiekty związane z działaniami wojennymi w regionie np. Twierdza
- d) Ścieżki rowerowe
- e) Szlaki turystyczne
- f) Jeziora
- g) Górki narciarskie
- h) Muzea
- i) Inne, jakie?.....

24. Jak oceniasz możliwości rozwojowe powiatu bialskiego?

- a) Duże
- b) Przeciętne
- c) Niewielkie
- d) Trudno powiedzieć

25. Komu według Ciebie obecnie żyje się lepiej? (Zaznacz max. 2 odpowiedzi)

- a) Rolnikom
- b) Prywatnym przedsiębiorcom
- c) Lekarzom
- d) Nauczycielom
- e) Osobom duchownym
- f) Bezrobotnym
- g) Inne, komu?.....

26. Czy działasz aktywnie w jakichkolwiek organizacjach czy stowarzyszeniach społecznych (regionalnych, młodzieżowych itp.)?

- a) Tak
- b) Nie

27. Czy jesteś dumny/a z faktu, iż mieszkasz w powiecie bialskim?

- a) Tak
- b) Nie
- c) Trudno powiedzieć

METRYCZKA

28. Wykształcenie:

Ojca – 1. Wyższe 2. Średnie 3. Zasadnicze zawodowe 4. Podstawowe
5. Niepełne podstawowe

Matki – 1. Wyższe 2. Średnie 3. Zasadnicze zawodowe 4. Podstawowe
5. Niepełne podstawowe

29. Płeć

- a) Kobieta
- b) Mężczyzna

30. Typ szkoły:

- a) Liceum ogólnokształcące
- b) Technikum
- c) Szkoła zawodowa
- d) Studia wyższe

31. Miejsce stałego zamieszkania

- a) Miasto ponad 50 tys. mieszkańców
- b) Miasto od 20 tys. do 50 tys. mieszkańców
- c) Miasto do 20 tys. mieszkańców
- d) Wieś

32. Jak oceniasz najogólniej sytuację materialną swojej rodziny?

- a) Bardzo dobra
- b) Dość dobra
- c) Przeciętna
- d) Raczej zła
- e) Zdecydowanie zła

